

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2024
8-9

VÁRAD

2024/8-9.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2024. augusztus–szeptember • XXIII. évfolyam
8-9. (233-234.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

ILLYÉS GYULA <i>Óda a törvényhozóhoz</i>	3	KÁNYÁDI IRÉNE <i>Anyaggá vált energia Gáspár Szilárd performansaiban</i>	80
VICEI KÁROLY <i>Kapos Ilka szerencséje</i>	7	<i>Boros Ferenc (1908–1963) emlékezete</i>	83
BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN <i>Versek</i>	13	CSÁKY ZOLTÁN <i>Személyiségek szerepe az erdélyi magyar közéletben</i>	93
TARI ISTVÁN <i>Kárpát-kemencei puhulások</i>	15	<i>Kényszermunkán a Szovjetunióban</i>	103
PATAKI ISTVÁN <i>Versek</i>	21	LAKATOS ARTUR <i>A virtuális halhatatlanság, avagy érdemes-e túlélni a biológiai halált</i>	117
CZILLI ARANKA <i>Pitypang és az erdőlakók</i>	26	HARAJI ADALBERT <i>Melyik országban a legjobb élni?</i>	120
ESZTERÓ ISTVÁN <i>Versek</i>	39	FLEISZ JÁNOS <i>Nagyvárad népessége 1900 és 1920 között</i>	122
JEZSÓ ÁKOS <i>Lumumba</i>	43	FLEISZ JUDIT <i>Egy nagy álom megvalósulása</i>	130
LIPCSEI MÁRTA <i>Versek</i>	48	KOVÁCS FLÓRA <i>A szóval tartás</i>	141
KÉPÍRÓ GYULA <i>Az éjjeliőr</i>	52	LENCAR PÉTER <i>Majd mi leszünk a testvéreid, apa...</i>	144
AKNAY TIBOR <i>Versek</i>	56	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Iráni konferencia Dániában</i>	146
NAGYPÁL ISTVÁN <i>A pajta</i>	59	<i>Tízéves a szatmári Sugárút</i>	148
B. MIHÁLY CSILLA <i>Versek</i>	61	BARABÁS ZSUZSA <i>Picasso véleménye (keresztretjtvény)</i>	150
FÁBIÁN TIBOR <i>Zuhanás; Alattam némán hömpölyög a Duna</i>	65	<i>Lapszámunk egyes szerzőiről</i>	152
CSONTOS MÁRTA <i>Versek</i>	70	-----	
KOTLÁR DOMINIK <i>Fekete-fehér; Vak világ; Mindennapi varázslat; Téli csoda; Lélekfa</i>	74	<i>Lapszámunkat Gáspár Szilárd (1991, Szatmárnémeti) vizuális művész alkotásairól, performanszairól készült fotókkal illusztráltuk.</i>	
JUHOS-KISS JÁNOS <i>Versek</i>	77		

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Illyés Gyula (1902–1983)

*Óda
a törvényhozóhoz*

A jubiláló Tersánszkynek

*Úgy volna jó a törvény, úgy egyforma hatályu,
ha akként gyártódnánk, mi emberek,
akár a vályog, mit a vályu
billiószám is egyformára vet.
De hát ezt nem lehet.
Ahány szív, annyi akarat.
S rég nem vagyunk
csupán agyag s anyag!
Pontos leszek, mint mindig az író,
ha a tudós költ s a bíró.
Ez a mi új dalunk.
Törvényt, de elevent, tehát,
hogy ne csapódjunk folyton össze,
hogy részlet-igazát
kiki illessze a közösbe,
úgy mégis: emberek maradjunk,
ne vályog-vályu sarává meredjünk;
atomok, atom magvakként kerengjünk;
helytálljunk, mégis szabadon szaladjunk.
A lét tegyen rendet, ne a halál!
Jogot tehát az árnyalatnak,
melyben a holnap rajza áll
s a kivételnek
mely holnapra talán szabály;
jogot – hogy hadd kísérletezzék –
a költőnek, a legfőbb kutatónak.
Mert semmivel nem kell nagyobb tehetség
s buzgalom meglelni a rák
ellenszerét,
gépbe fogni az atom erejét,
röpülni világűrön át,*

mint megmutatni, amit a jövő
a szívben érlel,
mint fölfedni ibolyántúli fénnel,
mi lesz holnap kötelező
közöttünk, emberek;
mi az, mi idegünkben közeleg!
Évmilliárdok távolából
évmilliárdok távolába.
Jogot a boncolóknak,
a külszin-, a fölhám-, a látszat-rombolóknak,
kik elválasztva percenként a rosszat
a jótól,
valamit folyvást rendbehoznak,
percenként fölmutatva, hogy mikortól
gyilkos a gyilkos,
tolvaj a tolvaj,
torz már a szép,
szép az imént torz,
a hős: pribék,
s ki az, aki elől megy –
mert nincs szabadjegy
jól haladni a korrall;
mert van, amikor – hány a példa! –
a néma szólal,
az iszkol, aki üz,
makulátlan a céda,
mocskos a szűz.
Nem minden alkotó ilyen, de
én őket, az így működőket,
a haladókat, s harcolókat
vallom – a terep-fölverőket –
példaképül! A holnap
felé ők jelzik az irányt!
Előttük jár, fönnen libegve
Hamlet, Karenin Anna, Bánk,
– megannyi tiszta láng!
A homályt-üző ős Világ
nő, ha ők szólnak.
Üdvözet, s hála hát
a törvény- és a fény-hozóknak,
kik – hol máglyán, hol gúnykacajon át –
– s elbukva is! – előretörnek
tán nem is tudva hova s mért.

*

*Így mondjunk hálát Tersánszky Jenőnek,
mi, akik látjuk, hova ért.
Az Igazért.*

*

*Fütyülj, tovább, kéthangon, Mester! Építsd
hordozható csónakjaidat, törd fejed
ős-sipon, új bicikli-féken – szépítsd,
javítsd, akkor is, ha nem kell,
a részletet,
te, teljes ember!
ne pihentesd se karodat, se agyadat, se szádat,
dolgozz soká még és vigadj
s ne is tudd – akárcsak a század –,
ki vagy!*

Vicei Károly

Kapos Ilka szerencséseje

Az első világháború után a győzők rosszvoltából az újonnan összetákolt balkáni szláv államalakulat kebelébe került a tiszai Délvidék. A fejletlenebb térségekből megindult a népvándorlás, tódult a vélt Kánaánba betelepülők hada, melynek tagjai földosztások, potyán kapott javak, zsiros állások nyertesei lettek.

Húsz évig tartott az idegen uralom, akkor fordult a kocka, és a nagyhatalmi játszmák nyomán megint magyarrá lett a déli végeknek egy töredéke. A visszacsatolás egyik következménye volt a jöttmentek, a kolonisták elüldözése. Csak az őslakos szerbség maradhatott a helyén. Így került ugyan vakvágányra a régi Jugoszlávia csendőre, Sztevan Ilics, de a haja szála se görbülhetett meg, mert itt született, Zentán.

A magas pozíciókat Budapestről küldött ejtőernyősök töltötték be, ami miatt morgolódtak is a helyi fajtestvérek. A leszerelt jugoszláv csendőr viszont elégedetten járta a városka kocsmáit, bízva abban, hogy megint eljő az ő ideje. Erre csak három és fél évet kellett várnia; 44 őszén, amint átvonult a Nyugatra tartó orosz ármádia, máris szerepet kapott a biztonsági szolgálatban.

Amikor október végén a népi milícia velem együtt begyűjtötte a város ismeretebb örömlányait, én már egy éve nem gyakoroltam a szakmát.

Tizenkilenc évesen felvett takarítónak a Hangya Szövetkezet külvárosi

kocsmája, amelyet Vitai Marci és családjá működtetett. Ott is laktam, az udvari fáskamra melletti, deszkából tákolt szobában. Mintha csak tagja lettem volna a vendéglős családnak; az ruházott engem, és étkezőasztalához ültetett, a szegleti söntés és a szomszédos konyhaajtó közelében. A személyzeti stand mellett a zenészek kis pódiuma. A terem hosszú falának közepén állt a hatalmas vaskályha, mögötte az udvari kijárat, melyen túl a szenespince, a kerek kút, a klozet és az én hajlékom. Reggeli nyitáskor jobbra és balra tárult a keresztbe tett vasrúdjától és lakatjától megszabadított, magasságos, tömött deszkakapu, míg az üvegfiókos belső ajtó befelé nyílt. Hat és hét óra között kellett rendet tennem. Vödörszám hordtam ki a padlóról levakart göröngyöt, mert a közvetlen utakról töméntelen sok sarat hurcolt be a csizmás, bocskoros tanyasi népség. A söprés után fáradt olajjal felmázoltam a deszkát, mely végül ragyogva feketélt talpunk alatt. Ekkor, menetrendszerűen perdült be az első futóvendég, a tenispálya gondnoka, a nem egészen százas, de ápolt, férfias Bene Jani, aki felhörpintette a szokásos dupla rumot. Vak fél szemén mintha fehér kaucsuklabda dülledne ki, ám maradék látása gyakran rám irányul, élénk tekintettel vizslat. Állandóan csábítgat, hogy amikor mindketten befejeztük a szolgálatot, menjek le a népkerti tenispályára; megtanít ütögetni a labdát.

Húszéves voltam, láttam én már fán bagót, tudtam, mire megy ki a nagy csalogatás, ám egy késő délután mégis beállítottam a pályára. Eladdig csak a magas dróthálón át, kívülről bámultam meg a piros salakon ugrándozó, fehér ruhás sportolókat. Még a háború elején fölrobbantott hídra tartó vasúti töltés elárvult talpfáiról is figyelhettük az alatt folyó mérkőzéseket, fentről lenézve a toronyban trónoló bíró zso-kémicis kobakjára.

Bene Jani alig hitt a szemének, amikor egy nyári késő délután meglátott a teniszklub kapujában. Erélyesen betessékelt, és feltűnően nem tudott mit kezdeni a helyzettel; analfabéta volt a nőkhöz... Leültetett a nézőtéri lépcsőre, ő pedig nekilátott a két első osztályú pálya karbantartásának. Egy fabódéból kirámolta eszközeit; a fésűszerű gereblyét, a söprűt, a locsolókannákat és a hengert. Azt mondta, foglaljam el magam, míg végez a munkával. Odahívott a másik bódéhoz, hogy válasszak rakettet, s ha kedvem tartja, felölthetek egy fehér trikót és a popsit alig takaró szoknyát. A kabin ajtaja nem zárható, csak a látszat kedvéért van feltéve a rossz lakat, ám Bene nem tátotta ott a száját, dolgára ment, s én zavartalanul átöltözhettem. Megfigyeltem, hogy a faházikók között szabad az átjárás, ha netán menekülni kéne... Oda már közel a parkerdő széle, a vasúti aluljáró, melyen át a belvárosba jutni. Aztán a tréningfalnál izzadásig ütöttem a labdát. Már kezdtem unni a pattogtatást, amikor emberemre vettem pillantást, és elcsodálkoztam a látványon; Bene Jani félmeztelenül, napbarnított, izmos karral vonszolta fészerébe a mázsás, nyikorgó hengert, és kezdte helyére tenni a többi eszközt is.

Szinte sajnáltam, hogy gügye lélek tölti be ezt a pompás férfitestet. Se aznap, se máskor nem teniszeltünk egymással. De ő rendületlenül jött a dupla rumokért, és fél szeméből imádat ragyogott.

A kocsmához kora reggel lófogaton érkezett meg barlangjából a hűtőszekrény jege, a kocsis pedig potyán fölhajtott egy fityók tárgyit. Szintén pálinkára ugrott be Kútásó Jani bácsi, és a fekete rózsza kitermesztését szívósan próbálgató, nagy fülű, érces hangú behemót kertész, Barsi Pali meg a fogait csikorgató, kisréti remete, Szügyi Vidor. Valamennyien a tömény szesztől kapták a munkára serkentő első lökéseket.

Délután szállingóztak a kereskedősegédek, zajos biliárdcsatákat vívtak, és számosan jöttek a környékbeli iparosok, akik elég hamar beszéltek, hangoskodtak, kötekedtek, néha még pofon is elcsattant köztük. Olyankor engem ugrasztottak, hogy segítségül hívjam a tóparti főutcán járőröző rendőröket. Azok jöttek is hamar, az izgága hentes kapott egy taslit, amitől mindenki lenyugodott. Estefelé fiatal házaspárok telepedtek be, színes likőröket iszogattak csendben, Puszi cigány öreg cimborái pedig saját kedvükre nyekergették zeneszerszámaikat, beérve azzal a gázssival, amit a vendégektől kaptak. Nem volt háborús hangulat. Csak hétvégén jelentek meg a kocsmában kimenős katonák; szolid, jól nevelt fiúk voltak Pécsről, Pestről, Kolozsvárról...

Fábián hadnagyba szerelmes volt a kocsmárosné, Júlia asszony hajadon barátnője, Horváth Erzsike. Őt viszont Marci gazda pajtása, a Pesten piktorokodó Major Ferkó igyekezett behálózni.

A festő és mázoló gyakran jött haza, divatos slágereket, Karády-nótákat hozván magával. Érzelmes tenorján szólt a reménytelenség dala, a *Csak egy nap a világ*, amely mindig megkönynyeztette a hallgatóságot. Torokszorító volt az is, amikor szombat esténként a honvédek felálltak, fejüket némán lehajtva hallgatták meg a névsorolvasást, a bajtársak hősi haláláról szóló hírt, és utána mindig ugyanazt énekelték: *Zúg az erdő...* Kaszárnyánk első parancsnoka, Bokor Árpád ezredes alig ért ki a frontra, hamar elesett, a Donnál.

A szombati kimenős bakák közül Kovács tizedes mindig elsőként rontott be a vendéglőbe, és ráivallt a pultosra: – Adj egy pálinkát, mert ha nem...! Kapott, felhörpölte, nem fizetett. Marci gazda jelentést tett a dologról Fábián hadnagynak. Eljön a hétvége. Benyit a tizedes, és az ajtóból kiáltja:

- Egy pálinkát, mert ha nem...!
- Akkor mi van?! – magasodik föl a pult mögül a hadnagy.
- Akkor nem iszok, kérem alássan – felelé Kovács tizedes.

Egyszer, csak egyszer nekem is volt kalandom Fábián tiszt úrral az udvari kalyibában. Be voltam csiccsentve. De józanul se bántam meg, hogy ezzel a snájdig ficsúrral enyelegtem. Különben is igaza volt, hogy én csupán honleányi kötelességet teljesítettem.

Éveken át ott ült a törzsgárdában Sztévó, a leszerelt jugoszláv rendőr, aki '41 áprilisában nem vonult vissza a balkáni armádiával, mivelhogy itt született. Helyi őslakosként folyékonyan beszélt magyarul, de többnyire csak némán figyelt. Csak nekem merte megszűgni, hogy hamarosan megint eljő az ő ideje, és nem bánom meg, ha minél előbb jóban leszek vele. Szikrázott a

szeme, amikor tolakvó kezét eltaszítottam, de csak nyelt, és kivárt. Nyilván nem bocsátotta meg, hogy ugyanakkor látott Fábián hadnaggyal – és néha másokkal is – félrevonulni... Mi tagadás, kapós voltam a magyar bakák körében.

A frontra vezényelt hadnagyunk halálhírére a lehajtott fejű honvédek karakozogva énekelte a *Zúg az erdőt*. Így hát Horváth Erzsike kezét elnyerni látszott a Pesten mázolgató Major Ferkó, csakhogy őt a nyilasok besorozták, mundérba öltöztették. Honvédruha került Vitai Marci kocsmárosra is. Akkor már a folyón túlról idehallatszott a fegyverek kattogása, a magyar katonaság pedig sebtében Horgosnak vette az irányt.

Marci hajnalban szakította meg a tűzoltóügyeletet a városháza tornyában, futva ment apósa, Fendrik Antal pálinkafőző házához, hogy elbúcsúzzon családjától: megcsókolta Jucikát, a hároméves Marcikát, a háromhónapos Szabolcsot, és csatlakozott a kivonuló sereghez. Az oroszok kis ideig maradtak a városban; siettek Berlinbe. Nyomukban szedett-vedett fegyverek csatangoltak az utcákon. Alakult itt valamilyen népbizottság, szerbek és magyarok vegyesen alkották, de a kószáló, fosztogató, torzonborz alakoknak senki se parancsolt.

A kocsmá bezárt. Én a pálinkafőződében kaptam föladatot és szállást. Egy nap beállít a Fendrik-házba Sztévó. Kifakult partizángúnya volt rajta, fején vörös csillagos titovka, csákó. Azt mondta, hívat a rendőrség, reggel menjek be. Azt is mondta, ne féljek, ő majd megvéd, esetleg közbenjár, hogy az elnök körében pincérkedjek, ám előbb más elvtársak kívánságait köll teljesítenem. Lelkemre kötötte, hogy legyenek

szófogadó, együttműködő, ahogy azt a haza elvárja. Másnap kékesszürke uniformisban várt Sztévó a belügyi portán, és vitt rögvest a parancsnokhoz. A tömzsi, hájfejú kommandír rám ripakodott: Vetkőzz! Nem vetkőztem. Nem sokra rá a városházi torony alatti pincében találtam magam, sok ismerős nő között. Volt, akit már három napja behoztak. Szóval begyűjtötték a város ismertebb örömlányait, akik közé én nem igazán tartoztam. Szalmán éjszakáztunk. Reggel csikordul a zár, s a vasajtóban lecövekelő, kócos, borostás, szesztől bűzlő és réveteg tekintetű martalóc önkénteseket kér takarításhoz. Kerti Mária és Piculinka naphosszat odavan. Visszatérve elmondták, hogy vérben tocsogtak a rakparti Amerika Szálló alagsorában; azt köllött kitakarítani. Vödreikkel lejártak a folyópart-ra, és döbbenettel látták, hogy az öböl helyben rekedt, köröző, véres vizében, a hordalékból emberi tetemek tűnnek föl. Ezzel függhetett össze a Kiserdő felől jött, hajnali fegyverropogás. Amint sűrűsödött az alkonyi homály, kihajtottak bennünket az udvarra, majd a városháza rendőrségi szárnyán át a néptelen utcára. Négy-öt, puskát szorongató siheder kísérte csoportunkat, a tízegynéhány húsz-huszonéves nőt. Némán ereszkedtünk le a parton, melynek alján balra vonult hosszan az utolsó házsor, vele szemben pedig a lerombolt hídra tartó, egyre magasodó vasúti töltés. A sínek alatti, nyitott, boltíves kapun átjutva kezdtünk rettegni, nehogy a jobbra eső, kubikgödrös Kiserdőnek tartsunk, de éppen ellenkező irányba terelték a menetet.

Cojka származásánál fogva is beszélt az idegenek nyelvén; kellő vérmérséklete és bátorsága is volt ahhoz,

hogy megkérdezze: – Hová visztek? – Takarítás lesz. De nem ti takarítatok! – jött a válasz, gúnykacaj kíséretében. Az alak szájában meggyújtatlan cigaretta. – Szaladj csak föl a rendőrségre, hozz nekem egy doboz gyufát!

A Népkert elején, a Kioszk vendéglőhöz és a stadionhoz vezető fő sétányról balra letérve egy kicsiny tisztást a vasúti töltés, átellenben kiterjedt rózsalugas övezte, hátul pedig tölgyóriások alján bokorrengeteg. A városházi toronyóra hatot ütött, még nem volt vaksötét, de már alig láttuk a csoportot fogadó újabb két fegyverest, akik felügyelték az ásást éppen bevezető négy férfit. Őket is mellénk, az árok töltéssel szembeni szélére parancsolták. Fejünk fölött nagy fekete szörnyetegként prűszkölt, fújtatott, sistergett egy gőzmozdony, s amikor hosszan füttyült, eldördültek az első lövések. A sikolyt és jajveszékélést változatos hangnemű, szaggatott vonatfütty nyomta el. Nyilván messze ért a gyilkosok keze, ha még az Államvasutak is cinkos közreműködést vállaltak. Az első durranásra ösztönszerűen vettem magam a mélybe. Szerencsémre gérbic testek hullottak rám, nem nyomtak agyon, de később megvédtek a szuronyok bökődésétől. Fölöttem volt akkora rés, hogy láthassam a zseblámpa pásztázó fényét és a sercenő gyufa lángját meg a fölparázsló cigarettát. Kis ideig még zajongott a különítmény. Adj innom! – hangzott valahonnan. Káromkodtak folyton, amiért a lepuffantott rabok helyett nekik kellett gödörbe tuszkolni a más irányba dőlt áldozatot. Végül elhalt a távolodó gonosztevők dörmögő beszéde, a mozdony dallamosan füttyentett utolszor, és legördült a lejtőn.

Nagy küzdelemmel kiszabadítottam magam, fűrgén bekúsztam a bokrok közé. A tölgyfák alján még mindig rettegve, remegve araszoltam a teniszpályáig, s benyomultam a fabódék közötti résen, amelyen egykor kifelé terveztem menekülést. Csurom vér vagyok, bár nincs rajtam egyetlen karc se. A hibás lakatot leemelve, nyikordulva nyílik az ajtó, elcsigázott testem aléltan zuhan be, arccal a gyékényszőnyegre.

Álmodva folytatom a tervek koholását. Kocsma híján az útba eső, közeli Fendrik-féle pálinkafőzdeben önti le dupla itókáját kora reggel Bene Jani. Ezekben a vészterhes napokban senki se megy teniszezni; az emberek dermedten ülnek odahaza, ám Bene rendületlenül ápolja a piros salakos terepet. Már a kapuból látja, hogy résnyire nyitva az eszköztár ajtaja. Óvatosan közelít, s a hason fekvő nőben fölismer engem. Arra eszmélek föl, hogy nagy szusszanással döf egyet, sóhajjal távozik belőle a fáradt gőz, és a nyakamat cirógatva szól: – Mitől vagy ennyire véres? – Ártatlan voltam.

Bene vizet hozott az öntözőkannában. A tisztálkodás után Kapos Ilka a

gardróbban lelt fehér formaruhát öltve magára Jucika kocsmárosné szülői házához ment, Fendrik Antal pálinkafőzőhöz, bízva abban, hogy ezután is pártját fogják.

Az udvaron valami pörpatvar folyt; finánc-féle alak jött régi, háború előtti követeléssel, Fendrik tata pedig hosszú pipaszárral csatarászott a közegorra előtt. A végrehajtó hivatalnok nem volt biztos a dolgában, ezért rendőri kísérettel érkezett. A milicista bokáig érő posztókabátját derékban bőrszíj fogta össze, s azon bilincs és pisztolytáska. Vigyorgott, hogy látni lehessen új szerzeményét: az ezüstfogat. Tata intett Ilkának, hogy a hátsó udvarban elfoglalhatja lakosztályát; a hombárt.

Azokban a napokban még egyszer jött Ilkához Sztévó policáj; a Pártbizottság üzenetét hozta: menjen rögvest a Munkaközvetítő Hivatalba. Az irodában kisminkelt, parfümös tisztviselőnő ült az asztalnál: Cojka.

– Drágám, téged fölvettek gondnoknak a pravoszláv temetőbe. Menj, foglald el a helyed!

Böszörményi Zoltán

Savas éjjelek

*A mohó éj sejtjeimbe, árva
gondolataimba fészkeli magát.
A torkomon akadt öröm magánya
puszta kézzel áttöri a félelem falát.*

*Innen nehéz a múltba látnom,
savas éjjelek néptelen sikátorát
áztatja a fény, törött bordája
sovány melléből csúfosan kiáll.*

*Túl a határon, a sebesült nyírfák alatt
pusztul a remény, romba dől a ház.
Gyilkolnak, gyilkolnak, halottak mindenütt.
Sírnak a feleségek, sírnak a gyerekek, az anyák.*

*Lángban minden, lángban a jelen és a múlt,
félelmében hason csúszik az égen a Hold,
ágyútűzben feketén hullnak a földre a madarak,
békéről beszélnek, vérembe a szó csendes álmodt.*

Szent Kristóf

*Aki a valóságra éhes,
készen áll a vörös kockázatra,
az érzelmeket felörlő veszélyre,
a káprázatból varázsolt szükségyszerűség
képzelet-játékaira.
Hiszen mi minden történt Szent Kristóffal:
szolgált földesurat, királyt, ördögöt,
mígnem gyermeket, Krisztust
vitte át a veszedelmes folyón,
és vitte a megváltó vállán tornyosuló terheket,
tettéből, csak ebből a munkás alázatból
születhetett meg a legenda,
a gögös magányból soha.*

A dezertőr

*ma
a virágzó szeszélyek
a hangzatos hangulatok
az érzéki vágyak
harcmezejéről
dezertáltam
lenyűgöző
hányan lakunk bennem*

Borostyán reggelek

*a tenger hullámainak betűvetése
borostyán reggelek
dúdol a szél
a magányba szédült pálmafáknak
szerte a parton
a gondolat lerágott csontjai hevernek*

A szó gravitációs ereje

*a szó az elektromos
és mágneses terek talapzata
a szó gravitációs erő
vészkijárat a téridőből
a végtelenből egy másik végtelenbe*

Tari István

Kárpát-kemencei puhulások

Mennyire szeretnek engem!

Az öregasszony harsányan épp az állatait szidta, amikor udvarába léptem. KacsARINGÓS káromkodásán jól szórakoztam. Mindjárt éreztem, nem az indulatok csőrepedésének, csak a magányt tagoló hangos évődésnek vagyok alkalmi tanúja. Éppen ezért szótlanul álltam a latyakban, derűsen várva a fejleményeket.

Az öregasszony az állatok viselkedéséből következtetett arra, hogy valaki áll a háta mögött. Befejezte az állatainak szánt mondatot, aztán megfordult.

Ügyetlenül biccentve indultam feléje.

– Hát téged ki küldött? – rikkantotta mosolyogva, és gyorsan kérdezett egy nevet.

Fejemet rázva nyújtottam kezét. Valóban: ki, ki is küldött engem ide? A sajtóházra gondoltam: az állandóan csörgő telefonokra, a kattogó írógépekre, az elegánsnak tűnő ügyintézésre, a beavatottak magabiztos fellépésére, a létfontosságú ülésekre, eseményekre, melyekhez egyesek hihetetlenül gondterhelten képet vágnak – és zavartan vi-gorogtam.

Az öregasszony kézfogása kemény, férfias kézfogás volt. – Újságíró vagyok – böktem ki, amit annyiszor titkoltam, tán még bele is pirultam. Csodálkozva

nézegetett. Mint egy furcsa bogarat. – Van-e nálad fényképezőgép? – ütött a vállamra. – Van.

– Tudod mit? – karolt belém kisvártatva. – Majd mutatok én neked, öcsém, valamit – buggyant ki belőle a hahota. Leheletén az alkohol szaga érződött. Az arcát fürkészttem. Borzasztóan ráncos arca volt, nem tudtam összeegyeztetni ráncos képét a mozdulataival, melyek egészen fiatalosak, mondhatnám: legényesek voltak. Biciklibelsőből kifoltozott gumicsizmájában hihetetlenül otthonosan mozgott. Az állatai közé vezetett. Elnémultan követtem.

Letérdelt a latyakba, és a tehénnek nyújtotta gubancos, hamuszürke haját. A tehén érdes nyelvvel gyengéden a megöszült kóc felé kapott, sodorintott egyet rajta, mint a száraz fűcsomón.

– Látod, mennyire szeretnek engem az állatok! – röhögte égnek tartott arccal, aztán a térdére csapott, és bemutatta a kant. Óriási kandisznó állt előttem. – No, most figyelj! – szólt rám, kezét a kan szájába dugva. Láttam már ilyent. Néztem pillanatok alatt szétharapható kezét a kan szájában, és újból a sajtóházra gondoltam: az állandóan csörgő telefonokra, a kattogó írógépekre, az elegánsnak tűnő ügyintézésre, a beavatottak magabiztos fellépésére, a létfontosságú ülésekre, eseményekre,

melyekhez egyesek hihetetlenül gondterhelte képet vágnak...

– No, öcsém, most már ezt is látad – markolt a karomba. Asztalhoz ültetett, és a házáról mesélt. Szavait félajultan jegyeztem. Tisztán beszélt, bármelyik politikusunk megirigyelhetné. Mondatai pengtek, mint a jól kiégett téglák.

Alanyaaim zagyva, szétomló, keveréknnyelven előadott szövegeit pelenkázva sokszor gondoltam arra az öregasszonyra.

Miután befejezte a mondókáját, ő is megvendégtelt. A szoba egyik sötét sarkából lábast tett az asztalra. – Meg kell kóstolnod a főztömet – húzott elő az ágy alól egy rumos üveget, csapta le a lábas födelét. A lábasból a romlott étel savanyú lehelete áradt.

– Ilyen körömpaprikást se ettél még! – nyomott a kezembe egy alumíniumkanalat. A gyomorgörcsökre gondoltam. Képzletbéli gyomorgörcsökben fetrengve nyúltam a lábasba. Nem akartam megsérteni.

– Jó szívvel kínálom – biztatott teli szájjal.

Hitttem neki, szavaihoz nem férhetett kétség. Undor nélkül nyeltem le az első falatot, azokra a kollégáimra gondolva, akik szeretik megvendégtetni magukat.

Be kell jelenteni!

*„Nem volt csatlakozás.”
(Dsida Jenő)*

Mondja a Fater, hogy menjek velük Erdélybe. Oda keveredett a mi szétszakított Bánátunkból, ott él a bátyja családotul. – Nem mehetek, Fater, most tényleg nem mehetek! Foglalkoznom

köll az Ilonkával! Mert úgy áll a dolog, hogy pont most került kerékvágásba – hárítom az öreget. – Menjen csak a Sógorral, nem köllök én oda annyira, ellesznek maguk nélkülem is – magyarázkodom. Nem akarom, most nem, nem akarom Ilonkát magára hagyni. Ráadásul az öregek már holnap hajnalban indulnának.

– No, akkor segíts! – int magához. – Nyakon kéne böknöni egy rőfit.

Kimegyünk az ólba, nyüzögnek körülöttünk a malacok.

– No, egy nagyobb, hogy ne csak a bőre süljön össze!

– Ez jó lesz?

– Jó. Jó nagy köll, mert nagyon nagy a baj az olájoknál.

Fölrántom a kiválasztottat, megy a dolog, ugye, nem először csinálom: nejlonszákban a forró víz és a röfi pillanatok alatt kibelev. Aztán átugrom vele a pékhez, lökje be a kemencébe. Gyönyörűen meg is sül a röfi, addigra a Fater meg a Sógor már elég jól állnak. Húzogatják a határokat is. Bepakolom nekik a sült malacot a hátizsákba, két üveg eperpálinkát is melegíthet ott a röfi. Aztán hajnalban fölszállnak a sínbuszra és irány a határ, Zsombolya, onnan Temesvár, aztán Székelykocsárd, Marosvásárhely, Szászrégen...

Tíz nap múlva érnek haza. Megyek elébük. Segítenék nekik a hátizsákok cipelésében. A sverckommerc – ahogyan mi nevezzük a csempésző üzletelést, össznépi cserekereskedést, csencselést – már nagyban megy a nyolcvanas években. A fazekak, lábasok, étkészletek mellett az olájoknál beszerezhető olcsó bőr számít itt nálunk, Bánátban, nagy üzletnek. Jönnek is a Faterék, már messziről fölismerem őket, nagy darab emberek, imbolyognak is rende-

sen. Rettenetesen ki vannak készülve. Otthon pálinkát kérnek, azonnal, nem is kicsit. Sokat. A rokonság is összeszalad, mindenkit érdekelnek a friss hírek, a részletek. Magukba meredten isszák a pálinkát.

– Szerencsésen átérték a határon?

– Át.

– A vámosok?

– Nem akadékoskodtak.

– A vonat?

– Ment.

– Nem lopták el a csomagokat?

– Az egyik mindig vigyázott rájuk, amíg a másik oda volt a null-nullban.

Székelykocsárdon nem volt csatlakozás.

Több órán át kellett várakozniuk. Bementek a restibe, ott is sokan voltak. Cujkát rendeltek, fejenként egy decit. Már erre is többen fölfigyeltek. Közben nagyon megéheztek. Néhány kőkemény, kukoricalisztből sült pogácsát vehettek volna ott, nézegették is egy darabig azokat a pogácsákat. – Nálunk ezeket a disznók sem ennék meg – állapították meg egymás közt csöndesen, még egy-egy deci cujkát rendelve. Nem akartak a sült malachoz nyúlni, szerették volna, hogy minél több jusson belőle a rokonságnak. Ám a pálinkától még jobban megéheztek.

Végül a Fater intette magához a pincért.

– Bocsánatot kérek, ha itt nincs étel, akkor ehetünk mi a saját kosztunkból? – kérdezte tőle.

– Persze – bólintott a pincér barátságosan.

No, akkor elővették a hátizsákból és kitették a malacot az asztalra, zsebükből előkerültek a bicskák és elkezdtek falatozni. A restiben mindenki őket nézte elnémultan.

– Úgy látom, elég népszerűek vagyunk itt – mondta a Sógor szerbül a Faternak.

A restiben mindenki őket, no meg inkább a sült malacot bámulta. Elég szép példány volt az a sült malac, mely egy kicsit megereszkedve ugyan, de elfoglalta az egész asztalt. Egyikük a feje felől, másikuk a farka felől kezdte el önni. A sült malac hasából előkerült az eperpálinkás üveg, azt is meghúzogatták: sokkal, de sokkal jobb volt, mint a resti vacak pálinkája.

Miután jól belaktak, kérdik a pincértől: van-e sör?

A pincér csak a fejét rázza, a malacra meredve. De az egész resti bámulja ám a malacot. Odalép hozzájuk egy idősebb ember. – Uraim! – mondja nekik megrendülten –, én már harminc éve nem láttam sült malacot. – Kóstolja meg, bátyám! – Nem, nem! – szabadkozik. Végül az unokájának kér egy kis darab húst.

Aztán egy asszony integet: majd ő szerez sört! Térül-fordul és négy üveg sört hoz. Ő sem akar a malacból önni, hosszú rábeszélésre csak a fülét kószolja meg.

Közben a Sógor kimegy a null-nullásra vizelni. Még be sem fejezi rendesen a dolgát, amikor a háta mögött megszólal egy hang magyarul: – Maguk itt Románia ellen uszítanak! Provokálják a békés román népet! – bök keményen a Sógor oldalába. Miután a Sógor elteszi a szerszámát, megfordul és akkorát leakaszt neki, hogy az ajtóig repül. Addigra már a Fater is ott áll az ajtóban, és visszaküldi az alakot a Sógornak. Elég az hozzá, hogy a Sógor, miután a földre küldi, ráugrik az alakra, még a Fater is rúg rajta néhányat.

A megkezdett sült malac úgy állt az asztalon, ahogyan magára hagyták, ám gyorsan cihelődniük köllött, mert megérkezett a vonatuk. A vonaton igazoltatják őket, aztán megérkeznek Marosvásárhelyre. Ülnek ők ketten a vásárhelyi állomáson, várják a Régenbe tartó vonatot, közben megszólítja őket magyarul egy civil ruhás férfi. – Maguk azok a vadrácok? Kövessenek! – Nem megyünk mi sehová – mondják neki. A civil ruhás valami igazolványfélét mutat nekik, hát megindulnak vele.

– Tudják azt, hogy leütöttek egy szekust? – kérdik tőlük.

– Nem tudjuk. Honnan tudnánk?

– Nem tudják azt, hogy az az ember a rendőrségnek dolgozik?

– Nem tudjuk. Csak azt tudjuk, hogy baszogatott bennünket a klozeton.

Aztán kiengedik őket. Elérik a vonatot. Leszállnak Régenben. Taxiba ülnek. Ahogy megérkeznek a rokonokhoz, már egy román rendőr is ott terem. – Üljetek le! – ripakodik a Fater a rendőrré. – Oszd igyál ebből a jó, bánáti epörpálinkából – kínálja a Sógor a székre nyomva.

A háziak halálsápadtak.

A rendőr meg iszik. És egyre vidámabban mutogat. Egyre vidámabban emlegeti: be kell, be kell jelenteni, be kell jelenteni...

Az az egy már biztos: be kell jelenteni!

Még jó, hogy be kell jelenteni – bökdösik a levegőt.

Mi lenne itt, ha nem kéne bejelenteni?

Puffant a szerszám

Nagyon szerettem, ma is szeretem a disznókat. Culi meg Cuci – ilyen ne-

veket adok, de csak az anyakocáknak. Istenem, volt egy anyakocám, annak hétszer volt malaca. Azt a kocámat, amikor elvitték, megsirattam.

Én is árva gyerek voltam. Ötéves koromban meghalt az édesapám. Akkor jöttünk ide, Földvárról Óbecsére. Itt, a nagymamáméknál is rengeteg jószágot tartottak. Kisgyerekként már kora reggel az istállóban voltam. A lovaknál, a teheneknél időztem. Akkoriban sok disznót tartottak az emberek. Kiskölökként mindenütt szaglászta, mindent meglestem, mindenhová bebújtam. Megszerettem a galambokat is, a nagybácsim vett nekem galambokat, nagyon szerettem velük szórakozni. Ma is vannak még galambjaim. Megszoktam, nagyon megszerettem az állatokat. A róluk való gondoskodás is szép lassan kialakult bennem.

Akkoriban sok kukoricát termesztettek, a kukoricák között sok tök nőtt nagyra. Rengeteg tököt aprítottam annak az öt-hat marhának. Baltával aprítottam a fekete héjú tököket. Előbb kettőbe vágtam őket, kiszedtem a magjukat, öt-hat tök kimagozása után aprítottam föl őket. A tökök magját a padlásra szárítottuk, az olajgyárban vették át a tökmagot, a kefégyár környékén volt az olajgyár. Olajat is kaptunk érte meg tökmagpogácsát. Csak száraz magot vettek át, a kemencében is szárítottuk a magot.

Hazaértem az iskolából. – Csókolom, jöttem! – Jól van kisfiam – hallottam, és már hajítottam is el a táskát és szaladtam ki tököt aprítani. Inasként is, délben hazaértem, déltől háromig az állataink körül szorgoskodtam. Kereskedőinas voltam, délután is vissza kellett mennem dolgozni.

Tizenhat éves voltam, amikor újból férjhez ment az édesanyám. A mostohaapám nem nagyon szerette a disznókat, valahogy, megszokásból megtúrte őket. Akkoriban már leszolgáltam a katonaságot, és örömmel foglalkoztam a malacokkal. Hat malacunk volt, közülük két malac nagyon szépen kifejlődött. Feketék voltak, fehér szívvel a homlokukon. És éppen akkoriban kezdtek el búgni, kezdték el keresni a kant.

Nagy örömökre összefutottam a Deszkás Pali bácsival: – Pali bácsi, van két gyönyörű nőtényem, megpróbáljuk? – Hát lehet, próbáljuk meg, amott már megjártuk, nem vette föl a nőtény a kant – magyarázta az öreg. Meg is hágattam én mind a két malacunkat.

– Nézd, milyen szépen gyarapodnak a malacaink! – mondogatta a tata. – Az a két fekete meg elhagyja a többit. Te gyerek, nem hasasok ezek a malacok? – De igen, tata! – Hú! Azt az úristállóját, tudhatnád, hogy nem szeretem az anyakocát, nekem nem voltak anyakocáim. – Nem baj, próbáljuk meg. Aztán meg is fiadzottak a kocáim, hat meg hét malackánk lett, kiengedtem őket, csináltam nekik egy hosszú vályút, az öregem is megenyhült. Zsebre tett kézzel nézte őket. – Ejnye, de szép bandák! – hajtogatta. – Ugye, hogy szépek? – kérdezgettem. – Szépek. Nagyon szépek.

És azóta nekem mindig van anyakocám. Amikor megnősültem, akkora

anyakocám volt, hogy a tyúkólban nem tudott megfordulni.

Aztán jött egy rosszabb időszak, amikor ráfizetés volt az állattartás. No, én is belecsúsztam a válságba: kiirtottam az anyakocáimat. Áadtam a disznóimat. Hétfői nap volt. Arra gondoltam, ha a többiek megvannak disznó nélkül, én is megleszek. Még ma is emlékszem rá, megyek azokban a napokban az ól felé. Senki sem jelentkezik az üres ólból. Szombaton bejön hozzám a cigány. – Most hoztam a malacokat a szállásról, köllenek, kiskomám? – Hol vannak? – Itt vannak, a kocsiban. – Köllenek, hogyne köllénének!

Hát így jártam. Csak négy öt napot tudtam megglenni disznó nélkül.

Szombaton már tele lett étellel, nyüzsgéssel az ólam, nekem meg hétfőn indulnom kellett a tengerre, a vállalatomtól akkor kaptam tíz napos nyaralást. Az asszonyom csak mosolygott rajtam, már utazás közben is írtam egy lapot haza: mi van a malacokkal?

Most az ősszel szintén eladtam egy nagy anyakocát, odamentem hozzá, mielőtt megjött volna a hentes, hosszan megvakargattam. – Culikám – mondogattam neki, miközben megérkezett a hentes. – Pá-pá! – búcsúztam el tőle, aztán elfordultam.

És már puffant is a szerszám: fejbe lőtték szegényt!

Pataki István
szülőföld

*ki egyszer is érezte
frissen hántott föld illatát
- egyetlen virágé sem fogható hozzá -
megérintette az ősök lelke
nyomora harca szenvedése
hullajtott vére könnye verejtéke
ahogy szántanak ásznak
mögöttük barázdabillegetők sorjázna
s vetnek aratnak pacsirtadalban
fejüket égre emelve
áldást remélnék
az időben konokul állnak
báránnyelheket csodálva
vagy a túlerővel harcra kelnek
vérükkel védve az áldott szülőföldet*

*ki egyszer is érezte illatát
tudja: nincs máshol
és nem lesz többé máshová
érti: mit kapott
és mit adhat tovább
mert látja: őseink által van itt minden
csodálja őket
és kalapot emel nekik az isten*

felszólamlás a mindennapok rendjén

*barátaim
már rég nem az a kérdés
hányszor és miért tettük le a fegyvert
hány Világosunk volt
és hányszor harcoltunk
utolsó töltényig vérig
és hányszor szegtünk fejet vagy esküt
és hányszor vettük fel
a pöcegödörbe dobott kesztyűt
és hányszor estünk kétségbe
vagy fulladtunk önnön gögünkbe
és hányszor ítéltük el az árulókat
és hányszor magasztaltuk a hősokeket*

*már nem az a kérdés
mennyi emlék emel
és mennyi feledés tátong gyötör
mint omló sírgödör*

*a múlt nem árnyék
egyszerre kísér és kísért
ránk vetül mint a fény
megvilágosítja a jelent
és kérdez számonkér feleltet
ébren és éberén tart
ne altassuk áltassuk magunkat
a turul nem csapja le a vadászgépeket
kund nem fúrja meg az anyahajókat
botond nem veri be a brüsszeli kaput
és lehel sem vágja homlokra a német kancellárt*

*a múlt biztat erőt ad
mint gyökér a fának
legyen lombja virágja gyümölcse
s a leveleket az emlékezet összegyűjtse*

hogy táplálja tovább
mint gyermek idős édesanyját
ki felnéz az égre
és naponta lép újra és újra szövetségre
mert ez ma a kérdés:
lesz-e új vérszerződés
Istennel és legyőzött önmagunkkal
és minden magyarral
ki lélekkel küzd mindennapon
hogyan magyar maradjon

én szövetséget kötök az örök fénnel
a harangzúgással
az áldó énekkel
az esővel a széllel
kertem minden növényével
a nappal a gyermekkacajjal
házórzó kutyámmal
védje ami még védhető a tájban
s a várromokkal
melyeken serken a fű
hogyan lobogjon felette zászlónk
Isten kezében időtlenül

(Adorján vára alatt Szalárdnál, 2020. december 12.)

Csak nézi

Mert örült császárok kora ez megint,
csak nézi Isten a tébolyt és legyint.

Ahogy sötéten bomlanak az elmék,
arányosan tombol a gazemberség,
és szaporodnak az emberistenek,
pusztítva minden teremtett értéket!

Volt ez már többször, örült az örület,
a veszettek végül egymást ölték meg.
Aztán a megmaradt tiszták felmérték,
hogyan veszteség-e a romlott veszteség,

*és kiket nem kezdett ki a rothadás,
kiket őrzött meg hite s a józanság,
lesz-e, ki jó magot jó földbe szórjon,
ki lélektől lélekig mélyből szóljon,
hogy megvédjük pusztítóktól a vetést,
őrizzük, mi századoktól a MIÉNK!*

*Mert veszett örület kora ez megint,
csak nézi, nézi az Isten és legyint.*

Czilli Aranka

Pitypang és az erdőlakók

Ismerd meg az erdő különös világát!

Képzeten innen, valóságon túl, ott, ahol a világ egy erdőnyi Vadkörút, ott lagnak mind, kiket e mesében éppen most ismertek meg sorban, szépen. Vadkörút-világban nincs rendőr, nincs hadúr, a természet törvénye mindenk fölött úr.

Egymás mellett él itt róka, mókus, s a nyúl, a medvebocs s az őzgida egy tisztáson tanul. Hanem hogy mégiscsak rend legyen valahogy, szerződést kötöttek valaha valahol, mancsot rá, mondta mindegyik példány:

– Bármekkora éhség gyötörje a népet, erdőlakó erdőlakót meg nem emészt-het, hanem ahol véget érnek a fák, ott keresse mindenki saját táplálékát!

Emberre, szelídített jószágra vadászhat mind, akinek húsrá fáj a foga egyszersmind, de egymás mellett lenni csak úgy lehet e térben, hogy tisztelik a másikat, s élnek békességben.

Be is tartották ezt többé-kevésbé, mosolyogtak egymásra, ha útjaikra lépven találkoztak olykor, s hogy mit gondoltak csendben, nem tudja azt senki, csak az Erdőszellem. Ő pedig még soha nem állt szóba, mióta ég felé nő fa, soha, erdőlakóval.

Nap napra hanyatlott, éj éjre ébredt, s hogy mint zajlott az erdőben az élet,

elmesélem nektek, nagyra nyíljon fül-szem!

Erdőnek közepén feküdt egy nagy tisztás, a lakók ezt egyszerűen Központnak hívták. Itt volt az iskola, a rendelő s a sok bolt, aminek teraszán néhány állat összeült. Ketten-hárman fejüket összedugták, s a másik szomszédját jóízűen kipletykálták. S olyan szépen zajlott errefelé az élet, hogy a Nap félúton itt mindig megpihent. Volt is mindig látni- s hallgatnivaló bőven, amikor megpihent az ég közepében. S mire nyugat felé elindult naponta, tudott mindenkiről mindent. S e tudás álomba nyomta.

A tisztás körül aztán a sűrű sötétben volt a háza mindnek: ágon, barlangban, földben, kinek-kinek ízlése, kényelme szerint szépen. Esténként ide vonultak a családok vissza, a tisztás pedig pihent a holdfényben úszva.

Erdei iskola Láma néni-módra

Amikor hajnalban a vén Erdőszellem megébred, s a fák közt utat nyit a fénynek, bozótban, ághegyen, a föld alatt mozgás éled, s álmos szülők lusta fiókat iskolára készítenek.

Mire a Napocska az erdő széle fölött jár, táskában az étel, nyakban a kicsi zsák, s hangos kacagással indulnak a kölkök, az álom szétfoszlik, fűbe ül az öröm.

De elcsitul a lárma, ahogy megjelenik csinos szoknyájában, frissen festett szőrrel, sminkelt, kedves arccal a szigorú tanci: nem fiatal már, de hála az erdei piperének, bármilyen mércével mérve nevezhető szépnek.

Faját tekintve láma ez a dáma, messzi tájakról jött az erdőbe az anyja. Mesebeli tájon menekültek ide a pusztulás elől a jó hús erdőbe. S mivel útjukon oly sok mindent láttak, jobb napjain mesélt erről a sok ámult diáknak: hogy mi van a fákon túl, hogy milyenek a vizek ott, ahol a két part távolról integet egymásnak, s hogy vannak füvek, amik mint a fák itt, akkorára nőnek.

Tisztelik tudását a kölykök és a vének, de néhány erdőlakó csak legyint egy mélyet, s hantának nézi a világből-cessséget.

Na, de Láma néni nem törődik efféle véleménnyel, minden tanítványát megköpdösi szépen reggelente, nehogy megigézzze, hiszen rajong a kölykökért, legyen az borz, fakopács vagy medve. Eszébe nem jutna, hogy közöttük különbséget tegyen, hisz látja ő a tudást s a szépet mindenkiben. S mivel arra nem tér ki a vadkörúti tanterv, mit tanuljon éppen madár, fűevő s a vérszomjas vad, kitalált egy rendszert és ahhoz lesz húséges: csak önmagához mér minden tehetséget.

Nincs ezért év végén sohasem ranglista, nem bukik meg senki ebben a suliban.

De bármily hihetetlen, lakik az erdőben olyan szülő, aki nem nézi jó szemmel, hogy a csemetéje nem osztályelső, s hogy egyformán dicsérnek hangyát, bocsot, lepkét. Hisz minden állatnak saját kölyke a legjobb, morognak is ezért olykor a teraszon. Volt

már, hogy gyűlést tartottak erről: elkergetni kéne ezt a vén tekergőt! De mivel neki senki nem mert szólni, kipletykálták szépen, csak pusmogtak csendben, arra várva, hogy végre nyugdíjba menjen.

Pedig fiókáik rajongtak érte, minden kölyök készült a tisztásra reggel. Szerették a sulit, hát még Láma néni! Így hát a szülők is lenyelték az ejnyét, türelmesen várták haza a csemetét, s otthon aztán elmondták esténként, hogy az iskola nem ér egy száraz falevélnyit, higgyen ki mit akar, az ő kölykük a legjobb itt!

Pitypang

Egyik éjszaka, amikor éppen égiháború tombolt az erdőben, a magas fenyők törzse a szélről kétrét görnyedt, s a villámok tüzes szigonyként csapódtak az égből a sötétbe öltözött földbe, az erdőlakók úgy elrejtöztek a sűrűben, mintha ezen a földön már senki sem élne.

Recsegtek-ropogtak a fák és a kövek, s a reggeli fényben ott állt a rettenet: a pusztítás nyomán derékba tört fák, tojástalan fészkek és árva fiókák, a sok megszeppent vad és a sápadt tisztás azon gondolkodott, hogyan is lesz tovább?

Azon a reggelen a tisztás egyik szélén törött ágak között, miket odasöpört a szél, az erdőlakók olyan szépet láttak, amilyent még soha nem álmodott állat. Aludt, amikor a többiek jajongva odaértek, a vonító farkasok majdnem rá is léptek. Nyúl néninek tűnt fel a zöld ágak alatt egy élénksárga selyem szoknyadarab. Körülállták hát és döbbenően figyelték, ahogy békésen lélegzett, szájukat tátották:

– Te jó Erdőszellem, hogy ez milyen szép!

Éppen álmodhatott valami szépet, mert csöppnyi arcoskáján mosoly lengedett.

Álmában is megérezte, hogy rá valami figyel, mert hirtelen összerezzent, kinyitotta szemét, s mint egy csöpp harmat, úgy nézett szembe a sok megdermedt vaddal.

Talpra ugrott rögtön, ruháját rendezte, s aki a szemébe nézett, rögtön elfeledte a szilánkjaira tört erdei lakokat, kicsavart fákat, fájdalmas-kat-búkat. Akkor volt ez a kicsike lény, hogy két lábán megállt egy levélnek élén. Arcát hófehérnek is mondhatnánk, ha rajta a szeplőket meg nem látnánk. Apró pici pöttyök indulnak el jobbról, az orrán át a bal szeme alatt haladnak, s olyanná lesz ettől a pici lény arca, mint egy világos égbolt, min csillagok laknak. Nagy zöld szemébe ha belenézel, olyan, mintha mély kútba szédülnél éppen. S hát még az alakja! Karcsú, csinos lányka, mint a szerelem, csodás a ruhája. De olyan finom selyemből készült ez a ruha, hogy talán egy sóhajtól el is szakadna. Nem is mernek ezért nagyot szusszanni az erdei lények, nehogy a csodában valahogy kárt tennének. Elrugaszkozik ekkor a levéléről, s finom szárnyacskáit kinyitja csendben, felemelkedik néhány centimétert, meghajol és bemutatkozik szépen:

– Pitypangnak hívnak, Tündérföldről jöttem, nagy vihar volt nálunk, s elsodort az éjjel. Nem tudom, hol vagyok, de ahogy rátok nézek, úgy látom, hogy ti is, mint én, úgy félték. Ha nem bántotok engem, s közétek engedtek, amiben tudok, mindenben segíték. S ha megjavítunk mindent, ami a szélben

összetört, megkeresem hazám és visszaköltözöm.

Nincs az a vadállat, akit meg ne puhítna a hangjában lakó jóság – finom, békés dallam. Egymásra néznek és egyhangúlag döntenek: ahol elférnek ennyien, jut még hely ott egynek. Aztán elindul minden építeni új fészket, hiszen amint látják, megy tovább az élet.

Romokból új világ épül

Tán tízszer is felkelt s lefeküdt a vén Nap, mire az erdőlakók otthon rendet raktak. A törött faágakat egy kupacba hordták, zöldjéből a szarvasok családjukat táplálták. El is raktároztak belőle későbbre minden fűevőnek nagy-nagy örömére.

Akadtt munka minden erdőszéli hódoknak, üzenetet küldtek a távoli rokonoknak, s jöttek is azok közélről-messziről, kalákát szerveztek, faágból-fatörzsből olyan gátat emeltek az erdei patakra, hogy attól minden építész elámulna. Ahol eddig éppen csordogált a vízszál, most nagy robajjal, füstölve alászáll, s egy tágas, öblös medencébe zuhog, ott megpihen, s a napfény rajta csalogatón csillan meg.

Meg is villan a szikra Láma néni szemén, amikor kísétált egyik terepszemlén:

– Nagyszerű, nagyszerű! – mormogta csendben. – Minden kedden jövünk majd tornaórára szépen. Megtanítok úszni minden apróságot: dolgoznak az izmok, derülnek a szívek, minden kölyök itt majd örömmel fürödhet.

Nem is elleneztek a lakók az ötletet, mindenki, amivel tudott, azzal segített: fakopácsék egy nap borókabogyót szedtek, s a terméssel kedvesen rókánéhoz mentek. Hogy ő csalafintán mit

hogyan ügködött, sírba vitt titok lesz, de lényeg a lényeg, hogy egyik csütörtökön a szomszéd faluból lisztet, tojást lopott (állítólag miután a tojást megszerezte, a szegény tyúkot boldogan megette), s kedden a patakpartra nagy tál sütit hozott.

Ünneppé lett tehát a hangos megnyitó, kacagás és zsvaj, tánc és énekszó töltötte be az erdőt, s már-már mindenki hálát adott a pusztító viharért. Hiszen ha nincs a hirtelen jött káosz, sem ötlet, sem anyag nincs az uszó-dához.

A nagy, vidám zsvaj a fák közt a tisztásig benyúlt, ahol Pitypang éppen gyógyfüvekért hajolt. Pókné font neki számtalan kis szatyrot, abba gyűjtögette a gyógyító anyagot. Meg is szárítgatta a rendelő padlásán, üvegekbe zárta, címkézte szaporán, s hogy melyik üveg tartalma mit gyógyít éppen, álmából felköltve is fújta rendületlen. De a kacagás, a féktelen jókedv átragadt most rá is, szárnyra kapott szépen, s kiröpült a partra, hogy körülnézzen. S attól, amit ott megtapasztalt, kicsi szíve akkorát dobbant, hogy még a köpcös medve is rögtön odapillant: farkas hátán táncol két nyuszigyerek, rókáné kötényben egy fatönkhöz terelget mindenkit, hogy süttivel kínálgassa a vidám éhezőket. Kórusban csiripelnek a színes madárcajok, s a fák alatt, a vízben versenyt úsznak a vadak.

Aki most ide bepillant, nyomát sem látja a nagy nyomorúságnak, ami néhány napja mindent felforgatott. Csak móka van és béke, hangos szeretet. Pitypang szíve, mondom, nagyot dobbant egyet, szárnya összerezzen s olyan szépet érzett: hogy őt az a viharokkal hozta ide, s hogy egyszer tán neki is otthona lesz e hely.

A szemfájás

Eget-földet hasogató morgásra ébredt minden erdőlakó. A fény a Vadkörúton még lustán nyújtózott, amikor sorra nyíltak az odúkon az ajtók:

–Ki zavarja meg ezt a békés csendet? Miért nem alszik ilyenkor minden állatszerzet?

Összesereglett hát a Központban mindenki a bömbölés okát kideríteni. S mivel semmi nem dobja jobban fel a napot egy hajnali pletykánál az erdei tisztáson, keringtek is hamar a rémes történetek: szörnyet ellett az éjjel egyik erdőlakó, óriástámadás van túl a szikár fákön, vagy tán az Erdőszellem tombol haragjában ég s föld között valahol magában.

Pedig nem kellett oly közel menni az éghez, hogy kulcsot kapjanak a hangos rejtélyhez.

Apró ajtócskáján kitoppant Pitypang is. Gyűrött volt az arca, szárnya zsvibadt az alvástól, de álmosan, gyűröten is olyan csodaszép volt, hogy a Nap az égre érte fényablakot nyitott.

– Mi történt? – ásított. Mi ez a nagy lárma? Olyan, mintha valakinek fájdalma volna.

– Nahát, hogy ez eddig eszébe sem jutott senkinek az egész erdőkereségen! Igaza lehet ennek a csöppnyi tündérnek, nézzünk gyorsan csak egy jelenléte! Hiszen egyértelmű, hogy aki most nincs itt, bajban csak az lehet, gyorsan derítsük ki!

Mindenki megkereste szomszédját a tömegben, s Nyuszi néni kiáltott fel megszeppenve:

– Farkincámra mondom, kedveskéim, nektek, hogy aki bajba került, szomszédom, a Medve!

Körbenéz mindenki és döbbsenten látja, nyoma sincs a köpcös, morgó jószágának.

Pitypang nyelt egy nagyot, mert megértette, épp a medve barlangjába kell most belépnie. Termetétől is félt, hiszen annak egyetlen karma elég lett volna, hogy őt kettéhasítsa, s hangjától aztán tényleg összeszorult picinyke szíve.

De nem azért volt ő testet-lelket gyógyító tündér, hogy megijedjen, ha rálel a nehézség – beszaladt a pici rendelőbe, a hátizsákocskába gyógyfüveket téve felpattant egy apró biciklire, aminek két kereke, mint két dió, akkora lehetett, s ahogy csinos lábacskaí bírták, tekerte Medve felé a bringát.

A többiek is mentek szépen a nyomába, hiszen úgy tűnt, most ez mindenki gondja. Vadkörúton ugyanis ha valami baj van, mindenki kiveszi részét a munkából: aki tud, segít, aki nem, az nézi, s végül az esetet mindenki kibeszéli.

Pillanatok alatt elérte a hangos barlangot, bejárata előtt még sóhajtott egy nagyot, aztán a falon halkán kopogott, s belépett remegve, mert választ nem kapott.

Odabenn a barlang sötét közepében a földön feküdt hangosan szenvedve az erdő büszke agglégénye, a kigyúrt, izmos Medve, aki fájdalmában most úgy összegörnyede, mintha egy hatalmas, barna hegyorom lenne. És nyögött, és fújtt, morgott és üvöltött, aki ezt hallotta, szenvedésében kénytelen volt osztoznia.

– Elnézést, Medve úr – köszörülte torkát –, rám nézne egy kicsit? Mondja el, mije fáj! Segíték szívesen, van nálam orvosság.

– Hogyan is nézhetnék, kedves Pitypang, Önre!? Vessen egy pillantást erre a szemre! – nyögte a hatalmas állat

sírós kölyökhangon – s összedagadt szemét a tündérre emelte.

– Ó, ez bizony csúnya – bólogatott Pitypang –, de egy kis türelem, s enyhülni fog baja. Huzatot kapott, úgy vélem, valahol, megférne egy ajtó ezen a barlangon.

Ugrott, szárnyalt, perdült, s a hátizsákából tucatnyi üvegcsé előkerült. Mozsárba öntötte a száraz leveleket s apró kezeivel sebesen keverte, míg a leveleket porrá nem őrölte. Vizet tett forni a hatalmas kályhára, a főzetet, ha meghűlt friss útilapura csöpögtette, s a beteg szemet azzal kenegette.

Ahogy a borogatást a vad szemén tartotta, már csak a törődés, a jó szó Medvét megnyugtatta. Hiszen ez a durva, szőrös pofa nem látott ilyen kecses kezet még soha. Halkult a panasz, csak arra figyelt csendben, ahogy a tündérekész pofacsontján pihen.

Mire eljött ideje a déli ebédnek, Medve fájdalmának nem volt csak hűlt helye. Le is vette róla Pitypang a kötést, hogy közléről lássa a munka eredményét. A nagy, szőrös állat ekkor, mivel nagyon törekedett, résnyire kinyitotta a beteg szemet. S ahogy ilyen közléről meglátta ezt a szeplős tündércarcot, vadsága eltűnt, pofája elbambult, s attól a perctől ahányszor Pitypangra ránézett, pillangónak érezte magát, nem pedig medvének.

Piros titkok a küszöbön

Vadkörúton hamar híre ment az esetnek, lett is dolga a Tisztás teraszán a sok széknek! Csak jöttek és váltották rajtuk a lakók egymást, mesélték a csodát, osztották a pletykát:

– Nahát, ez a tündér egész elképesztő! Besétált a barlangba, s egy cseppet

sem félt ő. Pedig nem ismeri a titkos egyezséget, miszerint egymást nem bánthatják az itt élő lények!

– Bizony bátor jószág, pedig milyen apró! Sóhajtni sem merek, ha ő ott van valahol.

– De hogy milyen csodás a piciny keze! Láttátok, a bajt a szeméről hogy levette?

– Á, nem is a keze ott a lényeg, tudja minden titkát az összes növénynek, s ami csodák helye, megsúgom én nektek, nem más, mint a szíve! Akkor a lelke van ennek a kicsi tündérnek, hogy belefér minden zezuga az erdőnek. Én nem tudom, hogy milyen szerzet ő valóban, s hogy társai valahol ilyenek volnának, vagy fajtájában is kirívó eset, de hogy hol férhet benne ilyen sok szeretet?!

Minden délután ez volt már a téma, a Tisztáson s a fák közt kúszott a mendemonda. De mindenki egyetértett abban: áldás az erdőnek az, hogy ő ott van.

A Központban zajló terefere-klubban két lakó nem vett részt soha a pletykában. Az egyik maga volt a csodálatos Pitypang, hiszen ha arra járt véletlen, megszakadt a szófonal. Az állatok bambulva az eget nézték, s lát szólag épp az időjárást kémelelték.

Medve se ment soha a daráló tömegbe, mivel a téma roppant idegesítette. Hiszen amilyen gyorsan meggyógyult a szeme, olyan menthetetlen sérült meg a szíve. Pitypangért sóhajtott a nap minden percén s álmatlan forgolódott a barlang hideg kövén. De kinek is beszélt volna lelke fájdmáról? Kinevették volna, ha bármit elárul. Hiszen ő, az erdő böhömnagy állata egy törekeny csöpp tündérért hogyan sóvároghat? Nemhogy a vadak nem

hallottak hasonlatost ehhez, de hogy elámulna ettől a vén Erdőszellem! Nem maradt más hátra, koslatott a Medve éjjelenként a kihalt erdőben. Leült néhány fányi távolságra a pici rendelőtől, s az ablakát kémelelte a bársony sötétségéből. Nem is tudott erről senki, csak a Bagoly, hisz fél szemmel meglátta őt a múltkor. De reggelre esküdni mert volna, hogy megcsalta az esze, vagy álmodta az egészet.

Mire a Nap felkelt s a Tisztást elérte, Pitypang ajtajánál a küszöb közepére minden nap valaki szép csomagba téve letett valamit a tündér nagy örömére. Általában egy nagy levélbe csomagolva őt néhány szem málna fogadta az ajtóban, de volt már ott vadrózsa szép színes csokorban, csipkebogyólevél, maréknyi szamóca. De minden ajándék a felkelő napban várta Pitypangot és titokban rá kacsintva piroslott.

S mivel a tündér korán kelt reggel, hiszen minden napját tornával kezdte (körbeszaladta a széles nagy Tisztást, s a fákon túl a magas dombra is naponta feljár, onnan néz le az ébredő világra, s ettől úgy érzi, szebbé lesz a napja), megtalálta a neki készített kedvességet, s futás közben találgatta, miért is kaphatja, s ki lehet, aki adja?

Nagy teher, kis hangya

Amint egy reggel a domboldalon szaladt, Pitypang mintha hallott volna szepegő hangokat. Megállt és térdére támaszkodott, a földhöz így akaratlanul közelebb hajolt. Visszafojtott, halk sírdogálás kavarta fel a hajnali csend varázsát.

Pitypang letérdelt a zöld selyem fűbe, közel hajolt hozzá, már a fű hegyét érte a füle, amikor megakadt sze-

me egy szomorú hangyán: magasra tornyozott fenyőmagok a hátán, fájdalom és bánat gombostűfejnyi arcán.

Megdöbrent a tündér ettől a látványtól – ilyen parányi lény, földből alig látszó, súlyos terhek alatt görnyed, szenvedése oly nagy, hogy tán egy egész bolynak rengeteg volna.

Tenyérébe vette a parányi jószágot, szeméhez olyan közel emelte, hogy már-már kancsított. Finom ujjával megoldotta a madzagot, amivel az a hátán eleséghegyet tartott. Szét is gurult a sok fenyőmag hirtelen, alatta meg kimerült hangyatest pihegett.

– Mi van veled, pici pára? Fáradt vagy nagyon? Vagy fáj is valahol? – kérdezte aggódón.

– Hangyáné vagyok, kedves Pitypang! Pont onnan jövök, ahol te is laksz. Eleséget gyűjteni jöttem ilyen messze, tojásrakás előtt állok, gondolnom kell a télre – a pici hangya így panaszkodott, miközben Pitypang puha tenyerébe rogyott. – Talán túl sok magot akartam egyszerre vinni az erdőbe. Sajog a hátam, mozdulni sem bírok, a lábaim nem érzem, haza hogyan jutok?

– Ne búsulj, kis hangyám, segítek most neked, amennyit elbírok, annyi magot szedek. Pihenj meg addig ezen a levélen, túl sok terhet cipelsz, változtatnod kell ezen – a tündér mosolyogva úgy vigasztalta, s egy közeli lóhere levelére rakta.

Elindult, s a pókné által szőtt szatyorba fenyőmagot gyűjtött, jól telepakolta. Amikor már elegendőnek gondolta, visszatért a dombra, s a fáradt hangyát meg is találta. Vállára kapta a tele csomagot, s tenyerébe vetett a hangyának lakot. Úgy vitte az erdő felé óvatosan lépkedve, mintha a pihegő kis lény üvegből lenne.

– Mutasd az utat, kedves Hangyáné, elmegyünk a bolyhoz, a csomagot letesszük, téged pedig szépen a rendelőmbe viszlek. Megvizsgálak, mert szeretném tudni, hogy csak fáradt, vagy meg is sérült gyenge, pici hátad.

Úgy is történt, ahogyan ígérte, a sűrű erdő mélyén a bolyt amint megellelte, a fenyőmagot a szélére le is tette:

– Hangya úr, jöjjön közelebb, kérem, itt az eleség, pakolja el szépen! S ami azt illeti, van itt egy feleség, ráismer, nézze csak, szegényre? Fáradt és kimerült, talán még beteg is, elviszem magamhoz és megvizsgálom őt. Estére jöjjön érte a tisztás szélére! – mi tagadás, haragudott kissé a hangyára, milyen férj az, ki a párját magára hagyja, amikor az a család sorsát igazgatja.

A nap már a tetején bóbiskolt az égnek, amikor Pitypangék a tisztásra értek. Mert lassan és óvatosan lépkedett a tündér, hisz tenyerében álomba szenderült Hangyáné.

Belépett vele a jó meleg rendelőbe, s a nyöszörögve alvó hangyát a kanapéra fektette. Ahogy az a puha ágyhoz ért, összerezett és kinyitotta szemét. Mintha kések és tűk közé feküdt volna, úgy megtelt fájdalommal újra a potroha.

Pitypang ekkor letérdelt a kanapé mellé, tenyerét a fájó testrésztre tette, s kitapogatta ott azt a pontot, ami a hangyának legjobban sajtott. Megmozgatta sorra mind a hat lábát, s szomorúan nézte a sóhajtozó anyát.

Kiment a konyhába, üvegcséket nyitott, s mindegyikből egy tálba egy csipetet rakott, ott porrá szétmorzsolta, s egy kiskanállal össze is kavarta. Olajkákat csöpögtetett rá s addig kevergette, míg kenhető lett, s csillogott a fényben. Ekkor ezt a mázat a tenye-

rébe tette, s vele a hangyanő potrohát végigkenegette.

– Túl sokat vállalsz, kedves Hangyáné, amennyit dolgozol az egész bolyért, sok az egy ekkora hangyanőnek. Oszd le a munkát, hagyj másnak is belőle! Túl sok terhet cipelsz, elég lesz negyede, ha azt akarod, hogy felnőjön gyereked, s boldog anyja legyél, ne rokkant terhe. Becsípődött potrohodba egy túlfeszített ideg, innen a fájdalom, attól szenvedsz ennyire. Addig masszírozom ezzel a gyógyfűkenettel, amíg ellazul és lábra állsz szépen – állította fel a tündér a diagnózist, s kenegette testét, gyógyígtatta lelkét.

Mire este megjött a megszeppent Hangya, feleségét már egészségesen kapta vissza. De azért Pitypang még egyszer megdorgálta:

– Vigyáznia kéne jobban a párjára, hiszen beleszakad szegény a munkába! Cipekedhet kend is, hisz jó erős a potroha, s a feleségéről meg legyen jobban gondja! – zárta le Pitypang a lelkibeszédet, Hangyánét pedig még egyszer tenyerébe vette, s az arcához emelte. S a pici bogár csápocskáit a tündér arcához dörzsölte finoman, lágyan. Boldog volt és tele hálával, ahogyan a küszöbön áthaladt párjával.

Kis mókus, nagy mókus, ne ülj most hintára!

Dél felé járt már, zajos volt a tisztás, a csemeték a nagyszünetben a teret belakták, amikor a közeli fánál lárma támadt éppen, egymás hangjába vágtak a kölykök ijedten. Láma néni arra lett figyelmes, hogy valami baj történhetett, hiszen mintha pálcát szúrnál egy hangyabolyba, úgy felbolydult váratlan az egész iskola.

Oda is szaladt, hogy közelebről lássa, mi lehet az oka a felfordulásnak. Amint bejutott az összeverődött tömegbe, a döbbenettől elállt a lélegzete.

A fára nemrég Láma néni egy hintát szerelt fel, azon szálltak a kölykök mindig szünetekben. Most a hinta alatt a földön feküdt szepegve Mókus Zsombi, Mókusék legnagyobb gyereke. Nem sírt, nem jajveszékelt, hisz mindenki tudja, hogy a legbátrabb kölyök ő az erdőkerekségen. Csak gubbasztott szomorúan, senkihez nem szólt, s jobb mancsát súrolta, ami gyanúsán lógott.

– Félre, gyerekek, félre, helyet kérek, látnom kell, mi történt Zsombival, meséljetek!

Aztán mindenki egyszerre rázendített, a történet persze a zajban elveszett.

– Leestem a hintáról – suttogetta a mókuskölyök, s mintha anyukája lenne, Láma nénihez bújt.

– Ajaj, Zsombi, megnézhetem a mancsod? Nem érek hozzá, ha szépen idenyújtod!

Igen ám, de bármennyire törekedett, a mókusgyerek mancsa fel nem emelkedett.

Látta Láma néni, hogy komoly itt a helyzet, egy pacsirtalányt Pitypangért röptetett, s egy másikat pedig a sűrűbe küldött, hogy a Mókus családnak küldjön egy sürgönyt.

Meg is érkezett hamarosan Pitypang, a fa alá guggolt, s Zsombi fölé hajolt. Olyan finoman érintette a mancsát, ahogyan csak tündér érhetett hozzá. Kitapogatta a vékony csontokat, s úgy vélte, hogy eltört itt benn valamelyik. Felsegítette az avarból Zsombit, s a rendelőbe vitte meggyógyítani.

– Ha megérkezik közben a családja, kérem, küldjék hozzám a kezelőszobába!

Láma néni ijedten bólintott, hisz szerette Zsombit, s megesett a szíve rajta, tudta, hogy nem kis dolog, ha eltörött a csontja. Csak nézett utánuk, amint a rendelő felé lépkedtek, s azon kapta magát, hogy köréje gyűltek mind az erdei kölykek, s míg csendben szepogtek, ő magához ölelte őket, s azt suttogetta kedvesen:

– Nem lesz baj, meggyógyul hamar, gyerekek!

Mókus Zsombi amint a rendelőbe ért, lefeküdt az ágyra, egy kis vizet kért, s mint egy komoly, felnőtt mókuslegény, Pitypangtól tanácsot kért:

– Mi legyen most, Pitypang, mondd, mit tegyek, hogy mozogjon a mancsom, s fájdalmam ne legyen?

– Nyugodj meg, Zsombi, meggyógyítlak téged! Bátor legény vagy, meglásd, a bajt elfeleded!

Azzal kopogást hallottak az ajtón, ijedten lépett be Mókusné s fia fölé hajolt. Összeölelkeztek, s innentől kezdve nem félt már a kis mókus egy csöppet sem.

Pitypang teát főzött, édeset, erőset, s megittatta a bátor mókuslegénnyel. Hogy mi volt benne, azt senki más nem tudja, de az álom Zsombit hamar elnyomta. Pitypang ekkor sok éles eszközt elővett, s a tűz fölé tartva mindent fertőtlenített. Mókusné is ott állt végig az ágy mellett, segített Pitypangnak, amiben csak kellett.

A tündér felnyitotta a kölyöksebet, a csontot megigazította, mellé csodaszert csöpögtetett, majd végül a bőrt rajta összevarrta, s a beteg mancsot forrasztófűbe csavarta. Mire a mókusfi álmából felébredt, ágya szélén egymás mellett ültek: Pitypang, a testet-lelket gyógyító tündér s édesanyja, a gyönyörű Mókusné. Ahogy így rájuk nézett

kipihenve Zsombi, nem is értette, miért búsul mindenki.

– Anya, Pitypang, én olyan jól aludtam, s most, hogy ébren vagyok, úgy érzem, meggyógyultam. Hanem a pocakom most már nagyon üres. Valami rágcsálnivalót valakitől kérek!

Ugrott is Pitypang szíves-örömet, s a kamrából egy almát Zsombinak kiemelt.

A kicsi mókusgyerek a nagy piros almát beteg kezébe vette, s akkorát harapott belőle, mintha a gyógyulása az evéstől függne. Lehetett is neki igaza ebben, mert mire az almát a magházig leette, visszatért kedve és ereje egészen. Látva ezt Pitypang, úgy döntött magában, hogy hazaengedi a fiút saját odújába. Ellátta tanáccsal s gyógyszerrel a figyelmes Mókusnét, s hogy minden rendben lesz, megnyugtatta szegényt.

Hanem mielőtt az ajtón kiengedte volna, a beteg mancsot még szépen sínbe rakta: kemény, fehér faágakkal körbetekerte, s egy piros szívecskét rajzolt a közepére.

Az ajtó előtt várta őket Mókus úr, ölébe kapta fiát, s együtt tűntek el a sűrű fák között. Pitypang pedig nekik ígéretet tett, hogy amíg kell, naponta hozzájuk elmegy, megnézi és újraköti a sebet, bátorítja az ijedt mókuslelket, míg Zsombi végül újra iskolába mehet.

Otthon a fa előtt már izgatottan várták a barátok s szomszédok egymás hegyén-hátán, mindenki egy jó szóval, öleléssel vagy ajándékkal éppen, kedveskedtek mind a beteg legénynek. Ennyi törődés mellett csak mosolygott Zsombi, s elalvás előtt már tudta mindenki: erős, bátor kölyök ez a mókuslegény, pár hét és ott ugrál újra a tisztás szélén.

A telihold fénye mindent megvilágít

Egyik éjszaka, amikor a sápadt Hold kerek volt, az erdőlakókhoz olyan közel hajolt, hogy a fák között, mint a tejföl, fénye fehéren szétfolyt.

Megzavarta ez a békés vadakat, álmuk nyugtalan volt, csak lesték ablakukat, hogy jönne el a reggel, hogy a babonás fényből kiszabadítsák magukat.

Pitypang is forgolódtott picike ágában, nem találta helyét saját otthonában. Felkelt és elsétált a nyitott ablakig, de amit ott látott a holdnak fényében, megdöbbenetette őt, sosem gondolt ilyet:

A fényben pontosan felismerhetően Medve alakja jelent meg éppen. Nehéz lépteivel cammogott feléje, jobbra-balra nézett, mint aki attól fél, nehogy valaki észrevegye. Jobbra is, balra is körbetekintgetett, épp csak fölfelé, a feje fölé nem. Pedig ott állt sárga hátlóingben Pitypang a nyitott ablakban. Szuszogni sem mert, olyan kíváncsi volt, hogy mit akar itt Medve, messze odújától. Hanem mikor az az ajtó elé ért, újra körütekint, s hogy semmi mozgás nincs kint, hátizsákját széles válláról leemeli, s kivesz belőle egy tele mancs csomagot. Lehajol és csendben a küszöbre helyezi, megcsodálja szépen, el is egyengeti, majd a zsákot háttára emeli, s a fák között egyszer csak eltűnnek léptei.

Pitypang apró kezét a szájához emeli, mert a piros ajándékok titkát most hirtelen megfejtí.

A lépcső felé szalad, papucsába lépik, háttára kabátkát kap, hogy megóvja szárnyait a hidegtől s az éjszakai szélétől. Amint az ajtóját kinyitja csendben, előtte a piros csomagocskát a küszöbön pihen. Lehajol és remeg-

ve kibontja: egy piros mézeskalács az ölébe pottyan.

Az erdei éj csendje akkor olyan vastaggá lett, hogy Pitypang benne egészen elveszett. S ebben a csendben egyre hangosabban dörömböltek a gondolatok a pitypangkobakban. Mindenkit szeretett ő ezen a helyen, de valahogy mindenkit egyformán kedvelt meg. Nem voltak barátai, se ellenségei, úgy tartozott ide, hogy egyforma volt mindenki. Látta ő mindenben a jót is, a rosszat is, ismerte mindenki gondjait-dolgait, de nem akart ő senkivel barátságot kötni, egyiket a többinél jobban megszeretni.

Ezért ijedt meg hát attól, amit látott, mert Medvében ő sosem látta a barátot. Már nem félt ugyan tőle, hiszen megismerte, tudta, hogy természeténél is nagyobb szelídsége. De valahogy mégsem mert hozzá közel menni, egyetlen esetben csak: rajta segíteni.

Ketten ültek most már az éj hátralevő részén egymással szemben, egymást nézván: a sápadt Hold s a megszeppent tündér. A megoldást, a választ mindkettő a reggeltől várta.

Reggel aztán Pitypang fáradtan és kábán úgy döntött, hogy ennek bizony utánajár. Rendbeszedi magát, szépen felöltözik, s elmegy Medvéhez, tőle megkérdezi, ezt a sok figyelmet mivel érdemli ki. De amint a küszöbig eljutott, tervében már el is bizonytalanodott. Hiszen elképzelte, ahogyan ott áll előtte aprón és ijedten, s föléje tornyosul a medve – mit is mondjon akkor, hogyan is kezdje? Elárulja neki, hogy az éjjel megleste?

Úgy döntött hát, hogy az egyenes út helyett néhány kanyarral a játékba belemegy. Egész nap azon törte a kobakját, mit találjon ki.

Estére aztán már meg is volt a terv. Furfangos és óvatos, s vele időt is nyert.

Friss levelet tépett a szomszéd fáról, leült, az asztal fölé hajolt, s finom gyöngybetűkkel a levélre egy üzenetet rótt:

– Kedves Medve, láttam Önt az este, az erdőben kószált, tán nyugalmat kereste. Ha szereti Ön a hajnali sétákat, meghívnám holnap egy hegyi túrára.

Ennyi állt a levélben, azt szépen feltekerte, s egy piros szalaggal gondosan megkötötte. Éjfél után aztán a küszöbre tette, s leste fentről, hogyan reagál rá a medve. Nem is kellett potyára várnia, hajnalban ugyanis a sötét fák közül kicammogott Medve, s finomkán nézett körül. Aztán amint látta, hogy az erdőn mély csend ül, a rendelő ajtaja elé penderült. A piros csomagocskát gondosan lerakta, amikor az apró levelet meglátta. Körülnézett, mint aki kincset lel a földön, meggyőződni, hogy nem veszi körül senki, aki éppen most elvezett kincse után kutat.

S mivel körülötte nem volt egy lélek sem, tenyerébe vette, forgatta, szaglászta, karmai közé vette, aztán a szalagot finoman meghúzta, s a levél a tenyerén kunkorodott kinyílván. És ott állt a Medve, tenyere fölé hajolva, látzott rajta, hogy az üzenetet újra- meg újraolvassa. Valószínűleg nem hitt a szemének, vagy furcsa játékát sejtette eszének. De valahányszor a két mondatot újraolvasta, megvonta vállát és hümmögve elfogadta, hogy annak bizony nem változik a tartalma.

S ahogyan a napfény a tisztáson terjedni kezdett, Medve összerendezte, s a sűrű felé sietett. Pitypang az ablakból kuncogva figyelte, hogy nem is cammog, szinte szárnyal ez a medve. S eltűnt a fák között, mintha ott se lenne nyoma annak, hogy ő tappancsát ma a tisztásra betette. Hanem Pitypang hamar cipellőjébe bújt, s az ajtóhoz szaladt, mire az élet elindul az erdőben így hajnalul, s a piros titkocskákra a kíváncsi fény ráhull. Bevitte a házba, és az ajtót a titokra rá is zárta.

Eszteró István

Zsoltárkönyv

*Kertbe kilépve háztetők, lombok fölött
templomtorony jelzi pontos időd,
félnyolc, készülj, társad volt testestül-
harangostul, ő, aki iskolatáskával
előtted lohol, be is ül négy világ-
tájra nyíló számlapokkal a padba, lába
még harangoz, nagymutatóját nyújtja,
jelentkezik múlt idő jeléből, nézi túl-
oldalt a tejsarnok sürgő-forgó népét,
falu mértanilag szabályos életrajzát
a jövő összekuszálódó láthatáráig, el-
számol plusz, mínusz végtelenig, oda-
rohan mezítláb delet harangozni, fű-
szálak selymes neuronjai továbbbíják,
szeretsz, szeretve vagy földközpontig,
el- és előhívva forró méhéből fűjtató
létre, magmájából ki- és becsapódva
óvsz családfát, művelsz szómezőt,
hódítsz, hódolsz, fáradsz, visszeres
hegylábbal sántikálsz már el kenyér-
boltig, homlokról görögnek malom-
könyi gondok verejtékcseppjei teljes
kiörlésű mindennapi békességért,
felhőfohászt lehelsz hajlíthatatlan
Himalája fölé, hajoljon le, míg utódok
szívós serpa-tüdővel szippantják
magukba korklíma rizikósra ritkuló
levegőjét. Ha látsz éjbe dűlt híd
pillér nélküli pillanatán járó alvajárót,
ne zavard, fenntartja őt az is, ami csak
visszfény, cserép hazai fű harangozó
csendjéből serken fellocsolt, tisztára
söpört utcára hálaadó lélek, vonulnak
fekete fejkendős, lajbis hangjegyek
összekulcsolt kézzel szántóföld violin-
kulcsra nyíló zsoltárkönyvében.*

Gaudeamus

(egy osztálytalálkozóra)

*Negyven év a iuvenes dum sumus-tól
a molestam senectutem-ig... felismersz-e
retusált szerényben, hiúban, riadtban,
szívósban ifjonti karaktert, ahogy északi,
déli sarokról egymás felé fordulunk
sarki fények tűnő ünnepén csak derű
óráit számolva(?), hátha nem látszik árvíz,
földindulás, kudarc, bár nevető szemem is
páráll parányi letörölhetetlen árny, az
osztályatlasz korábbi foltjait felerősítő,
akkor egyiket villám perzselte, másikat
rák, Duna-csatorna mosta, venit mors
velociter, venit mors velociter, most
búba bágyadt özvegy, kamionsofőr
nyakán migránskés nyoma, egyetlen fiú
Párizsban, unoka Skype-n how do you
do, ja, én méhészkedem, kecskefarm,
néptánc, te vállalkozó, ő polgármester,
Angliát, Afrikát járt, Kanadából megtért
sikertörténet torkoll diákléptékű itt-honba,
semper sint in flore, semper sint in flore,
Mütyüri, emlékszel, ez volt becenevem(?),
de 12-ben kikérted magadnak, nagy-
szünetben, te Jóisten, nem is tudom,
órával, üdítővel iskola mögött csencselő
szerbekhez futkorásztunk, még jóval
a békefenntartó NATO-bombázások előtt,
április 1-jén termet cseréltek szomszédos
osztályok, mint népvándorlók kontinenst
ma, levágatták dobos és gitáros vállig erő
haját, bár nem randalíroztak városszerte
félmeztelen hermafroditákként, hiányzott
karszám(?), hazamentél, ma iratok nélkül
hágnak át héthatárt, puska dolgozatban
maradt, megbocsájtatott tar fejemnek,
most körbejárja a világot agyalágyultak
kiagyalta önjáró gyűlölet, nemini parcetur,
nemini parcetur, s tovább, tovább ballag*

*már Gaia Gaudeamus nélkül... azért pá,
puszi, pacs mindenkinek...*

Hipotézis

*Valami neszez, zizzen, surran
sarok kacatjai között,
betolakodó, figyelj, ejnye,
nem itt, már amarra zörög,*

*most csend, megreccsen, kaparász,
polcok dőlnek, ugrik vitéz is,
doboz, cipő, ernyők bástyái
mögött lapul a hipotézis,*

*szellemjárás, betörő, koldus(?),
minap migránsok ölték egymást,
badarság, akárki, ne rinyálj,
irtózom, pfuj, keressük, meglásd,*

*hová nem ér porszívó, törlő,
felüti fejét hány ős patkány,
asztal köré gyűl lét limlomja,
járőr macskák nyújtóznak nyafkán,*

*de egy mégis, kanapé alól
hepaj, zúr, ostrom zaja hallszik,
visítás, na, megvan, gyanítod
drukkolva egy, két, több kudarcig,*

*ez már kapituláció,
túl sok a sokk, a túlerő,
mint no-go zónában tanyázik
here, tohonya heverő,*

*már agyakban fészkel a végzet,
könyvek hullnak, nyílnak, idéz is
tegnapok, mák, holnaputánok
lapján lapuló hipotézis.*

Jezsó Ákos

Lumumba

Tisztességes neve is volt, mégis így hívta mindenki, egyszerűen csak: Lumumba. A szemébe meg azt mondták, hogy Sanyi bácsi. Merthogy az volt: Sándor, Mezőkovácsháza nagy erejű bolondja. Gúnyneve, a „Lumumba”, csak úgy ráragadt, mint a mézesüveg falára csorduló édes nektárra a légy. Senki sem tudta, hogy ki volt az a bizonyos „Lumumba”, a névadó, tán még ő maga sem, de akkora lapáttenyere volt, hogy az ügyet nem is forszírozták.

Lumumba: szelíd és csendes bolond, aki csak akkor vált megvadult bikává, ha meghallotta a gúnynevét, a Lumumbát. De akkor aztán elborította a szemét a vörös köd, és nem ismert se párthatározatot, se kádárjánost, se Istent, se embert, hanem ütött.

Rá is fázott erre egyszer a Balogh Anti. Csendes koranyári nap volt akkor, a fő utca csinált útja két oldalán az égis nyúló jegenyefák csak úgy kornyadoztak az aszály súlya alatt, árnyékuk azonban menedéket nyújtott a járdán közlekedők számára. Lumumba pedig pontosan úgy, mint az összes többi napon, szalmakalapba rejtett arccal biciklizett végig az úttesten.

Balogh Anti is arra sétált. A járdán. Hanyagul kiáltotta oda: – Szia, Lumumba!

A megszólított azonnal beletaposott a kontrába, hiszen a kattogó láncú Csepel biciklikén még ilyen is volt, és lepattant a nyeregről.

– Mi az? Minek hívtál? – ordította, de már akkor a Balogh Anti nem merte bevárni a csevegést, hanem futásnak eredt. Lumumba meg utána. Anti végigloholt a főutcán, el az egészségháza előtt, a munkásőr-parancsnokság előtt, ahol mindig kint szokott ácsorogni valaki, leginkább a Kovácsné, mert neki amúgy semmi egyéb dolga nem volt, csak az, hogy jelentse a pártközpontnak a falubeli eseményeket. Aztán meg ott szokott álldogálni mellette a Kis Feri is, aki nem volt besúgó, pusztán csak egy géplakatos a térszben, de akkor érezte magát fontos embernek, ha fegyvert adnak a kezébe, hát munkásőrnek állt. A Balogh Antit azonban egyikük sem mentette meg. Kaján mosollyal intettek neki, amint előttük rettegő szemekkel az életéért futott, még köszöntek is illedelmesen, hogy „Erőt, egészséget, Balogh elvtárs!”, aztán parázs tekintettel figyelték tovább az eseményeket, nehogy lemaradjanak bármiről is. Magukban pedig fogadást kötöttek, tétre, színre, befutóra.

Lumumba vérben forgó szemmel rohant Balogh Anti után, és azt üvöltözte, hogy megöllek, megöllek!

A távolság egyre fogyott közöttük. Versenyfutás az életért.

A szuflából Balogh Anti fogyott ki előbb. Nem mert megállni, mert félt az irgalmatlanul nagy veréstől, meg a beigért „megöllektől”, de a tüdeje már sípolt, az oldala szúrta, levegőt alig kapott. Utoljára a seregben futott ennyit,

még Lentiben, ahová '64-ben első lépcsős katonának vitték, csakhogy akkor húsz évvel fiatalabb volt.

Már szinte karnyújtásnyira voltak egymástól. Balogh Anti ekkor jobb híján a templom felé vette az irányt, hiszen a túlnani Kacsá Presszó zárva volt, a buszvégállomás peronja pedig üres.

Más menedéke már nem maradt, csak a katolikus templom. Hithű párttagként ugyan jó ideje nem lépte át Isten házának ajtaját, de most az életéről volt szó, s ez a szemében felmentést adott az eszme alól.

Nyitva volt a templom. Balogh Anti ezt jól tudta, mert fiatalkorában még sokat ministrált. Feltépte a nagykaput, és odabent rögvést a haranglépcső felé fordult. Ismerte a járást.

Lumumba a nyomában.

Rohantak felfelé, a szédítően meredek csigalépcsőn, egyik fokot szedték a másik után. Mindketten a harangok irányába, az ég felé törtek. Lumumba már majdnem utolérte Balogh Antit, már majdnem a torony tetején jártak, már csak ki kellett volna nyújtani a kezét, hogy lecsapjon, ám ekkor megbotlott. Kettőt akart lépni, de nem tudott. Elveszítette az egyensúlyát, orra bukott, meg is ütötte magát, de újra felpattant és folytatta. Ez a kis idő azonban elég volt ahhoz, hogy Balogh Anti túlélje a lumumbázást. A legfelső szintre ugyanis, amely már közvetlenül a harangokhoz visz, létrával lehetett feljutni. Odáig tartott csak a kőfalakba rögzített masszív, fa csigalépcső. Balogh Anti pedig amikor az Isten tiszteletét hírül vivő harangok és az itt tanyázó népes galambsereg közé ért, felhúzta a létrát, Lumumba tehát nem tudott utána mászni. Ugrált egy dara-

big, meg nyújtózkodott és ordította, aztán megunt és elment.

Balogh Anti órákon keresztül ücsörgött a galambok társaságában. Csak sötétedés után mert lejönni a toronyból, amikor a plébános vezetésével rátalált egy munkásőr-különítmény.

Futótűzként rohant végig a falun Balogh Anti futásának híre, hetekig csakis erről beszéltek a népek, regévé vált minden elcsöppent mondata, ami aztán tovább áradt, dagadt, mint a faluszéli Szárazér, ha tavasszal az erdélyi hegyekből megérkezik a hóolvadás.

A faluban félelemmel vegyes tisztelet lengte körbe Lumumbát. Mindenki tudta róla, hogy ha a brigádvezető reggel azt mondja neki: Sanyi, itt arrafelé ásd ki a csatornát, akkor addig ássa az árkot, amíg csak le nem állítják. Ha kell, kiássa egészen Aradig, ami amúgy nincs is olyan messze, ide van mindjárt, csak a határ túlsó oldalán.

Amikor este hazafelé tekerte a csinált úton a kattogó láncú Csepelt, sehol sem állt meg, csak a Kacsá Presszó előtt. Oda mindig betért, hogy megigyon egy hosszúlépést, vagy egy házmestert, esetleg egy tömbházmestert, szigorúan vörösborból, mert abban van csak az igazság és az élet. A falusiak olyankor összébb húzódtak, s ha volt is valami vita-féle köztük, mert vitafélék amúgy mindig is voltak, Lumumba láttán megszűntek.

Egyszer volt csak az, hogy a tótkomlói tanyákról érkező egyik gyüttment piacozó, aki a másnapi vásárra jött, de már aznap berúgott, Lumumba mellett is felemelte a hangját. A Kacsá Presszóban azonban rajta kívül mindenkibe belefagyott a szó. Még a csaposba is, pedig ő itt már nagyon sok

verekedést látott. A tótkomlói vásározó ezt vette észre.

A csapost.

Poharával a kezében óvatosan körbepislantott. A kocsmá népe másfelé nézett. Ki a falakat borító Kádár-, Losonczi- és Puja Frigyes-képeket bámulta nagy hirtelen felgerjedt párt-szerű buzgalmában, ki az ablakon keresztül nézte a kinti világot, más a pincéző amúgy tényleg kapitális méretű cicijében kezdett gyönyörködni, de Lumumbára senki sem nézett. Ő csak bejött, rámutatott a hangoskodóra és annyit mondott, hogy „Csitt!” – aztán leült egy üres asztalhoz, közel a söntéshez.

És ezt már a tótkomlói vásározó is értette. Elcsitult.

Nem akarta kipróbálni, hogy mi történik akkor, ha nem fogad szót az áprilisi fagyok lapáttenyérű, szalmakalapos és meztlábás emberének.

Lumumba aznap este a szokásától eltérő módon két tömbházmestert is megivott, mielőtt fizetett volna.

Hosszú a főutca, de csak a tűzoltóaktanyáig világították meg a lámpák. Azon túl már úgyis az alvégiek laknak, vagy ahogyan a felvégiék csúfolják őket, a refisek. Merthogy Mezőkovácsházának két központja is volt. A gazdagabbik Katolikuskovácsháza és a szegényebbik Reformátuskovácsháza. Valamikor ez két önálló falu volt, ami az idők során összenőtt. A falu két fele a Szárazér lapályánál találkozott. Ez volt a senki földje, a mocsaras, nádas, dudvás faluszél, ami tavasszal, ha megáradt a patak, víz alá került, aztán meg szép lassan kiszáradt. Pláne azóta, hogy a határ túloldalán a románok egy zsilippel elrekesztették, hogy vizével az aszályos időben is öntözhessenek. Ilyenkor ide

egy csöpp víz sem jutott, s a Szárazér medre zsíros, iszapos nádassá vadult, a szúnyogok legnagyobb örömére.

Itt lakott Lumumba.

A nagykanyar után.

Hangtalanul siklott a külügyminiszter elvtárs fekete Mercedesese. A május elsejei ünnepség díszvendégeként hívta haza szülőfaluja, Battonya, de ő ezt a hétvégét arra szánta, hogy megismerje az előkészületeket és elvtársai társágában végig igya a pártbizottságtól a tanácsházáig vezető utat. Kótyagos fejjel szállt be a pozícióját megillető állami meseautóba, a nagy, fekete, csillogó Mercedesbe, hogy aztán padlóig nyomja a gázpedált és élvezze a fővárosba röpitő lenini utat.

Nem vette észre a kivilágítatlan biciklist, csak a csattanásra eszmélt, meg arra, hogy valami nagy tárgy repül az árok felé. Lumumba volt.

A külügyminiszter elvtárs kiszállt a kocsijából, odament a földön fekvő emberhez. Nem tudta, mit csináljon. Megrémült, hogy ebből akár még botrány is lehet, amit mindenképpen el akart kerülni. A párton belüli helyzete éppen most ingott meg, ezek a reformer Nyers Rezsőék biztosan a fejét vennék, ha megtudnák, hogy részegen vezetett. A gondolatra kijózanodott. Körbenézett: sehol egy teremtetett lélek. Kihalt az utca, csak távolabb ugat egy kutya. Visszaballagott a szolgálati fekete Mercedeséhez. Beült a csillogó karosszériájú autócsodába és fel emelte a műszerfalba rejtett fedélzeti telefon kagylóját. A belügyminisztert hívta, régi, kipróbált harcostársát, akivel nemcsak a közös vadászatok, de az együtt töltött tivornyák emléke is összekötötte. Elmondta, mi történt. Őszintén. A belügyminiszter meg-

nyugtatta, hogy intézkedik és minden el lesz sikálva. Ettől megnyugodott. Beindította a motort és elindult, hazafelé, Budapestre.

Lumumba akkor már halott volt. A falu temette el. Április utolsó napján.

Másnap, Battonyán a május elsejei ünnepséget példátlan rendőri jelenlét

mellett tartották meg. A díszvendég a külügyminiszter elvtárs volt, aki ünnepi beszédében a szocialista embertípus legfőbb erényéről, az őszinteségről és az elvszerűségről szónokolt.

Részlet a megjelenés előtt álló Éjféltre kialszanak a lángok című regényből

Lipcsei Márta

Úton

*üresség és hiány mint
gyökér törzs és ágak
növekszik bennünk
a gondolat még várát*

*a perspektíva u-
tat keres magának
az elhalt énekek
megelevenednek*

*a környezet keze
vörös ázik-fázik
igazgat az Isten
szemében könny ázik*

Nagyvárad, 2023. 04. 14.

A világ reflexei

*Súlyos tébolyult csend vibrál
összemosott eszméletek
elgyötört fejjel támadnak fel
hirtelen kiált a szabadulni vágyó
ember bőrébe örökre visszaárad
a világ a kitárult zűrzavar
csatangol világvégi vesztőhely
sok-sok látomás zuhog
s a térgörbületben egy szál virág*

Nagyvárad, 2023. 04. 16.

Mozdulatlanság

*legkisebb mozdulatunk is
bajt okozhat ezért jobb a
mozdulatlanság a lélek
mozdulatlansága mindig
a félálom mezején mezsgyét
kialakító szendergő néma
építőkövek árnyékában
szeret pihenni majd kergetőzik
a súlytalan formák társaságában
fehér tükörképek eleven szája kiabálja
békét akarunk nem a halált*

Nagyvárad, 2023. 04. 17.

Bűvölet

*égi lámpák fényénél
a senki földjén közlekednek
a bűvöletben élők érzik
a boldogság ideje már
lejárt a földi világ képei
sugallják „itthon vagyunk”
az árnyékok csak gyalognak
a leáldozó Nap karcsú égi madár
esti hangok kongva búcsúznak
észrevéve a szabadság nyitott ajtaját*

Nagyvárad, 2023. 04. 18.

Mindhiába

*az első éhség szemünk-szánk előtt
végső tévedés földöntúli rétre költözött
kirajzolódik a világ a magányban dolgozó
keresésre indul majd vár hogy higgyen
a szemének a megszokáson a változás
mint összetartó erő a megszökött világ
gyönyörű szíve csomókban szakad ki
élősd sereg eteti a testet a föld alatt
olthatatlan hitetlenség mormolja
ennyi volt az öröklét halálunk hát mindhiába*

Nagyvárad, 2023. 04. 20.

Képiró Gyula

Az éjjeliőr

Elcsattant egy pofon, egy kövér pofon. Üggyé nőtte ki magát. Intenzív társadalmi hullámainak éterében polgári és vagyoni pert szült. Eredménye: vagyonesztés, kilakoltatás, hajléktalanság. Ezekből pedig kiszáradva reménytelenség és igazságkeresés. Egy szokványos hétköznapi meghosszabbításának rémálma lett az hátra levő teljes élethosszára. Ezt a pokol ízű levest emésztgette István napok óta, beszürkült harmincas éveinek elejét koptatva. A kopás pedig cipőjén, ruházatán és hiányokkal küzdő ápoltságán lett olvasható. Arcán azonban mégis valami használható optimizmus cserződik lelkének szerethető bördíszműveként, ugyanis ebben a joviális díszben bárki őrizhet némi karaktert a jóból és ezzel együtt egyediséget. Ő pedig lényéből fakadóan erőltetés nélkül átlag feletti emberi példány. Olyan, aki látszólagos bukása ellenére sem mond le semmiről közelmúltjából: élni, dolgozni és vert helyzetéből felállni kívánó hasznos tagja maradna az elesetteket taposó milliárdos társadalomnak. Viszont remek kis munkahelyén lefokozták: irodavezetőből éjjeliőrré. Éjjel őrködik, nappal pedig hol itt, hol ott szendereg. A legtöbbször egy padon, a központi sétányon, máskor az ügyvédi iroda várakozójának kényelmes töltött székén, de látták már a távolsági buszpályaudvar várakozójában is szunnyadni, pedig szinte biztos, hogy manapság nem szándékszik elutazni sehova.

Régebben viszont szívesen utazott. Akár többnapos céges küldetések alkalmaira is, hiszen ő nem az unalmat és a fáradtságot gyűjtötte testi-lelki mapájába, hanem a hasznos élményeket és a még hasznosabb üzleti tapasztalatokat. Komolyan és roppant céltudatosan tárgyalt cége jelentős anyagi hasznot hozó ügyfeleivel, és személyes sikerének könyvelte el magában azokat a húzós tárgyalásokat, amelyeknek végén megkötött szerződés lett az eredmény. Kisfőnök ezért először cimborájának, majd pedig céges közösségépítő tréning díszvacsoráján, látványos dramaturgiai elemekkel a főasztalnál, a többi alkalmazott szemé láttára legjobb barátjává fogadta. Kisfőnök (és az ő barátsága) pedig nem akar ki, hiszen ő a Nagyfőnök fia. Nagyfőnök pedig a cég tulajdonosa, megálmodója, létrehozója és felfuttatója. Valójában már csak a nagyon nagy üzleti sikerek hiányoznak abból, hogy ez a cég az ismert cégből ezentúl elismert és megbízható céggé válhasson. Ebben a célkitűzésben különleges szerepet kapott hat hónappal az ominózus pofon eldördülte előtt István, az éjjeliőr.

Egy ilyen pofon azonban, úgy tűnik, bárkit elindíthat a lejtőn a nagy zuhanás irányába, ugyanis mintha társadalmi szintekké merevedett emeletek között zuhant volna úgy, mint egy kalimpáló szerencsétlen áldozat a legalsó szintre. Oda, ahonnan a legnagyobb valószínűség szerint visszajutni minimális esélye

miatt felesleges is erőlködni. Tudott dolog, hogy odalent izomból rúgnak az emberbe nagyot, csak azért, hogy ott is érezze a „törődést” a vesztes, ha már képtelen volt megbecsülni magát vágyott magasságos fészke gondtalanságában. A végzet tehát lesújtott, egy pofonlavina folyamodványaként maga alá temetve az élni akaró és tudó fiatal életet.

Az élet pedig gyorsan büntet – gondolta István az azóta újra és újra elkezdett belső párbeszédében, amelynek eredeti változatában megértette, hogy ott és akkor nem jutott idő érzervekre, logikára, mert minden csupán pillanatok alatt zajlott: spontánul és kíméletlenül, lefokozva őt és porig alázva.

Felhőkben lecsüngő vastag lábú füstoszlopok csizmáinak tűnt az a két hatalmas gyárkémény, amelynek tövében regnált a posztkommunista időben felépített egykori hőerőmű. Ezt kellett Istvánnak őriznie. Külsején némi módosítás, apró alakítás és simítgatás látszott a már szocializmus érájában kapott patinát máig le nem vetkőző építménysorról, amely a cég telephelyül szolgált, udvarán a két égbenyúló vörös csizmával. Nagyfőnök pedig nem aprózta el menő cégének jelentőségét, hiszen már GPS-térképen is stratégiai pontként díszelgett, jövő tekintetében pedig messzemenően emelkedő tendenciát mutatott ez a statisztika. Egyedül csak ez az István nevű, lassan örültnek tűnő fiatalember nyugtalanította. Túl sokat tud. Veszélyes. De ahhoz még veszélyesebb, hogy totálisan elbocsássa, avagy páros lábbal kirúgja. Jobb, ha itt van, mert így szemmel tartható, azaz látható, ellenőrizhető, tudható róla az, ha valamire készül. Merthogy készül, az nem kétséges...

A legújabb mérési adatok jelentése, amely most Nagyfőnök asztalán pihent egy átlátszó iratgyűjtő foglyaként, csupán megerősítette baljós félelmét. Semmit sem csökkent a kibocsátott kén, ólom és széndioxid aránya a füstben, pedig már „módosították is ügyesen” a szabvány szerinti műszerek alapbeállításait. Hiszen olcsóbb egy ügyes informatikus hackert megfizetni, mint egy teljesen új zöld technológiát megvásárolni és beüzemelni, ugyanis ez utóbbi egy kész vagyron. Neki pedig erre már nincs ideje, főleg fizikai ideje. Pár nyugodt éve maradt talán, amíg még a nagy suskát az üzletből ki lehet facsarni, majd aztán eladni az egész kócerájt, a tiszta vagyonnal pedig ügyes farvizeken elúszkálhat családjával élete végéig. Aztán pedig utánam az özönvíz – apjától tanult bölcsessége mossa át majd a jövőt. Nagy kár, hogy fia – az a tökkelütött – ennyire fajankó, aki megbízhatatlan hibbantként csupán helyzeti előnyei birtokában nevezheti magát Kisfőnöknek. Mert ha csak az éjjeliőr Istvánnak örökölte volna a fél agyát, akkor ma már Ő is befektetne a jövő miatt a cégébe, ugyanis akkora szellemi tőkével a háttérben megérné, mert volna ennek jövője, nem is kicsi. Hulladékfeldolgozás és hasznos hőtermelés káros kibocsátás nélkül címszó alatt ma bármit el lehet adni az aggódó világ nagypiacain. Ő pedig tudja, hogy erre mindig akad befektető, és az állam is kemény összegekkel támogatja ezt. Ő is így lépett be ebbe, az akkor még kétesélyesnek tűnő üzletbe, pedig akkor már bőven negyvenes évei végén kacszott. Akkoriban még csak pár jó faszénkitermelő üzlete volt, de abból rakott félre valamicskét jobb napokra némi megtakarítással. Volt még pár

jó barátja a gazdasági életben és a politikában is. Ők ösztönözték... De ez akkor – mint utólag kiderült – éppen elég kezdő tőke lett arra, hogy alig tíz év alatt ismeretlen cége a régió legnagyobb, legismertebb hulladékfeldolgozója, valamint a zöldenergia neves központjának tulajdonosává tegye őt. Ma már megyei ispánok és alispánok küzdenek kegyeiért, polgármesterek és alpolgármesterek vesztegetik meg jól fizetett alkalmazottjait csak azért, hogy velük köthessenek szerződést. Azok pedig megoldottnak tudják a minden polgármestert sokat nyomasztó problémát: a hulladéktól való megszabadulást.

Ma már tehát Ő a Valaki. Egy menő és neves cég tulajdonosa, ahogy alkalmazottai nevezik: a Nagyfőnök. De ehhez hosszú és rögzös, talán sokkal jobb úgy fogalmazni, hogy senki meg ne tudja azt, milyen út vezetett...

Uniós megnyert pályázatok és pénzek viharoztak át sokszor céges számláin és zsírozták be magánvagyonát, de pár éve elkezdődött a kellemetlenség is cége körül. A környezetvédő ügynökség szaglászni és méricskélgni kezdett. A pályázati pénzekért cserébe megnyugtató környezetvédő értékeket vártak, ez pedig korszerű technológia és szűrőberuházás nélkül egyre inkább elérhetetlen vágyalom maradt csupán. És ő úgy gondolta, hogy így is el lehet még húzni pár évig. Ha ugyanis most fektetne be, akkor talán elúszhat minden pénze, sőt kölcsönök terhei is nyakába szakadhatnak, és erre ő már nem vállalkozik. Neki erre nincs ideje, kedve és ereje... Ő már éppen eleget dolgozott és eleget emésztődött és eleget is kapart maguknak. Fia pedig képtelen volna a céget irányítani. Mi több:

képes volna arra néhány év alatt, hogy teljesen tönkre tegye azt, amit Ő eddig keserves bizniszként megteremtett. Azt pedig ő nagyon nem engedheti... nem, amíg él... Csak ez az éjjeliőr ne nyugtalanítaná ennyire... Csak ennek látna a fejébe, az agyába, abba az agyafúrtba, mert ő már úgy érzi, hogy napok óta éveket és évtizedeket öregszik... hihetetlen... elképesztő.

Nagytestű ócska kutya kíséri napok óta árnyékként az éjjeliőrt. Az pedig saját, alig-lévő étkezéseiből csúsztat becsületes falatokat a hatalmas, kócos, koszos ebnek, amely így egyre nagyobb bizalommal kíséri új gazdáját bármerre is jár. Érdekes látvány, így, ők ketten. Elöl meneget a nyurga, kopott ruhás fiatalember, mögötte pedig egy bő méterrel hol oldalvást vándorog, hol üget a nagytestű ezerszínű kutya... valami mágneses szociális igazság vonzza őket egymáshoz, mert ennek így kell lennie. István a kórházhoz battyog kutyája kíséretében. A kapus ismerősként néz rá, és egy pillantással jelzi, hogy előtte szabad az út, bemehet... Kutyusa azonban illedelmesen megtorpan az ajtónál, majd pedig szépen körbeszimatozva a terepet letelepszik a szemközti virágbokor előtt. Innen jól lát... Neki itt várakoznia kell. Az újdonsült gazdi majd innen jön ki... valamikor...

Az éjjeliőr határozott léptekkel vonul végig a kórház folyosóján. Tudja, hogy ott várják őt. Egy kisírt szemű negyvenes nő közeledik felé kitért karokkal. Némán átöleli, majd karját átfogva lassan vonulnak a nagy kétszárnyú ajtóig. Valakinek ez az ajtó a mennyország ajtaját is jelentheti. Itt megállnak együtt egy pillanatra. Csendjük beszédes. A nő viszont sze-

meivel István tekintetét keresi, majd halkán suttogja: Köszönöm...

Néhány pillanat múltán István belép az ajtón, mert két nap múlva bal veséjét a nő nyolcéves kislánya kapja meg, ugyanis a gyerek már beültetés nélkül csak egy halálraítélt...

De már csak volt.

István, az éjjeliőr szelíden ajánlotta fel testének tartozékát neki. Mert ő már csak ennyit tehetett, ennyit adhatott. De ezt most megtette szelíden... Nem úgy, mint amikor a pofont adta Kisfőnöknek. Annak a baromarcú hülyének, aki cafeteria-pénzként nyúlta le az általa jótékonyági számlára elkülönített összeget, azt, amit ő a cégnek egyféle erkölcsi biztosításaként gyermekek gyógyítására folyósított volna. Egy olyan cégnek, amely annyi káros anyagot bocsát ki, az a legkevesebb, hogy beteg gyermekeket támogat a gyógyításukban... a súlyos és anyagilag megterhelő műtétekhez példaértékűen adakozik...

István tudja ezt, de ő már csak egy éjjeliőr... A kuttyája szerint pedig a semmiből is gondoskodó gazda...

István most kés alá fekszik. Még sohasem volt műtve, mert ő egészséges, és a vizsgálati eredményei alapján is az, épp ezért tökéletes donor. Egyetlen vesével pedig már sohasem lesz a régi, de erre ő most nem gondol. Célja van: segíteni! Neki most még két veséje van és egy szíve. De néhány nap múlva már csak egy veséje lesz és egy nagy szíve. Neki az is elegendő ahhoz, hogy jó éjjeliőr legyen...

Az életben nagy árat kell fizetni egy-egy új lehetőségért, és sokszor igazi áldozatot kell hozni egy jó ügy érdekében. De ezt István már tudja, mert aki élete során egyszer is volt sikeres, az tudja, hogy mindenkinek jár életében legalább egyszer egy igazi esély, egy igazi lehetőség. Ki így, ki úgy él vele... De hát kit érdekel már az elért eredmény után bármi? Csak egy számít, hogy a jó elnyerje jutalmát, mert a szívbéli jóság nem operálható át, csupán csak hagyni kell, hogy megérintse azokat, akiknek erre kész a lelke...

Aknay Tibor

Emléksorok

*Bogdán Julianna ükanyám
nagyapja volt
tudós Miskoltzi Ferenc,
Bodok szülötte, peregrinus
enyedi diák.
Ott jártaimban többször
meglelni véltem
rég porladt őszám
lábnyomát.
Grófi házaknál
volt úrfik nevelője,
kamora magányban
igék szeretője,
vigyázva gonddal a
ládafiát.
Fagynak közepében
nagy üldöztetésben
a kedves városba ment.
Requiescat 9 Január
Egyezer Nyolcszáz Negyvenkilenc.*

Június

*A muskátlikat eláztatta
a tovatűnt hirtelen zápor,
az antracit felhők alól
előbukó Napban
őszapók szárítkoznak.
Pár perc s kezdődik előlről.
Felsír a diófa ága,
az eresz fuldokol, nyeli a vizet.
Majd újra tiszta az ég
majd újra borult:
akár az élet.
Vagy ő, maga volna?*

Négysoros

*Álmában bátor az ember.
Ujjong, ha felért a csúcsra.
Másnap eljön a reggel,
s félelmébe visszahúzza.*

Esti kérdés

*Latorként hívő – hívőként lator,
két lét közt micsoda kereszt!
Hogyan szabaduljak az egyiktől,
mikor a másik nem ereszt?*

Nagypál István

A pajta*

Az egykor emberlakta tanyákat és pajtákát az enyészet tette tönkre. Az ott lakó embereket először ismeretlen kór fertőzte meg, amitől teljesen megvadultak. A szemük színe megváltozott, először besárgult, majd amikor elhatalmasodott rajtuk az örület, szürke lett a teljes szemgolyójuk. Legvégül pedig rájuk talált a halál. Nem kellett napfény ahhoz, hogy kővé dermedjenek. Bárhol és bármikor elérte őket a vég. Peter azok közé tartozott, akik megmaradtak embernek. Aztán, idővel, apró állatokká váltak, és nem szólaltak meg többé emberi nyelven. Salvador még meg tudta menteni.

Erik felismerte Peter hangját, alig hitt a fülének. Erik lenyugodott, megtörölte a szemét és Salvadorra nézett:

– Hol van?

– Elment. Félt, hogy még jobban felzaklatna téged. Nagyon sok ideje egyedül mászkál, és jól kiismerte már az erdőt. Meglátott téged és figyelte, ahogy észrevetted, és amikor megtörtént a baj, olyan gyorsan szaladt, hogy még én se értem utol. Azt hiszem, később látni fogjuk még. Biztosan lesz alkalmatok beszélni egymással.

– Lehet, tudna segíteni az ablakkal kapcsolatban. Hátha látott valakit elfutni a városból.

– Az meglehet, Erik. Azonban előtte még mással kell találkozunk. Günter már vár rád.

– Günter? Hát ő meg kicsoda? Honnan hallott rólam?

– Günter a bölények vezetője. A rezervátum határaihoz vagyunk közel. Előtte át kell még rágnunk magunkat a cseresznyéskerten. Sok megbokrosodott állat él ott, így nagyon vigyáznunk kell.

– Furcsa. Ahhoz képest, hogy egy kert. Ráadásul az erdő szélén. Olyan barátságosan hangzik.

– Erik, sok dolog tűnik másnak, mint ami. A gonoszság a legszebb helyeket szereti, ott bújik meg, ahol könnyen elvarázsolódsz.

– Igyekezz, nehogy hozzányúlj majd a cseresznyeszemekhez. Számodra ehetetlenek.

– Nagyon remélem, hogy nem fogunk hollókkal találkozni.

– Timothy, a hollók fekete színű madarak, nem? – kérdezte Erik.

– Szürkepolisz ravasz hollóinak szürke a tollzatuk és vörösek a szemek.

– A hollók nem veszélyes madarak, legalábbis én úgy tudom.

– Bizonyos fajok az itteni világban gonoszabb teremtmények. Amikor állattá változtak, nagyon sok düh és idegesség volt bennük. Ezért ezek a tulajdonságaik egyiküket veszetté, másikat pedig agresszívvá tette. Nem csupán mi félünk tőlük, hanem

---

* Részlet a *Szürkepolisz* című készülő meseregényből.

Ő maguk is félnek egymástól és önmaguktól.

– Vajon mi vezette idáig őket? – kérdezte Erik.

– Az ő történetük mindegyikünkénél szomorúbb. A legtöbb a haláltól és a bánattól menekült el, de a legtöbbje megtört ember volt egykoron.

– Egészen közel vagyunk már. A földön egyre több a cseresznyemag. Erik, maradj a lehető legközelebb mellettem. – mondta Salvador –, ha kell, szükséges, akkor én foglak elcipelni a veszély elől. Ha látsz is egy madarat, került el vele a szemkontaktust!

– Miért? Attól, hogy nem nézek rájuk, úgyis látni fognak minket – értetlenkedett Erik.

– Ha a szemükbe nézel, akkor látni fogod a fájdalmukat, és ők ezt már tolakodásnak fogják venni. Azzal, hogy láttad a bánatukat, a sorsukat, azzal őket gyengévé teszed, és félelmükben agresszíven fognak viselkedni. Lesz, amelyik megpróbálja majd kivájni a szemedet. Legszívesebben letakarnálak, de az még nehezebbé tenné az utunkat.

– Mindenre gondoltam, csak arra nem, hogy egy békés, állatok lakta helyen ilyen előfordulhat. Megijesztesz – szomorkodott el Erik.

– Mindenki figyeljen! – suttogta Salvador – megérkeztünk. Felettünk már több holló köröz. Valószínűleg kifigyeltek minket. Mindenki legyen óvatos, és ha szólok, akkor fussatok!

Bólintott a csapat minden tagja.

B. Mihály Csilla

Nyári keringő

*Hideg kövekre pára száll,
mohos tavak fölött
kering a héja, szárnya már
a napba öltözött.*

*Ha lápra lép a langymeleg
a szellő rálegyint,
s a csendnek húrja elrezeg
egy dalt, megint s megint.*

*A fénynek biztos útja van,
törekszik mélyre, le,
felizzik rajta súlytalan
az élet szent heve.*

*Az égi vándor árnya fogy,
s a szemhatár mögött
ujjongva zeng, már látja, hogy:
a nyár, a nyár örök.*

Dicstelen este

*Fejét felszegve, büszkén hátravetve,
tört glóriával szállt le ránk az este.
Miféle vágyak titkos mágiája,
baljós hiteknek toprongyos cigánya
űzhette hozzánk, tán azért, hogy szánjam,
miként bukott el végtelen magányban.*

*Hallom, amint a talpa fűre csosszan,
hideglelősen dúdol méla-hosszan,
mikor lerántja önmagát a porba,
megnyúlt kezével csillagot rabolva,
s rohan, amerre épp a nap leszentül,
könnytől felázott kerteken keresztül.*

Ki gyűjt ma fényt?

*Ki gyűjt ma fényt, ha rémes árnyatok
fölétek áll, s kacagja, hogy vacog
az atyja, az, ki önmagára büszke,
e fantomot mégis világra szülte.*

*A gondolat folyton teremni kész,
amíg forrást merít, hát semmi vész,
de nézd, mivé lesz, hogyha fél az elme,
vakon szorongsz, a szörnyed láncra verve*

*belőled él, gyarapszik és dagad,
felfalni kész e rémült gnóm-csapat,
parancs után egymást is törbe csalják;
ki törli majd le Isten könnyes arcát?*

(Ihletforrás: Áprily Lajos Agadir c. verse)

Sebvers

*A szó ezernyi sebbe mélyül,
s kotor magának fészkeket;
az fáj, amit kimondasz végül,
vagy az, mit érzek s észlelek?
Lehült a város, nyurga álmok
szaladnak szét a házfalon;
ne félj, utadból félreállok,
s helyem, bár nincsen, átadom.
De tollamat, ha fénybe mártom,
a csillogása nem kísért;
én nem tudom ma sem, barátom,
ki volt a vétkes, és miért.*

Alkonyég

*Az alkonyég dohogva rezdül,
rőt könnye most csorog keresztül
létünk tengelyén.*

*Surrog hajónk, s egy régi ének
a félelem csahos ebének
torkán lángra kap.*

*Piros vizek között jajongva
aranycsapást vetít a csonka
fénnyel telt edény.*

*Remény szorít, azsúros kelme,
bomlott szívem köré tekerve
vérző rongydarab.*

Úgy éltünk

*Mint szívre röppenő igézet,
mit égi csend ír és szaval,
az ajkainkon zsongva égett
egy múlhatatlan, tiszta dal.*

*Kicsiny patak futott csörögve
mosolygó dombok csendjein,
s leült a porhanyós rögökre
megannyi szélkeverte szín.*

*Bebújt mohától zöld kövekbe,
a terveinkre fölszögezve
dobolt reménnyel gazdagon,*

*mert álomból faragva lelkünk,
úgy éltünk, hogy nevetve keljünk
örökké, minden hajnalon.*

Fábián Tibor

Zuhanás

Tudom, hogy ez csak álom, tudom, hogy túlélem, nem zúzom halálra magam a mélyben, mégis minden alkalommal rettegve tartok a becsapódástól.

Néhány pillanat az egész. Néhány rémisztő pillanat. Rémálom, aminek nincs sem eleje, sem vége. Csak a zuhanás van. Ami annyira valóságos, hogy a hatása alá gyűr. Éppen ezért ilyenkor elképzelhetetlen a hideg fej, amely kívülről szemléli az eseményeket, amely azzal nyugtatja magát: nyugi, ez csak egy rossz álom! Nem. Itt csak a zuhanás van, meg a vele járó iszonyat és halálfélelem. Ez a néhány pillanattal tartó jeges rémület, ami nem sok ugyan, de mégis úgy sok, ahogy van.

Mindig ugyanonnan zuhanok. A Tasádon átívelő kis gyalogos hídról, amelyen ezerszer is átmentem, előbb óvodába, később iskolába sietve, majd ráérősen hazaballagva. A híd állandó megállóhelyünk. Társaimmal rádőlünk a korlátra és néhány percre elidőzünk, bámuljuk a víz folyását. Minden nap kíváncsian érkezünk. Vajon ma melyik arcát mutatja nekünk a Tasád? Vajon látunk-e odalent halakat? Mekkora a víz? Lehet-e benne horgászni? Esőzés után az áradást csodáljuk, tartva a lábunk alatt hömpölygő, sokszorosára duzzadt vízmennyiségtől, a kávébarnára változott patak bömbölő haragjától, rohanó erejétől.

A meder két oldalát összekötő híd egy egyszerű betonlap, két oldalán

bordóra festett vascsövekkel. Vele párhuzamosan szélesebb, tekintélyesebb társa fogadja az országút forgalmát. Kedvenc játszóhelyünk a patak, meg a környező rétek és legelők. Hazafelé elidőzünk a hídon, a bátrabbak kihajolnak, csimpaszkodnak a korlát vascsövein. Fitogtatják vakmerőségüket.

Az én bátorságom nem elég ehhez. Esetleg egy óvatosan előrehajoló könnyöklés a korláton. Az még belefér.

Közvetlenül a híd után egy kissé kiszélesedik a meder. De ez még így is csak egy szerény patakocska. Ez a partszakasz első horgászásom helyszíne. Gyermeki megdicsőülés, magunk gyártotta pecabottal. Paszulykaró, cernára fűzött parafadugó, behajlított gombostű, amin a ganéból kiásott piros giliszta csücsül. Két apró küllő a zsákmányunk.

Öcsémmel az országút szélén vonulunk, mint egy győztes csatából érkező sereg, amelynek a szűk járda most nem elég, mint a szürke, iskolatáskás hétköznapiak. Egymás szavába vágva ecseteljük az élményt. Halat fogtunk! Anyuka majd megsüti! Csak nehogy a tyúkoknak adja! Isten ments! Ez a mi zsákmányunk, a mi jól megérdemelt vacsoránk!

Persze a lisztben megforgatott halacskaeledel a fél fogunkra sem elég, de mi mégis majd kicsattanunk az örömtől és a büszkeségtől. Innentől kezdve ez a híd előtti partszakasz különleges jelentőséggel bír számunkra. Mindig

úgy gondolunk rá: a hely, ahol az első halakat fogtuk. Ma is ez jut eszembe róla.

Aztán ebbe a gyerekboldogságba belerondít egy álom. Ami újra és újra visszatér. A zuhanás. A hidat soha nem látom ilyenkor, csak valami tejfehér ködöt, aminek az alján fenyegetően vár a Tasád kavicsos medre. Nem látom és mégis tudom, érzem, hogy onnan, a kishídról zuhanok éppen. Minden bizonnyal valami lélekbe gyűrődött félelem kreálta ezt az álmot. Jaj, csak ne hogy lezuhanjak! Nehogy magával ragadjon a cikóriakávészórás!

Ezt a szorongó félelmet hordozom haza naponta, az óvodás, majd az iskolás táskába gyömszölve, a szünetekben elmajszolt zsíroskenyér és savanykás alma helyén. Ezzel a bennem lappangó félelemmel hajtom álomra a fejem, és ez a félelem jelenik meg filmszalagként pörgő álmokképekben. Méghozzá olyan valóságként, ahogy egy zuhanást megélhet valaki.

Az álom után rövid időre megébredek, majd néhány megkönnyebbült pillanat után becsukom a szemem. Túléltem! Tudom persze, nem ez a zuhanás volt a végső. És mégis, másnap, amikor újra áthaladok a hídon, már eszembe sem jut az álom. Ismét elfog a kíváncsiság, gyönyörködve nézem, hallgatom a víz csobogását a kövek között. Tekintetem halak után kutat. A régi pecázós helyünkhöz egy darabig még hű maradok, de aztán megyek tovább, új helyeket találni, mert a horgász már csak ilyen, időnként tovább áll. Sokáig vár türelemmel, aztán egyszer csak elfogy a béketűrése, ilyenkor összeszepakja a holmiját és halad tovább, jobb helyeket keresni.

Minden nap megállok a hídon. Mindig meglátok odalent valamit, ami megragadja a tekintetem. Valami újat vagy valami ugyanazt. Aztán megyek is tovább. A zuhanástól való félelem pedig, mint valami láthatatlan, titokzatos lény, a táskámba rejtőzik és jön velem. Jön, hogy éjszaka magával rántson a hídról. Hogy megint azt álmodjam, a tejfehér ködben eltűnik a lábam alól a szilárd talaj, és már semmi sem biztos, semmi sem valóságos. Az élet sem az.

A félelem-szörnyek változatosak. Nehogy ráunjon a rettegő. Így az is előfordul, hogy egy nagy áradás magával ragadja a hidat, természetesen éppen akkor, amikor keresztül akarok rajta menni. Görcsösen kapaszkodom a korlátba, és egy hang sem jön ki a torkomon. A híd a megvadult Tasád barna, habos vizén forog, táncol és sebesen rohan a folyó irányába.

Ilyen álmokkal látogat engem a híd. Rettegést ültet a szívembe. Az attól való folytonos rettegést, hogy nem érem el a túlsó partot, csak a mélybe vezet az út, és semmi sem biztos. Hogy kis világom patakjának tajtékos haragja magával ragad, én pedig képtelen vagyok szabadulni tőle.

Napközben, a valóságban a híd és környezete csendes, békés arcát mutatja. Nem kell félnem tőle. Nyugodtan megállhatok, rákönyökölve a rozsdásodó korlátra, hallgatva a patak csörgedezésének muzsikáját. Éjszaka viszont gyakran átváltozik szörnyeteggé, életem kísértőjévé, ami uralkodik felettem, el akar veszejteni. Megkínóz, hogy aztán rettegésemet látva arcomba röhögjön.

Ilyen furcsa, titokzatos kettősséggel telnek az évek. A híd nappal összeköt az óvodával, az iskolával. A túlsó part-

tal. Látnom engedi a Tasád messziről érkező és a Körösbe tartó medrét, csodálatos vízvilágát; éjszaka pedig rám

ijeszt, ledob magáról és hagyja, hogy zuhanjak, elveszek, elmerüljek a zavaros habok között.

Alattam némán hömpölyög a Duna

Indulás este nyolckor. Tizenhat személyes kisbusz, szűk, kényelmetlen székek, valahogy csak kibírjuk Pestig. Muszáj. Menni kell. Várnak a vizsgák. Nem lehet halasztani folyton. Teljen az index.

A mikrobusz elindul, kezdetét veszi a három és félórás óras utazás. Az ülés feletti kislámpa sápadt fényénél erőltetem a szemem. Ilyenkor csak tanulni-valót viszek magammal. Szívem szerint könyvet, újságot bújnék, de a lelkiismeret őrt áll, nem engedi. Holnap délelőtt vizsgáznom kell. Az indexben még sok az üres rubrika...

Majd holnap, hazafelé, ha megvan-nak a jegyek, majd akkor lehet lapokat venni, boldog elégedettséggel olvasgatni. Ha meg elvágna, nincs mese, hazafelé is abrakolni kell. Önostorozás helyett ez lesz a méltó büntetés.

A busz már rég átgurult a határon, az Alföldön robogunk. Alattunk hangosan bűg a motor, elől zene szól, odakint már a sötét uralja a tájat. Időnként kisebb-nagyobb települések váltják egymást. Még mindig erőltetem a szemem. Ceruzával dolgozom. Megjelölöm a fontosabb részeket. Egy idő után már majdnem minden alá van húzva. Mindegy, csak megragadjon va-

lami a fejben. Holnap délelőtt jó lenne valamire emlékezni...

Egy benzinkútnál pihenőt tartunk. Leugrom a buszról, megmozgatom elgémberedett lábaim. Magányosan sétálgatok és szendvicset majszolok. Rutinos utazó vagyok. Évek óta jövök-megyek ezzel a járattal. Hol kora reggel, hol pedig este. Fárasztó a hosszú út, de még fiatal vagyok, bírom.

Haladunk tovább, lassan telnek az órák. Időben vagyunk. A lámpát már rég lekapcsoltam. Elég volt. Talán még a vonaton előveszem a vizsgaanyagot. Ott amúgy is világos lesz, nyugodtan tanulhatok majd. Már csak azért is, nehogy elaludjak és valahol másutt ébredjek fel.

Végre megérkezem. Eddig tartott a türelemjáték, most kezdődik az utolsó járatért való rohanás. Először a metró-alagútban. Hátizsák, jegy, rohanás. Gyerünk! A Déliben az utolsó szerelvényt kell elérnem. Eddig még mindig összejött. De sokszor éppen csak percek híján. Sietés, izzadás, aggodás árán. Nincs B terv. Ha egyszer lemaradok, hajnalig nincs más vonat. Nem túl biztató. Ezért a feszített tempó.

Sikerült! Már a vonaton ülök. Új jármű, sárga-kék mintás ülésekkel.

Újabb kétórás utazás kezdődik. Újabb tanulás-adag. Elő a ceruzát, lássam, mit nem húztam még alá... A szerelvényen alig valaki, robogunk a cél felé. Álmosodom. Aludni kéne már, de hamarosan odaérek, a sok órás utazás lassacskán véget ér.

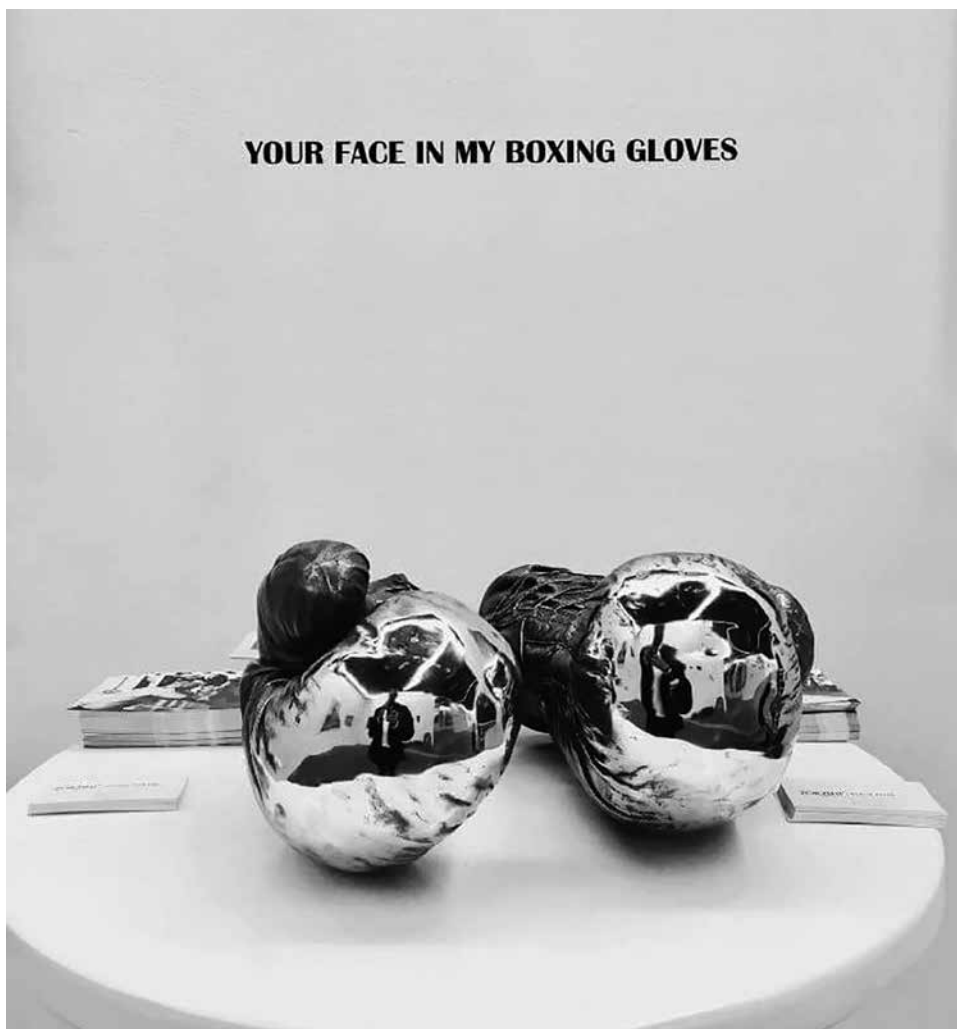
Leszállok. A Duna-partján megcsap a friss levegő. Ettől felfrissülök. Hosszú séta következik, a folyóval párhuzamosan, majd következik a Duna-híd. Folyó balról, folyó jobbról. Egy alföl-

dinek félelmetes egy ekkora víztömeg felett járni. Alattam némán hömpölyög a Duna. Megfigyeltem, itt, a folyó felett mindig fúj a szél. Télen, nyáron. Esőben, melegben.

Átérek a túloldalra. Beérek a városba. Már csak néhány utca, és megérkezem a kollégiumba. Jó lenne aludni már. Ledőlni a tiszta és puha ágyba. Hosszú és fárasztó ez az út. Holnap kelni kell. Teljen az index. Még sok benne az üres rubrika...

YOUR FACE IN MY BOXING GLOVES

Csontos Márta

Agymosás

*Ma reggel jött a látászavar,
csak kacagott rajtam a fény,
először úgy éreztem, nem
bocsátok meg magamnak
a rendellenességért, nem
tudom feloldani az összes
ellentmondást, tévedésem
árulás önmagam ellen.*

*Másodszor volt már bennem
valami önfeledtség, játszottam
a lehetőséggel, ott tébláboltam
a terepasztalon, s már kevésbé
érdekelt, ki nevet a végén.*

*Sokadszorra engedélyt adtam
magamnak önnön felhatalmazásomra,
mélyen zsebbe gyúrtem a magam
ellen koholt vádakát, s agymosás
ürügyn egyszerűen szemétké
dobtam az olvashatatlanra tépett
vádbeszéd foszlányait.*

*Éreztem, elnyertem a bűnbocsánatot,
Isten bátorítóan arcomba nézett.*

Baljós jelek

*Lassan abszurdba növekedik
az evidencia, de az is lehet,
hogy fordítva; elrugaszkodott
a világ, valami fenyegetően
csábító örömmérzés van a levegőben,
látszólag nem engem fenyeget, így
megkönnyebbülve elnyúlok a
képzeletben, hogy érzem*

*a cselekvőképtelenség gyönyörét,
élvezzem, hogy az aurából ugrásra
készülő színkerék mélylila kontúrjai
behálózzák a kopott-kék árnyékok
mögött rejtőző teret.*

*Hajnalban a cédrus derekára
kapaszkodó trombitafolyondár
sérült szirmai bevérzik a szemem,
s a hangulat szorongató ölelésében
a nagy változást rejtegető torzulások
baljós jelképekké nőnek.*

*A keserűfű gátlástalanul bakancsol
a gyökerek között, s én, ebben a
megvadult földi paradicsomban
beleszédülök az égis erő tévedésbe,
pedig elszántan kapaszkodom a
fénybe nyúló lépcsősor korlátjába,
kúszok egyre magasabbra, pedig
titkon nyugtalanít, hogy a legfelső
lépcsősor már nem vezet sehova.*

Egy magányos kerekeskút monológja

*A csönd lassan kúszik a fák között,
feleselni akar velem, megáll egy
pillanatra, a hársfának dől, s a fény
árnyékába teríti színváltós köpenyét,
csalogatja a kóbor madarakat, akiknek
szárnya alatt még ott van az életöröm.
Lent a porban a porcsinok szövöszékén
vastagodik a terjeszkedés, egyre
elszántabban uralják a teret, csak én,
akit árnyék-magasleshez láncolt valami
elérhetetlen utáni vágy, csak én tudom,
hogy hályogos szemmel is felfelé,*

*napkelet felé igyekezek. Az erdei nimfák
megöregedtek velem, ajkukon megfáradt
a dal, a metsző szél fullánk-lövése
tördeli megfáradt fejemen a cserepet.*

*Az emlékek szétszórva hintáznak
a diófa fonnyadt ágain, a bársonypuha
zöld a dombok oldaláról a temető
kövei közé költözött. A szent porladásba
faltól falig kúszik repedéseimből
a nyirkos lehelet, az elmúlás padlóra
csendesítette az elsorvadt élet-meleget.*

*Homlokomon fázósan rozsdáll egy
vaslakat, a kulcs már rég elveszett,
senki nem keresi a durva homokon, valakinek
egyszer mégis meg kell találnia, s vizet kell
fakasztania testemből azon a bizonyos napon.*

Kotlár Dominik

Fekete-fehér

Itt az ősz, és minden újra fekete-fehér, szomorú és súlyos az ég, Isten látja az emberek szomorú tekintetét.

Látja, de nemigen törődhet vele, vagy lehet, csak én nem látom előre, mert vak vagyok, itt a sötét, hol vagyok vajon én, ki alkotásban lelte erős és mély örömét?

Kinek régen színes volt a világ és még értékelni tudta az emberek apró mosolyát. Az az ember eltűnt, elrabolták, sötét árnyak magukhoz húzták és leláncolták. Most olyan helyen van, hol még senki sem járt,

hova élő ember nem tehetette még be lábát.

Egy házban van, hol minden fekete-fehér, hol csak a szomorúság és maga a halál él. A haláltól nem félek, nincs rá okom, viszont hogy a szomorúság milyen, azt nagyon is jól tudom. A szomorúság szerintem rosszabb, mint a halál, mert a halál csak egyszer jár, a szomorúság viszont sokszor megtalál.

És akármikor jön, átfesti lelkedet, ugyanis hoz magával egy ecsetet. Ez az ecset nem akármilyen, mert a lelkedet fekete-fehérre festi ki!

Vak világ

Vak a világ, sötét az ég, a réten sír a sok virág, könnyekkel mondja a sok embernek: Élj már végre, élj!

De az emberek vakok és süketek, nem hallják meg a kéréseket, régen még láttak és hallottak is néhány csodás apró valamit. Ez az időszak elmúlt, nem hisznek már többé csak a tudományban, és abban, hogy mindenre csak egy magyarázat van.

Minket meg, kik még hisznek, boldognak, örültnek neveznek és kiról azt gondolják, hogy veszélyes lehet, ős láncra verve keresnek neki egy jobb helyet.

A vakvilágban kevés fény van és kevesen ülnek ablakukban. És éjjelente,

mikor a sok vak alszik, rájönnek a titokra és arra, hogy hova rejtik.

Kevesen vannak, kik tudnak erről a szörnyű sötét helyről, a titkot féltve rejtik, a sok vakot ezzel foglyul ejtik.

Kik tudnak a titokról, de nem tartozik rájuk, nyitva van szemük, de zárva a szájuk. Csendben figyelnek és észrevétlenül segítenek.

A vak világnak még van egy csepp fénye, egy halovány rejtett kis köre. Kevesen vannak benne, éppen ezért maradnak rejtve.

És a vak világot védelmezve, örök rejtélybe süllyedve, csendben figyelve. A vakoknak a fény rejtve marad örökre.

Mindennapi varázslat

Hallgatom magam körül, ahogy a sok felnőtt mondja megállás nélkül: elegendem van, fáradt vagyok, bármi lehet, csak hagyjatok.

Hagyjatok már békén. Mondja ezt a sötét szem, mely ott van minden felnőtt lelkén. Tisztelet a kivételeknek, kik nem mindent ilyen szemmel néznek.

Ha lenne rendes lelki szemük és még élne gyermeki énjük, látnának sok apró csodát, hallanák még a remény hangját. És mint régen gyermekkorban, repülnének a szellővel, csilingelő hangokkal találkozónának, új szavakkal és a gyermeki csodálat hatalmával.

Itt a mindennapokban is van varázslat, csak az látja, kiben van elegendő alázat és csodálat. Alázat és tisztelet, hogy ragyogjanak újra azok a baráti szemek.

Minden napban van egy kis varázslat, egy ok, amit te mint felnőtt újra csodálhatsz. Egy kedves, egy hőstett, remek dolgok mindezek. Egy szép dallam, amit énekelni akartam, végül is szemem kinyitottam és belefogtam, majd rácsodálkoztam a világra.

Fogd meg te is lelkedet és tisztítsd meg az elszürkült, mélybe néző lelki szemeidet és szívedet. Majd vedd észre a mindennapi varázslatos kis igéket.

Téli csoda

Vége újra tél van, nem hiába vártuk annyian, végre tél és karácsony van, az öröm széle száll csillogó városokban.

Lassan hullni kezd ezüst hó és felűnik a karácsonyi csillag, mely idén szebben, fényesebben ragyogó. És ahogy hull az ezüst hó, majd rásüt a csillag fénye, az oly csillogó fény tisztító, lelkedig ható.

A templomban emberek gyűlnek, majd új reményeket szülnek, lassan kiül az öröm az emberek arcára, egy kis ideig nem néz a lélek a bánatba.

Az emberek lelke megnyugszik, vége van az évnek, már érzik, és bánat ide vagy oda, megnyugtató minket a téli csoda.

Lélekfa

Egyszer feltűnt egy földön egy magvacska, messzi országból ismeretlen fehér madár hozta.

Ledobta őt a földbe, hogy legyen ott végső lakhelye. A kis magot a föld nem szerette, viharban furdette, villámokkal ijesztgette, bezárta őt a föld mélyére, a sötétség ketrecébe.

Egy nap azonban a magocska ezt a sok rosszat megunt. Utolsó erejét felhasználva kérte Istent és kibújt a napsugárba.

Ott aztán növekedett rengeteget, mert öntözték az emberek. Voltak, kik azt mondták, ennek már úgyis mind-egy. És lenézték erejét a kis növénynek.

Voltak viszont, akik kitartóan segítettek, a kis fának meséket meséltek. A kis fa gondtalan is lett gyermekkorára, és állandóan csak felnézett, fel a menyországba.

Mikor nagyobbacska lett, megváltozott körülötte a környezet. Lebetonozták a gondtalan rétet és az egyedüli fa így ő lett.

Bár még közel sem volt kifejlett, mégis kihasználták az emberek, gyerekek megmászták, felnőttek gyökereit eltaposták, és ágait tüzelőnek letörték s ellopták.

A fácska mégis kitartott. Igyekezett összegyűjteni minden jó gondolatot. Fel akarta adni sokszor, valami mégis mindig megmentette a legrosszabb sorstól.

Néhány ember köré gyűlt és meséltek, meséltek, s míg csak tudtak, beszéltek. Néhány ember úgy érezte, eme apró fácska minden gondját elnyelte. Más meg azt érezte, ennek a növénynek

legszebb gondolatait kell elmesélnie.

A fácska még most sem nőtt fel teljesen, a jövőbe tekint lelkesen. Néha valami visszarántja, vissza a múltba, vissza a mély fájdalomába.

Akkor viszont újra jönnek a ragyogó fényes lelkek, ugyanazok az emberek, kik eddig neki segítettek, és ők újra fényt visznek és erőt adnak a kis növénynek.

A növény érzi és tudja, hogy minden léleknek megvan a maga gondja, a maga mély fájdalma. Sajnos azt nem tudja, hogy ő hogyan segíthetne rajta, mindenkinek segítene, ha tudna, és kívánja, hogy bárcsak megszólalhatna.

Ha megszólalhatna, köszönetet mondana. És jókat kívánna mindazoknak, kik neki is segítettek, tudván, hogy ő sajnos nem segíthet.

Hiába kiált mélyről köszönetet, nem minden ember hallja meg. Ki viszont meghallja e segítségkéréseket, annak mond hatalmas köszönetet.

Reméli, ha egyszer hatalmas és erős, árnyékoló felnőtt fa lesz, majd továbbadhatja a sok tudást, bölcsességet és értelmet a rajta megszálló kis fecskéknek és más apró lényeknek. Így mondván köszönetet mindazoknak, kik valaha neki segítettek, tudva, hogy azoknak nem mondhat elég köszönetet!

Így mond ő köszönetet. Így, ahogy lehet, megvédi őket lombja alatt, mert számára ez lenne a végső akarat, egy gondolat, mit mindenki hallhat.

Ki neki valaha segített, és saját két kezével védett. Kiált hát most egyet, vigyék tovább a szelek az örökké tartó köszönetet!

Juhos-Kiss János

Kánikulában

*Gyöngyárban az arcod és a szád,
kánikulában a Nagyvilág.
Tested dús dombjain igazi vágy,
hogy barátként tüzeljen a nyár,
hogy elűzhesd szived bánatát,
az éjjeli bagolyhuhogást.
Kinek kell a kedvébe járni?
A perzselést magába zárni?
Rossz kérdésre rossz a válasz,
most a forróságtól elalélsz,
a kánikulában nem is élsz!*

*A lelkiismeret nyitott könyv,
hull s fellélegzik tengernyi könny.
Olvad az aszfalt, mint az acél,
agyad kikapcsolt, már nem is él.
A Nap tüzében és azután,
a szerelem forró mámorán,
a menekvés: megsemmisülés,
hamu és füstté emelkedés.
A lélek tüzét etetni kell,
mindig rárakni egy nagy öllel,
hogy tüze sose hamvadjon el!*

Jóval Kosztolányi Dezső után

*A Véletlen? A Jóságos Isten Művészete.
Az ember életében a legnagyobb
szerepet játszik a Véletlen –
ifjúkori jelmondatom éltem...*

*Véletlenül megláttalak, megismertelek,
mint szerény pipacsot a járda szegletén,
én akkor és ott nagyon megszerettelek –
a pesti emberek még észre sem vettek.*

*Akarsz-e, tudnál-e mindig szeretni?
Akarsz-e mindig fontoskodni?
Akarsz-e mindig győzni?
A hazugságot megvetni?*

*Akarsz-e, tiszta szívvel játszani,
virágszirmokkal szállingózni,
napsugarakkal ölelkezni,
csókoktól megrészegedni?*

*A Véletlen? A Jóságos Isten Művészete.
Feleségem, mondd, akarsz-e lenni?
A szeretetet nem hagyjuk lankadni –
a szerelemben tudunk-e meghalni?*

De gustibus

*Édes-savanyú az életem:
rég nem értem.
Félédes borom szeretem:
ízlelgetem.
Valaki koccintott velem:
mert tisztetem.
Szellemi szememmel látom:
új világom.
Az igazságért harcolók:
mit remélnék?
Az ízlések és a pofonok
különböznek!*

Hóemberek hógolyóznak a Holdról

Hóemberek hógolyóznak a Holdról.

Minket?

Ha porzik, csillan lábunk alatt a hó:

látjuk?

Háborúból halálhörgés hallatszik:

halljuk?

Hő szívet kihűlni, világot veszni

hagyjuk?

Hitehagyott emberek rombolását

tűrjük?

Hömpölygő szerelem olvadásfokát:

tudjuk?

Hóemberek hógolyóznak a Holdról.

Velünk.

Anyaggá vált energia

Gáspár Szilárd

performanszaiban

*„A világhoz emberi módon
csak a testtel
és csak megtestesülve lehet hozzáférni.”
(Erica Fischer-Lichte)*

A performativitás kérdése a művészetben roppant változó és szerteágazó. Elsősorban főként a színházművészethez kötik, de bármilyen emberi cselekvésre értelmezhető.

A képzőművészetben a body art esetében beszélhetünk egyértelműen performatív erővel bíró, eseményszerű cselekvésekről, ahol az emberi test válik médiummá, a művészi üzenet hordozóközegévé és mint eleven test-szobor művészeti eszközökkel megmunkálendő „tárggyá”. A body art (akcióművészet, happening, performansz) a konceptuális művészetnek az a formája, amelyben az emberi test szerepel a művészeti eszközökkel megmunkálendő anyagként. Átveszi a vászon, a márvány vagy bármely más anyag helyét, amelyen eddig a művészek kifejezték mondanivalójukat, így a művész főként saját testét használja a műalkotás médiumának.

A body art előzményei visszanyúlnak az ősrégi tetoválások rítusgyakorlatáig, az ókori egyiptomi művészet mumifikációs gyakorlatáig, a kora keresztény asketák testi sanyargatásai-

nak rítusaiig, a különféle korok vallási misztériumjátékaiig és a különböző testtechnikák és rítusok hagyományaiig egyaránt. Bár Fischer-Lichte lényeges különbséget lát a performansz és a rítusok között, mindkettő esetében egy kiváltságos tér- és idődimenzió megszületését látja. Bár a története messzire visszanyúlik az időben, folyamatosan változott a kor és a társadalmi-művészeti kontextusnak a függvényében.

Több fajtáját lehet megkülönböztetni, többféleképpen lehet megnevezni, tény az, hogy a meghatározások vagy megnevezések között nincs egy jól meghúzható vonal. Ezek az alfajok néha egybefolynak, sok esetben még a szakirodalom sem tud egyértelmű, kielégítő meghatározást adni nekik. Bárhogyan is nézzük, alapvető jellemvonásuk az, hogy kulturális cselekvéssorként, egyfajta demonstrációként jelennek meg. Részei lehetnek fesztiváloknak, tüntetéseknek, tömeges vagy egyéni megmozdulásoknak. Feszíthetjük a felöltött vagy lemeztelenített test sztereotípiáját, a test határait vagy annak a megsértéseit, a különböző diszciplínák közötti határok átjárhatóságát. Fontos meghatározójuk az időbeliség és a megismételhetetlenség. Éppen ezért a művészettörténeti kutatás szempontjából meghatározók

a fotó- és a videódokumentációi az akcióknak.

Jelen publikációban Gáspár Szilárd kolozsvári képzőművész, performanszművész *Action Wall*, *Boxing Bag* és *Személyes jegy* című alkotásain keresztül példázom a diszciplináris határvonalak fellazulását a művészet és a hivatásos sport esetében, ami a teljesítménysportoló energiája és az érzékeny anyag kapcsolatából hozza létre egyedi performanszait és műalkotásait.

Gáspár Szilárdnak két fő hivatása van: egyrészt hivatásos bokszoló, másrészt pedig hivatásos művész. Munkáiban ez a két tevékenység nem külön szférában él egymás mellett, hanem összefonódnak, organikusan kiegészítve egymást. Így alakul át a hivatásos sport egy performatív művészi gyakorlattá az energia anyaggá való alakítása által. Ezáltal egy olyan életérzésnek a közvetítését vállalja fel, amely túllép a személyes szférán, és a közösség életébe hatol. Performanszaiban a saját testét adja, amely nyomot hagy, amely által megmutatja, felfedi önmagát, és amely médiummá válik, mint a megélt jelenlét kifejeződése, mint egy közvetítő közeg.

Performanszaiban a pillanatnak az eseményszerűsége két médiumban marad fenn: egyrészt a megkeményedett agyagban, amely az ökölcsapások nyomait rögzíti magába, másrészt pedig az esemény fotó- és videódokumentációiban.

Gáspár Szilárd performanszai lényegesen különböznek a hagyományos értelemben vett akcióktól abban az értelemben, hogy munkáiban fontos szempont az artefaktum mint műalkotás hátrahagyása, ezáltal visszakanyarodik a galériák világába.

Ahogy a performansz kezdetein a különböző művészeti ágak közötti határátlépésre, szemléletváltásra való igény sarkallta a művészeket, napjainkban egy visszafordított határátlépésnek lehetünk a tanúi. Gáspár Szilárd alkotásaiban a művészi teljesítmény azon eseményszerűsége történik meg, amely a statikus artefaktumot műalkotásnak deklarálja.

A posztmodern bebizonyította, hogy a tárgyyszerű műalkotás nemcsak artefaktum, de lehet esemény is, magán hordva egy performatív aktus jeleit. Mindez az értelmezési struktúráknak a megváltozását vonja maga után, így médiumspecifikus váltásra készíti mind a művészt, mind a nézőt.

Gáspár Szilárd munkái egy duplán csavaros művészi gesztus által válnak értelmezhetőkké. A hagyományos performanszok interpretálásának és megértésének lehetőségeit kitérítve, amelyek főként csak a közönség jelenlétében és annak bevonásával nyertek igazi értelmet, a performansz gesztusait rögzítő műalkotást is külön értelemmel ruházza fel.

Mivelhogy eddigi munkásságának nagy része a boksztechnikák integrálása a művészi kifejezésbe az energiaátvitel által, jelen esetben a kreatív és sportoló energia alakul át anyaggá, műalkotássá. Így a végleges műalkotások egy egyszeri, megismételhetetlen akció eredményét tükrözik. Performanszai harci teljesítményként is interpretálhatók, mint harc az anyag ellen vagy mellett, harc önmaga ellen és önmaga felé, harc egy láthatatlan ellenséggel. Egy örökös határfeszítés felvállalása, a tudatalatti energia felszabadítása. Ennek a tudatalatti energiának a kisései láthatók a műalkotásokon: a

gesztusok lendülete, energiája egyedi és megismételhetetlen, de ugyanakkor már a művész védjegyeként felismerhető textúraként kővülnek bele az agyagba.

Az *Action Wall (Akciófal)* című alkotásaiban monumentalitásra törekszik, és azontúl, hogy a performansz terének és idejének kitüntettségére összpontosít, gondosan megszervezi a hátramaradó műalkotás feltételeit. Nagy gondot fordít az anyagok előkészítésére, az agyag minőségére, a falra való felszerelésre.

Míg az akciófal egy statikus felület, addig a *Boxing Bags (Boxzsákok)* című akciósorozatai dinamikusabb performansznak adnak teret. A felfüggesztett agyagból készült zsák azontúl, hogy harc az anyaggal, egy képzeletbeli ellenségként, belső félelmek, frusztrációk megtestesítőjeként is értelmezhető.

A *Személyes nyomok* című munkája egy volt bokszbajnokkal közösen valósult meg. A közönség látszólag egy

bokszbajnokságot tekintett meg, aminek során a küzdők arcai el voltak fedve, és a festékbe mártott bokszesztyű által hagyott nyomok jelölték az akció gesztusait.

Véleményem szerint Gáspár Szilárd performanszait nem a hagyományos értelemben vett performansz-művészet keretein belül kell értelmezni. Egyrészt, mert nem törekszik a közönség bevonására, másrészt mert a performansz időbeliségét, ezáltal efemerségét a hátramaradt műalkotásban örökíti meg. Mindez viszont nem akadályozza annak, hogy a közönség érezze a performansz idejének, terének és gesztusainak egyszeri és megismételhetetlen eseményszerűségét. Azt az eseményt, amelyben a művész az alkotó energiát anyaggá változtatja át, ezáltal felszínre hozva az anyag eseményszerűségét.

Kányádi Iréne
művészettörténész

(Forrás: Korunk 2023/6)

Boros Ferenc (1908–1963) emlékezete

80 évvel ezelőtt volt a gyantai vérengzés

Boros Ferenc 1908. április 3-án született Nagyváradon. Édesapja, édesanyja egy dél-bihari faluból, Gyantáról költözött Váradra, anyja egyetlen gyermeke születése után nem sokkal meghalt. Félárván maradt fiát az apa az evangélikus elemibe, majd a legrangosabb nagyváradai iskolába, a Premontrei Főgimnáziumba íratta be. 1923-ban a hatóság az iskolát bezáratta, átkerült a Gójdú Líceumba és ott érettségizett 1926-ban, amikor már a román nyelv ismerete volt a meghatározó feltétel. A kevesek között volt, akik átmentek a vizsgán.

Irodalom iránti érdeklődése hamar jelentkezett, diákkorában a nagyváradai Bethlen Gábor irodalmi önképzőkör elnöke volt, versei, elbeszélései, tanulmányai az *Ifjú Erdély* c. folyóiratban jelentek meg. Érettségi után a kolozsvári Református Teológiára iratkozott be, ahol 1930-ban tette le a lelkészi képezési vizsgát.

A teológia elvégzése után segédlelkészként szolgált Bihar és Szatmár megyei egyházközségekben, majd 1933-ban megválasztják parókus lelkésznek a Bihar megyei Gyanta községben, ahonnan szülei is származtak.

Feleségével segédlelkész korában ismerkedett meg a Szatmár megyei Királydarócon, ahol Winkler Mária tanítónő volt. Mária a szatmárnémeti

villanytelep műszaki vezetőjének volt a lánya. Apja döntésére – hogy megtanulja az állam hivatalos nyelvét – a dél-romániai Piteștiin járt tanítóképzőbe, majd a kolozsvári zenekonzervatóriumot is elvégezte zongora szakon. Amikor összeházasodtak, még a zongoráját is elhozta Szatmárból a gyantai parókiába.

A fiatal lelkész Gyantán lelkesen látott neki a közösségépítésnek. A templomot újrafedette, aláfalaztatta, kijavította. A falu fiataljaiból színjátszókört alapított, ottléte alatt 30 bemutatót tartottak. Az 1943-ban kényszerlakhelyre odatelepített zsidók befogadására és tisztességes elszállásolására biztatta az embereket, maga is jó példával járt elől, szállást adott egy házaspárnak a parókia nappalijában.

A második világháború végén, 1944. szeptember 24-én Leonard Mociulschi tábornok, az Észak-Erdély felé nyomuló 3. román hegyivadász hadosztály főparancsnoka, aki egy hónappal azelőtt, augusztus 23-áig még Németország és szövetségesei oldalán a szovjetek ellen harcolt, parancsot ad a Dél-Erdélyhez, tehát Romániához tartozó Gyanta község lakosainak kiirtására, a falu felégetésére, azzal az ürüggyel, hogy a falusiak fegyverrel védekeztek a román hadsereg bevonulása ellen.

A valóságban egy visszavonuló magyar honvéd csapat, amely rövid

pihenőre megállt Gyantán, kisebb utóvédegyiséget hagyott hátra a faluban, hogy lassítsák a román hadsereg előnyomulását, majd ők is elvonultak.

A parancs végrehajtói, két tiszt és egy gépfegyveres közkatona végigjárta a falut, és utcáról, udvarokból, házakból gyűjtötte össze az embereket és vitte a falu végére és a temetőbe kivégezni. A gyűjtogatást a parókián kezdték, ahol a magyar tisztek voltak elszállásolva, a lelkészt és családját halálra keresték. A benzinnel lelocsolt parókia porig ég. A gyűjtogatást addig folytatták, amíg az egyik házból egy asszony azt nem kiabálta, hogy hagyják abba, mert itt románok laknak.

Boros Ferenc ezalatt egy munkatáborban raboskodik a bihari hegyekben, felesége és két gyermeke, Mária és Zoltán a falu román orvosa, dr. Pop Augustin lakásában elbújva vészeli át a gyilkolást. Az orvos a családja és a saját életét is kockáztatta ezzel, mert a kivégzések végrehajtói hozzájuk mentek be vacsorázni.

A lelkész a kishalmágyi táborból szeptember 29-én érkezett haza soványan, kimerülten, lerongyolódott ruhában, semmit nem tudott a történekről. Családi fészkek helyett a földig leégett parókia puszta falai várták. Zokogva lerogyott a ház küszöbére, azt hitte, a családja is elpusztult. Egy arra járó gyantai megkérdezte a csavargó kinézetű embert, kit keres, majd amikor megismerte, örömmel újságolta, hogy felesége és a két gyermeke él. Elvezette a lelkészt ahhoz a házhoz, ahova egy falubeli ideiglenesen befogadta a hajléktalanná vált tiszteletes asszonyt a két gyerekével.

A lelkészcsalád a parókia leégésével nincstelenné vált. Se egy bútoruk, se

Érettségibizonyítvány-kép

egy váltó ruhájuk, semmilyen berendezési tárgyuk nem maradt. Az üres, elhanyagolt kántorlakban húzták meg magukat, a falubeliek adományoztak néhány berendezési tárgyat.

Boros Ferenczel szabadon engedésekor közölték, hogy Gyanta ezután kényszerlakhelye, nem szabad elhagynia, a templomban nem szabad szolgálnia. Végül a református püspökség hivatalos közbenjárására október 29-én léphetett fel a szószékre, ahogy ő emlékezik, palást nélkül, egy tíz éves kopott kabátban. A hazatért Boros Ferenc az elégett, 1760 óta vezetett anyakönyv helyett új anyakönyvet nyitott. Abban és az első presbiteri gyűlés alkalmával a presbitériumi jegyzőkönyvben a falubeliek beszámolóí alapján részletesen leírja a történeteket. Ezek a szövegek dokumentálják minden kétséget kizáróan mindazt, ami Gyantán történt. Az események tényszerű rögzítéséhez mind a lelkész, mind a dokumentumot aláíró és a többi jelenlevő presbi-

ter bátorsága, majd éveken keresztül a titoktartása kellett, hisz Gyanta az első világháború óta mindvégig román fennhatóság alatt volt, a tábornok a saját országa állampolgárai ellen rendelte el a rémtetteket. Boros Ferenc beírása az egyházi anyakönyvben:

A szeptember 24-én meggyilkoltak kedden, 26-án temették el, közös sírba, egyházi szertartás és nagyrészt koporsó nélkül, ahogy meggyilkoltatásuk helyéről összeszedték őket, /.../ Az ezután meghalt két egyén is egyházi szertartás nélkül szállt sírba a faluban minden lelket megszállt réműlet és tancstalanság miatt.

Az 1944. év folyamán Gyantán meghalt 32 f és 26 nő, összesen 58 személy, kik közül 41 személy a szeptember 24-i s a bevonuló román 6. és 11. hegyivadász zászlóaljok által elkövetett vérengzés áldozata. Ezek, bárha nem mindnyájan reformátusok voltak, s mint a többiek, szintén egyházi szertartás nélkül temettek közös sírba, feljegyeztettek ezen Anyakönyvben. /.../ Ezen anyakönyv szeptember 24-én kezdődik, a gyantai vész napján, jeleképpen a romjaiból újjáéledő anyaszentegyháznak.

Az anyakönyvből kiderül, hogy még október 14-én is meghalt egy 32 éves ember, akit a mezőn hagyott gránát roncsolt szét. És íme, a presbitériumi jegyzőkönyv szövege:

Jegyzőkönyv

Felvétetett a gyantai ref. egyház presbyteriumának 1944. december hó 29-én tartott gyűléséről. Jelen vannak Boros Ferenc lelkész elnöklété alatt Boros b. Mihály, Boros ö. János, Szabó Lajos, Boros ny. Mihály, Köteles Mihály, Lugosi

István, Boros b. Lajos, Fenesi b. Lajos, Bíró k. Péter gondnok, Papp Károly h. gondnok, presbyterek.

Lelkész-elnök a gyűlés határozatképességét és törvényszerűségét megállapítva, azt megnyitja.

Tudomásul szolgál.

Az 1940. szeptember 1-i bécsi döntés Erdély északi részét Magyarországhoz csatolta, majd 1941. június 22-én megindul a Szovjetunió elleni háború, melyben Románia is részt vesz. E két esemény idézte elő híveink nagymérvű elvándorlását. Egyrészt kedvezőbb életlehetőségek nyérése céljából, másrészt a katonai és munkatábori szolgálat elől menekülve híveink kb. 1/3 része eltávozott az akkori Magyarország területére.

1944. augusztus 23-án Románia fegyverszünetet köt. Pár nap múlva lelkészt negyedmagával internálják Belényesben, 10 nap múlva 3 napi itthonlét után hetedmagával újra elhurcolják s csak szeptember 27-én térhet haza az Arad megyei Kishalmágyról, ahová a többi hat gyantai s 84 Bihar megyei magyar lelkésszel, tanítóval s világi emberekkel gyalog hajtották a rendőrség s ahol őket állatias körülmények között tartották.

Ez idő alatt, szeptember hó 14-én a magyar honvédség csapatai betörték s a román csapatokat üldözve e napon Gyantára értek. Tíz napig volt a magyar csapatok megszállása alatt a község. E csapatok a Vaskóh környéki Lunca-ig elérve szemben találták magukat a szovjet hadsereg hatalmas részeivel s kénytelenek voltak visszavonulni. Szeptember hó 24-én vasárnap a honvédcsapatok utóvédje egy századnyi erővel elhelyezkedett a község utcáin s néhány óráig fenntartotta a nyomukba törő román 3. hegyivadász hadosztályt. Délután 4 órára visszavonultak s a falura törő ro-

Boros Ferenc és családja a gyantai főutcán

mán hadsereg a békés lakosságon töltötte bosszúját. Legyilkoltak 41 személyt, nagyrészt egyházunk híveit, embereket megverték, asszonyokat, lányokat megbecstelenítettek, gyűjtogatták a kertek alját, féktelenül raboltak, romboltak, s a környékbeli falvak román lakosságával karöltve elvitték a lakosok ingóságait, szekereit, állatait. E napon gyűjtötták fel ref. egyházunk lelkeszi lakását, mely 1800-ban épült, tehát 140 éven át szolgált kisebb, nagyobb átalakításokkal egyházunk lelkipásztorainak otthonául. A papi lakásnak csak puszta falai roskadoznak. Elpusztult benne a lelkeszi család minden ingósága. Elveszett az egyház könyv- és irattára, minden kegyszere egy darab úrasztali tányér kivételével. /.../

A szeptember 24-i gyásznapi után sem szüntek meg zaklatni egyházunk híveit. Törvényes és törvénytelen eszközökkel vittek el főképpen sertéseket, szarvasmarhákat, 18-50 éves férfiakat télvíz idején gyalog hajtottak munkatáborokba, kényszermunkára. A magyar

területről hazatért több száz főnyi tömeget Belényesbe, majd Temesvárra kísérték s nagy részük ma is a temesvári, aradi, lugosi börtönökben senyved. Közben a szovjet hadsereg néhány száz főnyi csapata is községünkben tartózkodott.

Templomunkban csak október 29-én kezdhetette meg gyászistentiszteletek sorozatát a lelkész, palást nélkül, mert az is odaégett. A templomban is kár esett. Megrongálódott az orgona, néhány pad szétforgácsolódott, ablakok betörték. A nagyharangot átlőtték.

/ ... /

*Jegyzette Boros Ferenc lelkész-elnök
Hitelesítők*

Szabó Lajos

Köteles p. Mihály

A gyantai egyházközség második világháború utáni presbitériumi jegyzőkönyvének szövege 1994-ben megjelent a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Kalendáriumában. Aki elolvassa, az az írói vénájú lelkész megfogalmazásában részletes képet alkothat arról, hogyan, milyen taktikákkal igyekezett a kommunista hatalom tönkretenni nemcsak a gyantai egyházközséget, hanem általában az erdélyi egyházakat, a román ortodox egyház kivételével.

A pénzreform az egyházközség pénztárában levő összeget egyszerűen nem váltották át. Odaveszett nemcsak az egyházközség pénzügyi fedezete, hanem a parókia felépítésére a hívek adakozásából összegyűlt összeg is. Így elveszett minden remény arra, hogy valaha lesz majd egy lelkeszi lakás Gyantán. Mint ismeretes, az új parókia építésére valóban csak több évtized után került sor.

A tiszteletes asszony a pénztelen-ségben munkalehetőség után nézett, amire Gyantán semmi esély nem volt, Nagyszalontán kapott tanítói, majd énektanári állást. A különélés, a gyerekek iskoláztatásának megoldatlansága tovább súlyosbítja a család helyzetét. Miután a kötelező terménybeszolgáltatást az egyházi földekért sikerült letudni, a jegyző egyszerűen átírta a földeket egy magasabb minőségi kategóriába, és a leadott mennyiséggel egyenlő kiegészítést írt elő, ami elvitte az egész évi termést, sőt kukoricát a szomszéd faluból kellett beszerezni.

A berendezkedő kommunista hatalom tehát előbb a beszolgáltatási kötelezettség megduplázásával sanyargatja a legyengült egyházközséget, majd újságcikkekkel, vádaskodásokkal ellehetetleníti a lelkészt. 1948-ban a nagyváradi *Új Élet* napilap három cikkben vádolja meg, mert a pap úgymond elvonja a falusi fiatalokat az ifjúság-szövetség munkájától, és nem engedi – püspöki körlevélre hivatkozva –, hogy a Magyar Népi Szövetség az egyházhoz tartozó iskolában tartson gyűléseket. Abban az időben egy ilyen újságcikk megjelenése rendkívül súlyos hatással bírt, a sajtóban megjelent írásokat perekben hiteles tanúvallomásként, vádpontokként is elfogadták.

A faluban megalakult, akkor még demokratikusnak indult szervezeteknek a vezetői egy nyilatkozatban megvédték a lelkészt a vádak ellen, és az 1943-ban Gyantára kényszerlakhelyre összegyűjtött dél-bihari zsidóság egyik, a faluban letelepedett tagja is kiáll mellette. Berger Margit nyilatkozata Boros Ferenc megfigyelési dossziéjában maradt meg a Securitate irattárában. Leírja, hogy az 1943-ban

a faluba deportált zsidóságnak Boros lelkész a rendelkezésére bocsátotta a kultúrházat és a háza is nyitva állt előttük, bátorságot merítették tőle sanyarú sorsuk elviseléséhez. Megvédi a *Új Élet* vádjai ellen, és utal arra, hogy a falusiak egy része rossz néven vette, hogy a falu egyik szegény családjának a leszármazottja jött vissza Gyantára lelkésznek. Közben a körülmények romlása ellenére nem hagy fel az írással, az aradi *Havi Szemlében* jelennek meg novellái, versei, *Túl a falon* című novellája, amit még a lágerbe való elhurcolása előtt adott át, elnyerte a lap 1944. évi pályázatát. A kolozsvári *Utunk*, megalakulása után, szintén közli írásait.

1948-ban feleségét igen súlyos fájdalmakkal, életveszélyben, székérrel Nagyváradra kell szállítani. A Szent József-kórházban Kende doktor perforált vakbélgyulladást, hashártyagyulladást és bélcsavarodást állapít meg, amiből akár egy is halálos lehet. A kiváló sebész megoperálja, a tiszteletes asszony öt hétig marad a kórházban és felépül. A két gyerekre ezalatt a vincés apácák vigyáztak.

A Váradon kórházban fekvő feleségével is elfoglalt lelkész közben vetőmag híján elmulasztja az őszi búzavetés megszervezését. Ezért letartóztatják és egy hétig börtönben tartják, majd pénzbüntetést kap és fogva tartása költségeit is kifizettetik vele. A háború óta egymás után ért megpróbáltatások kikezdi egészségét, súlyos idegkimerültséggel kezelik. Miután kikerül a kórházból, megpróbál az egyházkerületben más parókiát megpályázni, de sikertelenül. A püspökség is értesülhetett arról, hogy a lelkész 1935 óta a megfigyelték között van mint irredenta. Az ok vagy ürügy nevetséges, egy

anyák napi ünnepségen a színpadot díszítő különböző színű papírszalagok között volt többek között piros, fehér meg zöld is. 1949-ben lemond gyantai lelkészi állásáról. Felesége az elhunyt testvére után örökölt vagyonból Nagyváradon vásárol házat, és odaköltöznek.

Boros Ferenc tanárként, újságíróként próbál elhelyezkedni, és ismét az irodalom felé fordul. Korábbi irodalmi sikerei és színvonalas fordításai ismeretében a szerkesztőségekben szívesen fogadják. 1950-től fordító a nagyváradi *Fáklya* c. napilapnál, novellái az *Utunkban* és külön kötetekben jelennek meg. *Vásárfia* című novellájával huszonhat jelentkező közül ő nyeri a lap novellapályázatát 1947-ben.

Az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó rendszeresen rendelt nála prózafordításokat, például Cezar Petrescu *Întunecare* és *Apostol* c. regényeit, de egy idő után – feltehetően a titkosszolgálati megfigyeltsége hatására – elhidegül körülötte a léghör. Megkérlik, hogy ne a saját nevét használja, hanem válasszon álnevet (Balogh András).

Miután a *Fáklyánál* megszűnik az állása, korrektorként helyezkedik el a nyomdánál. A ma már kutatható titkosszolgálati dossziéjából kiderül, hogy az 1935-ben elrendelt megfigyelését hivatalosan csak halála után három évvel szüntették meg. A kézírás alapján megállapítható, hogy a királyság Singuranța nevű és a népköztársaság Securitate nevű titkosszolgálatának ugyanaz az ügynök írta a jelentéseket. A cégtáblán kívül akkor se változott semmi, akárcsak 1989 után...

Boros Ferencné, zenetanári végzettsége ellenére, Váradon csak helyettes tanítónői állást kapott, amit évről évre kellett kikönyörögni a tanfelügyelőtől. A kolozsvári magyar magán zenekonzervatóriumban szerzett diplomáját csak nyugdíjba menetele előtt néhány évvel ismerték el, és attól fogva zongorát taníthatott a Művészeti Népiskolában. Boros Ferenc 1963-ban megbetegedett, és több heti szenvedés után, június 30-án, ötvenöt éves korában elhunyt.

Az első világháború óta Romániában csak azokról az atrocitásokról lehetett olvasni, hallani, amiket háborúk idején magyar katonák követtek el a román civil lakosság ellen. A román hadsereg atrocitásairól egy szót se írtak le. A Gyantán történelekről a lelkész fia, Boros Zoltán készített filmet 1993-ban *Fekete vasárnap* címmel, amelyet a román közszolgálati televízió magyar adásában sugároztak, ahol akkor ő volt a főszerkesztő, majd a Magyar Televízió és a Duna Televízió is műsorra tűzte. Ez volt az első olyan dokumentumfilm, ami arra hívta fel a figyelmet, hogy a román hadsereg tisztjei is adtak parancsot emberiségellenes cselekedetekre a magyar civil lakosság ellen, és hogy

a történelmi megbékélés alapja csak a tények tárgyilagos ismerete és a kölcsönös őszinteség lehet.

Boros Ferenc lelkész nemcsak az egyházközség hivatalos irataiba jegyezte le a történeteket, hanem versben is megfogalmazta a borzalmat, amit Gyanta lakossága 1944. szeptember 24-én átélt:

Ők már tudják

Fekete Kőrös
Bánatot köröz,*

*Habjait csendbe
Hinti szívemre.*

*Partjain fűzek
Titkot betűznek,*

*Mert tükre alatt
Titkos vonalak,*

*Viharok, felhők,
Orkánok, szellők*

*Habjára írják
Törvényük nyitját.*

*Embernek titok,
Borzalom, mit ott*

*Ír idők vére
Csöndes vizére.*

*Hajlott karú fák,
Ők már megtudták.*

*Jaj, azért retten
Arcuk meredten,*

*Jaj, azért némák,
Mert elolvasták!*

*És amit tudnak,
Attól arcuknak*

*Húsa lemállik
Torokig, állig,*

*S csurgó hab mögül
Borzongva vetül*

*Águk ívére
A tudás réme.*

*Karjuk kinyújtják,
Hogy meg ne tudják*

*Kik arra járnak
Titkát az árnak.*

*Nehogy megértsék,
Mert veszítő kétség*

*Lábuk leverné
Parti fák mellé.*

*Titkoknak tükre
Riadt szemükre*

*Révülne gyászba
S rettegve, fázva*

*Jajveszékelnének ...
Tompult gyászének*

*Didergő dalát
Rínák, mint a fák,
Sorsot sejtő fák,
Kőrös parti fák.*

---

* A negyvenes években és később is sokáig a „Fekete Kőrös” írásmód felelt meg a hivatalos helyesírásnak. Amúgy Gyantán a helybeliek így mondták: Kőrös.

Boros Ferenc költészetében tetten érhetők a megélt élmények, megpróbáltatások visszhangjai. A fiatalember önmagát kereső vágyakozása „... Amint akarod. Csak tudjam: / Elbújt életem mire vár. / Ne legyen teremtőmmé szád: / Óh ejtsd ki már, óh, mondj ki már!” (*Szál pallón*); a Nagyváradon fiatalkorában átélt impériumváltás élménye, a menni vagy maradni kínzó dilemmája: „Várunk. Falatunk hóból s jégből vájjuk. / Inunk ereje napról napra fogy. / S tavaszt álmodva csak biztatjuk egymást. / Daru-pajtás, kibírjuk valahogy” (*A darvak útja*).

Amikor reménykedett vagy valami nagyon fájt, amikor elmondott, hirdett volna valamit, de nem a szószékről, és nem volt hol, olyankor ült le verset írni. A saját és kisebb vagy nagyobb közösségének (család, nemzet) élete, drámái visszhangoznak soraiban. Legyen már világosság az emberek szívében, agyában! „»Segítség!« Velük kiáltom: Segítség, bátyám, Nap! / Jöjj, villanjunk szemébe a homálynak! (...) Kitárult ablakon át áradjunk a földre, / s kinek nem kell fény, / legyen vak mindörökre” (*Fény – függöny mögött*). Jöjjön el végre – a béke! „Sikoltva zsolozsmázzák őket, / Az óvóhelyen reszketők. / Kiket ágyukból kiűzött / Bögő, üvöltő góztülök. / Kiknek már anyatej se jut, / Anyjuk az éjbe üzve fut / Apjuk keze fegyvert markol, / Vagy tán már elnyúlt valahol” (...) Viaszlelkükbe vág a tű, / S nyomán lángol a négy betű.” (*Lavina – zsoldár*). Az őt és családját ért kataklizma a hirtelen támadt özönvíz vízióját kelti benne: „És egyszer – átok, borzalom – megrúgtak / Tán valahol egy ócska meteort (...) Zuhogtak vad kövek, kemények, rútak, / A tóra hullnak s a tó felsikolt! (...) Az ár lecsur-

gott. Karsztos, sziklás árkok / Kuszált sorát vágta orcám ívén” (*Özönvíz*). A valóság soha közvetlenül, mindig csak szimbólumokban, képzettársításokban, szóképekkel tűnik elő. Kínozza a rosszra fordult családi, közösségi lét és a semmi jóval nem kecsegtető, kikerülhetetlen közeljövő: „Szöges talphoz dörgölődött, / S kopasszá lett hitvány bőröd. / Vasajtókat kapargá-
lod, / Karom nélkül maradt lábod. / Kosarat húznak a szádra, / Eljött a dér a kutyára”. A halálmotívum is kísérti: „Álmodva harcolok száz bajjal, / S álmodva utam megtalálom / Hozzád, Halál, te legszebb álom.”

Novellái szociális érzékenységről tanúskodnak, témái között gyakran szerepel a szegények, gazdagok világának az ellentétpárja (*Nagymosás, Túl a falon*), a háború abszurditása (*Vásárfia*), nemzetiségi, etnikai hovatartozás alapján való értelmetlen diszkrimináció (*Vita az ököllel*), hősei szegény sorsból önerőből egy lépéssel feljebb jutott kisemberek, akikben még él a megaláztatások, nélkülözések emléke és nehezen találják a helyüket a kasztokra oszlott társadalomban.

Stílusának egyéni, gazdag szókinccs, finom fogalom-árnyalatok a jellemzői. A cselekmény sokszor kizárólag lélektani, legfeljebb néhány emlékfoszlánnyal, máskor a lélektani és a jelen idejű történés ötvözete. Megjelenik a gyermeki mese- és álomvilág és a rideg valóság közötti feszültség. Lehetséges, hogy a saját szegénysorsú diákéletének visszhangjai ezek a hangsúlyok.

Az *Utunk* korai szakaszában elfogadták és értékelték, sőt díjazták ezt a fogalmazási módot, de később levélben kérték az író, hogy a párt által meghirdetett irányelveket betartva a

nép nyelvéhez közelebb álló, egyszerűbb stílust használjon alkotásaiban. Ennek nehezen tudott eleget tenni. Boros Ferenc író, költő, műfordító azon kívül, hogy említi a lexikonok, elfelejtette az irodalmi közvélemény és a jelenkori irodalmi élet. Én magam is

adósa vagyok, hisz munkáit, a fennmaradt kéziratokat is, én örököltem. Ez az írás abban a reményben született, hogy hátha van még idő adósságom lerovására.

Összeállította: **Boros Zoltán**

Boros Ferenc művei

Kiadványok és kéziratok, amik a tüztől megmenekültek, vagy későbbiek.

Novella

Túl a falon (*Havi Szemle*, Arad, 1944. augusztus), *Vásárfia* (*Utunk*, Kolozsvár, 1947. március 15., 26 *elbeszélő válogatott novellája*, Állami Könyvkiadó, Bukarest, 1949), *Nagymosás* (*Utunk*, Kolozsvár, 1948. január 10.).

Kéziratban: *Itthon*, *Vita az ököllet*, *Bombatéma*, *Az utolsó cseléd*, *Az első nap*, *Utolsó jelenés*.

Regény

A fekete rozsdá (kéziratban)

Színmű

Az én vérem, *Két élet*, *Családi fészek*, *Tréfa* (kéziratban)

Esszé, tanulmány

A kupolafestő nyomában. Johann Schöpf festőművész nagyváradi évei (*Utunk*, Kolozsvár, 1969. február 7, 14, 28).

A nagyváradi *Fáklya* napilap részére: *Szacsvay Imre, Hitelesség és realizmus, Levél emberi dolgokról, Arany János, a zeneköltő, Mihail Eminescu, Kultúrtörténeti barangolás a barokk Nagyváradon* (1952), *Adalékok a nagyváradi református egyház történetéhez* (kéziratban).

Műfordítás

Cezar Petrescu: *Sötét évek* (*Întunecare*). Állami irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1957, Második kiadás 1964.

Cezar Petrescu: *Az apostol* (*Apostol*). Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1959.

Ion A. Basarabescu: *Hajtányon* (*Pe drezină*), *Amíg folyik a szertartás* (*Cît ține liturghia*), *Otthon* (*Acasă*), *Slatina felé* (*Spre Slatina*). A román irodalom kis tükre, III. kötet. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1963.

A. I. Ștefănescu: *A forró kamra* (*Camera fierbinte*). A nagyváradi Állami Színház részére.

Ion Istrati: *Jó úton (Bucurie)*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1952 (Balogh András néven).
Ion Ghica: *Hajdani erkölcsök (Scieri alese)*. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1963.

Versek a *Havi Szemle*ben, az *Utunkban* és kéziratban.

Források

Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés I. (A–F). Bukarest, Kriterion, 1981.

A román irodalom kis tükré. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1963.

A gyantai református egyházközség történelmi múltjából. Református kalendárium, 1994. 73–109 o.

Köteles Pál: *Diagnózis. A Magyarság – európaiság* c. kötetben. Magvető könyvkiadó, Budapest, 1993.

26 elbeszélő válogatott novellája. Állami Könyvkiadó, Bukarest, 1949.

Havi Szemle, II. évfolyam, 8. szám, 1944 augusztus.

Az ártalmatlan, de tűrhetetlen ellenségek. Új Élet, Nagyvárad, 1948/38, 42, 44.

Köteles Pál: *Hotel Kárpátia*. Tényregény a gyantai vérengzésről. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989.

Fekete vasárnap. Dokumentumfilm, rendező Boros Zoltán, 1993.

Csáky Zoltán

Személyiségek szerepe az erdélyi magyar közéletben

Makkai Sándor, Márton Áron, Tőkés László – két református, és egy katolikus egyházfő életútjának a vázlatos bemutatása jelen írásom tárgya. Három erdélyi püspök tanúságtétele, példázatos hűsége szülőföldjéhez, népéhez.

A huszadik századi magyar és kelet-európai sorskérdések avatott kutatója, Németh László író 1935. augusztusában-szeptemberében negyedmagával hivatalos küldöttség tagjaként – Boldizsár Iván, Keresztúry Dezső és Szabó Zoltán társaságában – egy dunai gőzhajó fedélzetén lép román felségterületre Orsovánál és Szörénytoronynál (Turnu-Severin), Gyurgyevóig (a mai Giurgiu) hajózik, majd onnan kíséretével vonattal érkezik Bukarestbe. A román főváros szellemi életének, fontosabb kulturális és tudományos intézményeinek a megismerése után lerándul Dobrudzsába, megtekinti Konstancát és Eforie Sudot. Viszonylag alapos regáti „akklimatizáció” után utazza be aztán Erdély fontosabb városait, keresi fel történelmi nevezetességeit. Németh útirajza, amelyet a szakirodalom egyébként életműve egyik legjobb darabjának tart, óriási vitát kavart, és az elismerő vélemények mellett nem kevés megütközést keltett

Erdélyben és Magyarországon egyaránt.

Tanulmányában számos tapasztalatot felhalmozva, igen eredeti következtetésekre jutva vetett számot az akkor immár másfél évtizede a kisebbségi létforma méltatlan körülményei közé kényszerített erdélyi magyarság helyzetével és tennivalóival. Erdély iránti elkötelezettsége vitathatatlan volt, azt is jól tudta, hogy az első világháborút megelőző korszak magyar közéletét milyen súlyos felelősség terheli az országrész történelmi sorsának megváltozása miatt.

„Iszonyú elgondolni – írja –, hogy a magyarság ezt a földet elvesztette. Mialatt Erdélyt jártam, egyre jobban kivilágosodott, hogy az elvesztett Erdély nem csak terület. Erdély vizsga volt, s az, hogy nem tudtuk megtartani: levizsgázás, mert Erdélyt nem úgy vették el tőlünk. Mi nem fejeztük be a meghódítását, s mi eresztettük ki a kezünkől. Erdély akkor veszett el, amikor a magyarsága problematikusává vált.”

Útirajzában bizalommal és a vitathatatlan eredmények elismerésével vetett számot az erdélyi magyarság életével, boldog empátiával vegyült el egy szét-

kelyföldi kisváros vagy egy kalotaszegi falu közösségi életben, ugyanakkor igen kritikusan beszélt arról a felelőségről, amely az erdélyi magyar közélet vezetőit terhelte az ott élő magyarság fokozatos térvesztése miatt. Leginkább pedig azt kifogásolta, hogy az erdélyi magyar vezetők (talán az irodalmi élet vezető egyéniségein kívül) szinte teljes mértékben a magyarországi társadalmi és politikai viszonyoknak és irányzatoknak rendelték alá a maguk gondolkodását és tevékenységét.

„Forogtam ide, forogtam oda – írja –, s mindenki valami hazulról ismert dobozból dugta felém a csőrét: ez a bethleni kalitkából, az a liberális ketréből, ez a neokatolicizmus reverendazsinórjából, ez a kálvinista vaskalap alól, a marxisták pedig az ismert eszperantót gagyogták: harminckét szóból áll, s minden emberi, faji, társadalmi kérdést tisztít és vasal. Az újságok csúcán pedig ott ül egy úr, aki nem ért az újságokhoz, nem ért az íráshoz, de tudja, mit akarnak azok, akik őt odadelegálták. S mindenki egy ilyen delegátusnak a zsoldjában áll: írhat, de a sor gondosan meg van léniazva.”

Nem ismerős az egész képlet?

Az erdélyi magyar városok közül az egykori székely főváros, Marosvásárhely ragadta meg a képzeletét: „Ha valamiképp lehetségessé válna, hogy hátralevő életem Erdélyben töltsém, Marosvásárhelyt választanám ki székhelyül, a Teleki tékából csinálnék magamnak koporsót. Ez az a könyvtár, melyben Teleki Sámuel vendége, Kazinczy összerázkódtaték’ az álmélkodástól, s a könyvlopást szép tolvajlásnak nevezte.”

S ha nem is vált az író hátralevő életének székhelyévé a marospar-

ti nagyváros, Németh még egyszer, 1970 tavaszán ellátogatott ide, meghívott vendégként volt jelen *A két Bolyai* című drámájának bemutatóján, Tompa Miklós rendezésében. Írott nagyinterjú nem készült a jeles szerzővel, de a szecessziós Kultúrpalota Tükör-termében elkészült csoportos fotó után, melynek tanúsága szerint Sütő András és báró Kemény János társaságában láthatjuk Németh Lászlót – jómagam mint a helyi lap ifjúsági rovatának szerkesztője rövid szóra bírtam a Mestert. Mit üzen a mai fiataloknak? – tettem fel a nem túl eredeti kérdést. „Utazzanak, és lássanak világot, utazzanak nyitott szemmel. Alkossanak, valósítsák meg önmagukat” – mondta, és szelíd mosollyal biccentett.

Ami az *Égető Eszter*, az *Iszony*, a *Gyász* és a többi remekmű írójának Marosvásárhely, az nekem egy sokat szenvedett dél-erdélyi kisváros, Nagyenyed, mely az Erdélyi Fejedelemség idején jelentős kereskedőváros és több Országgyűlés színhelye volt. Kulturális szerepe akkor nőtt meg, amikor 1662-ben Gyulafehérvárról ideköltözött az akkori legjelentősebb erdélyi oktatási intézmény, a híres kollégium. A nagytekintélyű református iskolában a kor legjobb tanáraitól, köztük a magyar pedagógia egyik atyjától, Apáczai Csere Jánostól, vagy az első magyar orvosi témájú könyv írójától, Pápai Páriz Ferencről tanulhattak a diákok, akik közül sok tehetséges, de szegény származású fiatal ösztöndíjjal támogattak a fejedelmek. Az enyedi kollégium diákja volt Kőrösi Csoma Sándor, Barabás Miklós festőművész, Bolyai Farkas matematikus, Áprily Lajos költő és Sütő András író. Nagyenyed szülöttje és a helyi refor-

mátus kollégiumban kezdte tanulmányait a két világháború közötti magyar művelődéstörténet megkerülhetetlen egyénisége, Makkai Sándor.

Makkai Sándor

Szószerk, püspöki tisz, professzori katedra, író toll vagy élő szó, mind a nemzetnevelés eszközei voltak életében, hogy életre szóló küldetését teljesítse népe és egyháza iránt, s végezze a magyarság lelki-szellemi táplálását.

A székely eredetű Makkai család a maroszeiki Galambodról került Nagyenyedre Makkai Sándor apja, Makkai Domokos révén, aki két évi peregrináció után 1869-ben hazatérve gimnáziumi tanár lett az enyedi református kollégiumban. A népes családban Sándor volt a legifjabb gyerek. 1890. május 12-én született Enyeden. Tanulmányait a kollégium gyakorló elemi iskolájában kezdte, majd apja halála után a Kolozsvári Református Kollégiumban folytatta. Végül a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégiumban érettségizett és a kolozsvári Református Teológiára jelentkezett, de párhuzamosan a Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti karán is tanult. Indíttatása kettős. Egyrészt a Kovásznán töltött vakációk alatt megízlelte a prédikálás örömét, másrészt a költői elmélyülés szempontja vezette az egyetemre, hogy költői képzelete megtermékenyüljön a teológiai és bölcsészeti tudományok megismerése közben.

Makkai Sándor a legértékesebb hatásokat Nagy Károly, Ravasz László és Bartók György professzoroktól kapta. Makkai jeles tanuló volt, első diák, s mint ilyen két alkalommal volt az ifúság szónokája a teológus élet jeles

napjain. Lelkipásztori pályafutásának állomásai Nagyenyed, Kolozsvár, majd a mezőségi Vajdakamarás. Az ezer lelkes, többségében református lakosságú mezőségi faluban két évet töltött a dombok között elzárta, a legnehezebb háborús időkben – a szegénységet, sőt a nyomort is megízlelte. A nehéz körülmények ellenére 1914 őszétől 1917 júniusáig hol vonaton, hol szekéren rendszeresen járt be a kolozsvári teológiára előadásokat tartani. Lelkipásztori munkája közben intenzíven készült teológia magántanári vizsgára, amit 1917 májusában egyszerre tett le rendszeres és gyakorlati teológiából. A kolozsvári teológián 1918 szeptemberében *A mi fakultásunk* címmel tartotta meg székfoglaló előadását.

1918 karácsonya az őszirózsás forradalom és a román megszállás után tragikus fordulatot hozott: Erdély Románia része lett. Erdély Trianon utáni állapota trauma volt politikailag, társadalmilag, gazdaságilag. Megdermedt a kulturális és az egyházi élet is. Makkai is nehezen dolgozta fel ezt az új helyzetet, a tanulásba menekült. A magyar egyesületek, kulturális intézmények megszűntetésével, működésük korlátozásával a Teológiai Fakultás lett Kolozsvár és Erdély szellemi életének egyik központja. Makkai tevékeny részt vállalt a kialakuló erdélyi magyar irodalom megteremtésében is. Gyermekkori barátjának, Reményik Sándornak a felkérésére segítette a kibontakozást. Így került előbb munká-, majd egyre inkább baráti kapcsolatba Áprily Lajossal, Bánffy Miklóssal és Kuncz Aladárral. De nemcsak az irodalmi életben hallatta hangját, hanem az egyházban is. Átlátta az Erdélyi Református Egyház nehéz helyzetét.

Egyházmentő gondolatait először Tavasz Sándorral osztotta meg, majd Csíky István marosvécsi lelkész bevonásával baráti szövetségre hívják az erdélyi református lelképászorokat. A betegeskedő Nagy Károly püspök 1926 februárjában meghal. Makkaira marad az egyházkerület tényleges vezetése. Az egyetlen igazi püspökjelölt is ő volt. Ekkor mindössze 36 éves.

Az 1926. április 17-én megtartott egyházkerületi közgyűlés teljes egyhangúsággal megválasztotta Makkai Sándort az erdélyi reformátusok püspökévé. Programbeszédében régen felismert tételből indult ki: az egyháznak valóban egyházzá kell lennie ahhoz, hogy feladatait betöltse. A kijelölt úton minden vonalon lépéseket tett. Megbízta Debreczeni László építészgrafikust, hogy mérje fel és örökítse meg rajzban az egyházi műemlékeket. Irodalmi munkássága is éppen püspöki szolgálata alatt teljesedett ki, és művei erőteljesen szolgálták az erdélyi magyar öntudat kialakulását: *Magyar fa sorsa* (1927), *A mi utunk* (1929), *Magunk revíziója* (1931), *Sárga vihar* (1934).

De az 1930-as évek egyre több terhet róttak Makkai püspök vállára. Az egyházi munka minden frontján meginduló ébredést rengeteg nehézség, korlát, fal, pénzügyi csapás vette körül. Kikezdte egészségét a lelki és a fizikai fáradtság. 1936. február 1-jétől május 1-jéig szabadságot kért az igazgatótanácstól. Mivel öt hónap pihenés után sem lett gyökeres változás állapotában, ezért 1936. május 15-én püspöki tisztségéről lemondott. A hír fogadtatása Makkai lemondásáról és Magyarországra történő áttelepedéséről széles skálán mozgott. A helyeslés-

től a rejtélyen át az árulásig megtalálható volt minden a cikkek áradatában. Az utókor kíváncsisága önéletrajzából sem nyer kielégítést. Részletek, tények helyett csak ennyit találni: „Lassanként halmozódott fel lelkemben a kisebbségi kategóriának tarthatatlanságát, lehetlenségét, a nemzeti és emberi méltósággal összeegyeztethetetlen voltát éreztető tapasztalások betegítő mérge is.” Debrecenben hamar otthonra talált. Segítették ebben a régi barátok, Révész Imre és Varga Zsigmond. Szépirodalmi munkássága is fellendült. Ekkor született a *Magyarok csillag*, az *Örök Erdély*, a *Mi Ernyeiek*. Ezek témái nem a napi kérdésekkel foglalkoztak, hanem az örök magyar és egyben örök ember felé fordultak. A *Láthatár* folyóirat 1937. tavaszi számában jelent meg *Nem lehet* című írása, amelyben a kisebbségi lét problémáival kapcsolatban emelte fel a szavát. Erdélyben és Magyarországon is nagy port vertek fel gondolatai. 1937. február 7-én megkapta kora legmagasabb magyar tudományos irodalmi és művészeti kitüntetését, az 1930-ban alapított Corvin-koszorút. *Magyar nevelés, magyar műveltség* címmel 1937-ben megjelent könyvében arról tett hitet, hogy lehetséges kialakítani egy autonóm magyar szellemiséget, amelynek helye van az összeurópai kultúrában. A *Tudománnyal és fegyverrel* című, 1939-ben megjelent könyve a felerősödő faszizmus idején született abból a felismerésből, hogy Magyarországot „mindenfelől idegen szellemiségek és létérdekek fenyegetik, hogy életterükké, eszközükké, szolgáljukká tehessék. Éppen ezért nem ismerhetünk életbevigőbb és sürgetőbb kötelességet magunkra nézve, mint a magyar szellemi egység megteremtését, mely a

magyar öfenntartó, önvédő egység alapja is.” A helyes felismerés ellenére a mű akarva-akaratlanul, szerencsétlenül kapcsolódott a magyar belpolitikai eseményekhez. Kritikusai szerint ennél a műnél Makkai a próféataságot felcserélte a diplomáciával.

De e könyve miatt nem múltak el Makkai Sándor számára az embert próbáló idők, a második világháború végén, 1945 májusában előzetes letartóztatásba helyezték, és a Debreceni Népbíróság háborús bűntett és néppellenes bűntett vádjával vádat emelt ellene. A kor tudományos és irodalmi életének jelesei, Bibó István, Erdei Ferenc, Tamási Áron, Juhász Géza, Ravasz László demonstratív kiállításának köszönhetően a tárgyalásra a vádat ejtették. Makkai Sándor csendesen, mindenki számára váratlanul, 1951. július 19-én elhunyt.

„Ha bennünk és utánunk jövőben, adná Isten, végre egybeolvadna a mélymagyarság az erős felelősségérzettel és európai látókörrrel – az az előttünk járó Reményik Sándor, Kós Károly, Makkai Sándor és mások munkássága és személyes ráhatása nélkül nehezen tudtuk volna elérni” – írja Ligeti Ernő a *Hitel* 1936-os első számában. „Reményiktől a helytállás parancsát kaptuk, Kós Károly tanított meg szeretni és legszebbnek látni Erdélyt, Makkai Sándor mutatta meg legmélyebben valónkat.”

Márton Áron

Az Olt folyó völgyében, a Keleti-Kárpátok árnyékában meghúzódó székely falu, Csíkszentdomokos plébánosa, Lukács Vilmos 1911. július 11-én keletkezett levelében a következő ajánlással fordul a gyulafehérvári katolikus

gimnázium igazgatójához: „Márton Áron híve egy jámbor székely család gyermeke, akit az édesatyja az én kéresemre és támogatásomra kezdett taníttatni. Az Atya józan életű munkás ember, s abból tartja el családját. A fiú igen jó viseletű és szerény gyermek, akit bárhová és mindig lehet ajánlani.”

A falu plébánosának ajánlása meghallgatásra talált, és az 1896. augusztus 28-án született Márton Áron a gyulafehérvári római katolikus főgimnáziumban érettségit tett 1915. június 12-én. Három nappal később, június 15-én katonai szolgálatra kapott behívót. Végigharcolta a háborút az osztrák–magyar monarchia közös hadseregében, majd részt vett a Székely Hadosztály honvédő harcaiban is. Katonai szolgálata idején négyszer sebesült meg. A háború után a gyulafehérvári papnevelőben tanult, 1924. július 6-án szentelte pappá Majláth Gusztáv Károly megyés püspök.

Márton Áron lelkipásztorként szolgált a Székelyföldön, az erdélyi magyarság szellemi, politikai centrumainak számító polgárosultabb nagyvárosokban – Marosvásárhely, Kolozsvár –, továbbá szórványvidéken is. Az itteni gyülekezetek és az egyházi tanintézmények közösségi köreiben végzett pasztoráció más és más természetű kihívások elé állította. Közismert, hogy Erdély legnagyobb katolikus egyházközsége, a kolozsvári Szent Mihály Plébánia katasztrofális pénzügyi helyzetben volt, amikor Márton Áron vikáriusként az élére került, így a gazdasági ügyekben való jártasságát jelzi, hogy részben perek sorozatán keresztül, részben az adósságok felszámolása révén stabilizálta az egyházközség gazdálkodását. Végül, de nem

utolsó sorban a hitoktatói, pedagógiai tevékenysége és népnvelői missziója révén rendkívüli hatást gyakorolt a felnövekvő generációk tudatára.

1938 szeptemberében a Szentszék apostoli kormányzóként megbízta a Gyulafehérvári Egyházmegye vezetésével, december 24-én XI. Piusz pápa gyulafehérvári megyés püspökké nevezte ki. Az időszak nacionalista légkörében egy székely pap kinevezése jelentős sikernek számított. 1939. február 12-én a Szent Mihály-templomban szentelték püspökké. Püspöki jelmondatát – Non recuso labore, azaz nem riadok vissza a munkától – Tours-i Szent Mártontól választotta. Az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés után az egyházmegye kettészakadt, a Székelyfölddel annak népesebb része visszakerült Magyarországhoz, Márton Áron azonban Dél-Erdélyben, a román fennhatóság alatt maradó híveivel vállalta a sorsközösséget. Nem hagyta el püspöki székét. Ebben az időszakban – politikai értelemben is – a teljes megsemmisítés veszélyével fenyegetett dél-erdélyi magyarság legmeghatározóbb vezetőjévé emelkedett. 1944. május 18-án a kolozsvári Szent Mihály-templomban elmondott beszéde miatt, amelyben elítélte az észak-erdélyi zsidók deportálását, halála után, 1999-ben odaítélték neki a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet Népek Igaza kitüntetését.

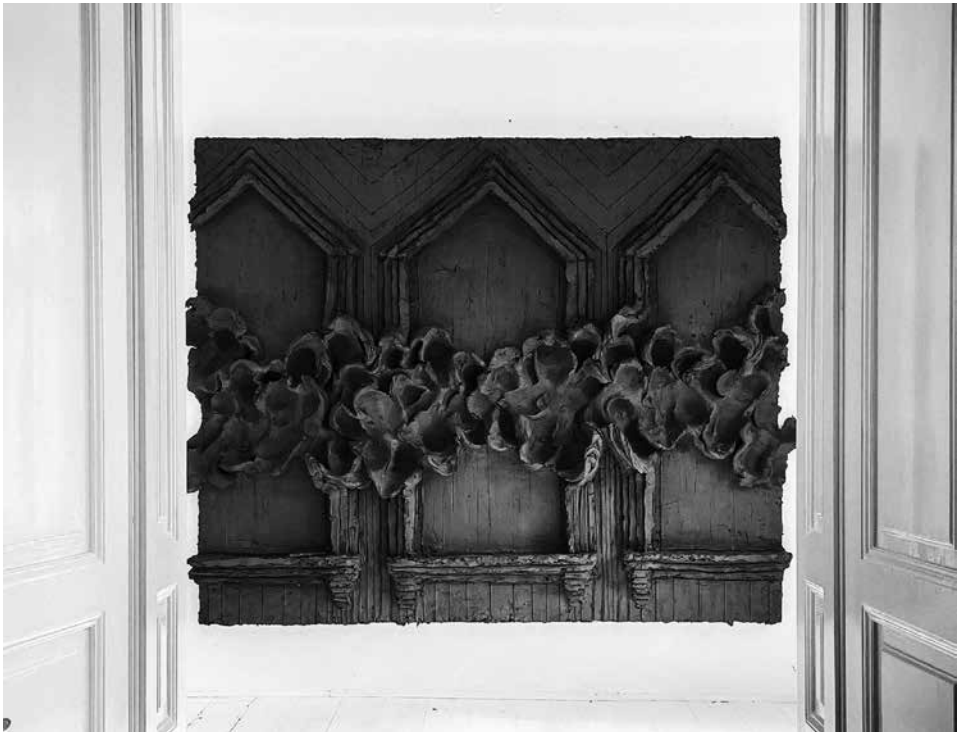
Márton Áron a második világháború után szembeszállt a román kommunista rezsim egyházakat elnyomó politikájával, a kommunista hatalom és a rendszer egyik legkérlelhetlenebb ellenfeleként tartották őt számon. Mint az ma már ismert, ő volt az a román állampolgár, akiről a Securitate

Archívumát Tanulmányozó Országos Tanács (CNSAS) a legnagyobb mennyiségű anyaggal rendelkezik, 236 csak a megfigyelési dossziék száma, ezek összesen körülbelül 80 ezer oldalnyi iratot foglalnak magukban.

1948 júliusában a román kormány egyoldalúan felmondta a Vatikánnal kötött konkordátumot, amire Márton Áron a püspöki kar nevében tiltakozó levelet írt Petru Groza miniszterelnöknek. Erélyesen, de sikertelenül tiltakozott az egyházi iskolák államosítása és a görögkatolikus egyház betiltása ellen. Körlevélben szólította fel a katolikus papokat, hogy a görögkatolikusokat előzékeny szeretettel a legmesszebbre nőtt vallási támogatásban részesítsék.

1949 májusában a román kormánnyal folytatott sikertelen tárgyalások után bérmakörútra indult a Székelyföldre és Gyimesbe. A hatalom ellenséges sajtókampánnyal igyekezett távol tartani az embereket. Márton Áron a Gyimesből fehér lovon, embergyűrűvel vonult be a június 4-i utolsó (1990-ig) csíksomlyói búcsúra, amit az állami hatóság lefilmezett. Az állami szervek tervbe vették letartóztatását Székelyudvarhely és Segesvár között, de a sofőrje mezei és hegyei utakon hazavitte őt Gyulafehérvárra.

1949 júniusában Bukarestbe rendelték a katolikus egyház státútumáról szóló tárgyalásra. Útközben a titkosrendőrök elrabolták. A bukaresti katonai bíróság előtt 1951-ben lefolyt tárgyaláson 15 év fegyházbüntetésre ítélték. Elítélésének valódi oka az állam számára egyoldalúan kedvező, a katolikus egyház működését korlátozó szabályzat kikényszerítése volt. Előbb a nagyenyedi, majd a máramarosszigeti börtönben tartották fogva, ahol közös

cellába került Alexandru Todea görögkatolikus püspökkel, akivel kitűnő kapcsolatban maradtak a szabadulásuk után is. Az unitus püspök tanúságtétele szerint a szeretet gyakorlásában soha nem tudta megelőzni katolikus rabtársát. Ezért tisztelte személyében a nagy embert, a kiemelkedő papot.

Márton Áront 25 éves papi jubileumára XII. Piusz pápa címzetes érsekké nevezte ki, de a körülményeket tekintve észszerűbbnek tartották, hogy azt se Gyulafehérvárott, se másutt ne tegyék közzé. Helyzete idővel valamelyest javult. Petru Groza miniszterelnök pozíciójának erősödésével közbe tudott járni, hogy enyhítsenek a püspök börtönkörülményein. Átvitték Bukarestbe, a belügyminisztérium börtönében vizsզakapta imakönyvét, s emellett vallási és spirituális igényeit is jobban ki tudta elégíteni. Aztán 1955. március 25-én a genfi konferencia alatt szabadlára helyezték.

Márton Áron a szabadulást csak úgy volt hajlandó elfogadni, ha nem kötik feltételekhez. A kompromisszum nem az egyház nyelvezete. Ha ezt Márton Áron megkötötte volna, akkor az állam rákényszeríti az egyházat, hogy a politikum nyelvét használja. A lehallgatási jegyzőkönyvekből kiderült, hogy Márton Áron rájött, nem kell kettős nyelvet használnia. Ekkor vált teljesen szabaddá, hogy csak a radikális evangéliumot hirdethesse. Újrakezdte pasztorációs tevékenységét is, prédikált, látogatta a plébániákat, bérmakörutakat szervezett. Ezek ünneplésszámba mentek. A hatalmas lelkesedés nyomán valóságos diadalutak voltak, ami kiválította a hatalom nemtetszését.

1956 májusában bérmakörútjának állomása Marosvásárhely. A vá-

ros 10-es számú általános iskolájának 25 diákjával együtt jómagam is részesültem a bérmálás szentségében. Emlékszem, torjai származású, katolikus vallású édesapám szedett össze bennünket, az iskola udvarán focizó diákokat, és terelt be a bérmálás előtti hittanórákra. Édesanyám készítette elő és vasalta ki a fehér ingemet. A plébánia orgonavirágokkal teli udvarán álltunk sorba, és jött-hajolt felénk Márton Áron. Bozontos ősz szemöldökére és hatalmas püspöki süvegére emlékszem. Íróasztalom fiókja mélyén őrzöm a megsárgult kis kártyát, mely tanúsítja, hogy Márton Áron püspök a bérmálás szentségében részesített Marosvásárhelyen 1956. május 27-én. Bérmamevem István, bérmaszülőm Csáky István.

Mivel Márton Áron magatartását továbbra is a bebörtönzése előtt vallott elvei határozták meg, 1957 őszén elrendelték házi őrizetét, melyet többször meghosszabbítottak. Palotafogsága végül tíz évig tartott, csak 1967 szeptemberében hagyhatta el először püspöki rezidenciáját. Franz König bécsi bíboros közbenjárásának köszönhetően teljes szabadságát csak azután kapta vissza, hogy 1968 elején Ion Gheorghe Maurer miniszterelnök látogatást tett a pápánál, így Márton Áron 1969-ben eljutott Rómába is, ahol találkozott VI. Pál pápával is. A Vatikánból hazajövet ismét elkezdte diadalmas béрмаútjait, melyeket 1974-ig folytatott. Annak ellenére, hogy szabadon járhattott-kelhetett, hívei a béрмаutak alatt aggodalommal kísérték, nem bíztak az állami szervek őszinteségében. Jó példa erre az 1969-i felcsíki béрмаút, ahol spontán testőrgárdákat szerveztek védelmére.

Márton Áron sem mint pap, még kevésbé mint püspök nem elégedett meg a kizárólagos pasztorális vagy hivatali tevékenységgel. Írásaival is tanított, a korai és a későbbi munkáiban is többször megjelent a népművelés életre szóló feladata. Úgy látta, hogy a nép létének záloga – szegénysége ellenére is – műveltsége. Ez a feladat pedig különös felelősséget ró a templomra és az iskolára. „Vallom, hogy sem a templom, sem az iskola önmagában nem elég. Sem a pap, sem a tanító nem tette meg kötelességét, ha az iskola, illetve a templom falai között marad” – írta az *Erdélyi Iskola* 1935-ös számába.

Erdély nagy püspökével, aki 11 éves koromban a bérmálás szentségében részesített, volt egy személyes találkozásom is. Történt, hogy az 1960-as évek végén a mepezsdült romániai magyar közéletben nemcsak lapok, újságok, kiadók jöttek létre, de 1969-ben megszületett a bukaresti televízió magyar nyelvű adása is. A Bodor Pál által vezetett szerkesztőség műsorainak tartalmával rövid idő alatt az erdélyi magyarság legfontosabb művelődési, közéleti fórumává vált. Csép Sándor kollégám, aki protestáns teológiát is végzett, szorgalmazta Bodornál, hogy velem együtt kamerák előtt próbáljuk szóra bírni Márton Áront. A püspök bele is egyezett a személyes találkozásba, de filmezés, kamera nélkül. Így történt, hogy 1973 őszén a gyulafehérvári püspöki palota kertjében egy kispap jelenlétében negyedórás beszélgetést folytathattunk Márton Áronnal. Az egészsége iránt érdeklődtünk, hiszen láthatóan nagyon megviselték a fájdalmas börtönévek. De ő ezt elhárította, mint ahogy nem nagyon beszélt senkinek – feljegyzést sem hagyott hátra

a börtönévekről. Viszont hosszadalmasan kifaggatott bennünket munkáinkról, a műsorok tartalmáról, irányáról. Elmondta, újságot nem olvas, tévét sem néz, s a rádióban is csak a BBC magyar adását hallgatja. Felhívta a figyelmünket a családi érzés és a családias nevelés fontosságára, a honismeret gyökérfő erejére. Örömmel hallotta, hogy a Magyar Adás déli hírműsora előtt valamelyik erdélyi magyar település harangjátékát játsszuk be. Elmondta, hogy palotafogsága idején nem érték ugyan nyílt támadások, de több alkalommal is zavarták nyugalmát. A kert orgonabokrai közé lehallgatókészüléket rejtettek el, házőrző kutyáit rendszeresen megmérgezték. Az is előfordult, amikor a parkban hosszasan időzött, rálöttek – a golyó szerencsére nem talált. A negyedórás beszélgetésnek a székesegyház vecsernyére szólító harangja vetett véget.

Márton Áron püspöki működésének 42. évében, 1980 áprilisában II. János Pál pápa felmentette az egyházmegye kormányzása alól – ezt az idős főpap egészségi állapotára való tekintettel akkor már harmadszor kérte. Abban az esztendőben, szeptember 29-én életének 85. évében hunyt el. Temetésén több tízezren gyűltek össze a gyulafehérvári székesegyházban. Karizmájának titka minden bizonnyal abban a szorongatott kisebbségi lét-helyzetben rejlik, melyben az erdélyi magyarság él immár Trianon óta.

Tőkés László

A helyszín Marosvásárhely közepkorban épült református vártemploma, melyben 1571-ben megerősítették a tordai országgyűlésen már korábban

meghirdetett vallási toleranciát. A hely jelentőségét jelzi az is, hogy összesen 38 alkalommal tartottak itt országgyűlést, többek között itt választották erdélyi fejedelemmé II. Rákóczi Ferencet 1707-ben. 1990 januárjában vagyunk. A zsúfolásig megtelt Isten házában a szószéken Tőkés László, aki a romániai '89-es decemberi forradalom győzelmét követően a szilágysági Menyőből először lépett nyilvánosságra hívei előtt. A szószék alatt, a szószék alsó lépcsőjén lábhoz tett fegyverrel román katona állt vigyázzban. A beszéd elhangzását követően a gótikus templom boltívei alatt összezsúfolódott gyülekezet sora között Tőkés kilép a vártemplom kapuján, óriási tapsvihar fogadja. Jómagam a Magyar Televízió stábjából kilépve eléje tartom a mikrofont: „Tőkés László, milyen érzés ezt a hatalmas rokonszenvet látni?” „Az elmúlt válságos napokban, hetekben mindig is éreztem a hívek felém áradó rokonszenvét, szeretetét, támogatását. Ez adott erőt. Nincsen olyan helyzet, melyben ne lehetne tenni valamit. Még inkább igaz ez hitem értelmében, hiszen Istennél és Istennel minden lehetséges” – válaszolta. „Isten áldja magukat” – mondta, és a román katona szoros kíséretében az őt szállító autó felé indult.

A romániai forradalom hőse az idén 72 éves. Háromszor választották meg a Királyhágó Református Egyházkerület püspökévé. 12 éven át európai parlamenti képviselő volt, eleinte az RMDSZ tiszteletbeli elnöke, bírálta és bírálja a szövetséget a román

kormányval folytatott kollaboráns politikája miatt. Megalapította a Partiumi Keresztény Egyetemet. Kérlelhetetlen, következetes, radikális szókimondó kiállás jellemezte, jellemzi politikai pályafutását. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy a Duna Televízióban több interjú, beszélgetést is készíthettem az egyházi emberrel, a püspökkel. Emlékezetesek maradtak számomra a *Hagymakupolás honfoglalás* című nagyhatású dokumentumfilmem bevezetőjébe mondott szavai: „A XX. század eleje óta a román nacionalizmus számára a legnagyobb kihívást az erdélyi magyarság és azon belül is a közel 800 ezres lelkes székelység elrománosítása jelenti. A térhódítást azal kezdték, hogy az első világháborút követően telepötyögtették az erdélyi falvakat, városokat, hagymakupolás, bizánci stílusú templomokkal, majd ortodox híveket telepítettek a frissen emelt templomok mellé. Majd megnövekedett az ortodox egyház szerepe és súlya a Ceaușescu-diktatúrában. A kilencvenes évek elején pedig körbebástyázták a Székelyföldet a Gyimesektől Marosvásárhelyig ortodox templomokkal” – hangzott el a 2001-ben bemutatott filmben. Az ortodox bumm azóta is folytatódik.

Makkai Sándor, Márton Áron, Tőkés László – két református és egy katolikus egyházfő életútjának a vázlatos bemutatása volt jelen írásom tárgya. Három erdélyi püspök tanúságtétele, hűsége szülőföldjéért, népéért.

Gödöllő, 2024. július

Kényszermunkán a Szovjetunióban

részletek Rottensteiner Klára Olga visszaemlékezéséből

1944 októbere. A gyilkos, embertelen háború elérte Nagyváradot is. (...) Verőfényes őszi napon elcsitulnak a bombázások az orosz haderők részéről, csak az innen-onnan hallatszott lövések igazolták, hogy a németek túl vannak a város határán.

Legidősebb bátyám a vasúti hídőrségen teljesített szolgálatot tizedmagával. Ezt megelőző napon még bombázták az oroszok a város hídösszekötő pontjait. A híd körül is hullottak a bombák, de a hidat nem találták el. Részben elcsitul a város, és bátyám – Rottensteiner Gyula – mint az egység vezetője úgy határozott, hogy bemennek a városba a további parancs miatt. Már a Szent János utca végén lévő Munkáspárt-házhoz érkeztek volna, mikor egy csapat orosz horda útjukat állta és beteretelte a 11 embert a Szigligeti utcába. A Szigligeti-ház kapuját könnyen ki lehetett nyitni, beteretelték őket az udvarra. A ház lakói ezalatt a pincében voltak. A kapu alatt az egyik lakás előszobája nyitva volt. A felsorakoztatott tizenegy embert a vöröskatonák levetkezették ingre-gatyára, és egyenként irányították a konyha felé, háttal a fegyveres osztagnak, ekkor tarkólövessel kivégezték őket egyenként. Bátyám mint parancsnok volt az utolsó tarkón lőtt személy. Mindnyájukról még a bakan-csot is lehúzták...

A hír a városban hamar elterjedt, és csend lévén, elindultunk a nővéremmel és egyik itthon élő bátyámmal – aki már nem volt katonaköteles – Kálvária utcai lakásunkból a városba. A munkáspárt házába mentünk, ahol már működött az ideiglenes rendfenntartó kommunisták csapata, ők bennünket a Szigligeti-házba irányítottak, ahol valóban megtaláltuk a bátyámat holtan. A közelben lévő koporsóraktárba mentünk koporsókért. Az egyikbe belefektettük drága bátyámat... Valaki hozott egy négykerekű kis kordélyt, amire rá tettük a koporsót, és elindultunk hárman az Olaszi temető felé. Már egészen a temető közelében jártunk, amikor két fiatal orosz tiszt ordította ránk lóhátról: „nyemecki szoldat”, és hogy nyissuk ki a koporsót. Egyikük fegyverét ráirányította a koporsóban fekvő halottra – csak azért imádkoztunk, hogy bele ne lőjön az élettelen testbe. Miután meggyőződtek arról, hogy valóban egy halott embert szállítunk, elvágattak, mi pedig húztuk tovább a kis kocsit. A temetőbe érve, megkérdtük a temetőgondnokot, hadd helyezhesük el Gyuszit a halottasházba, majd megmutattuk családi sírhelyünket, és ő megígérte, hogy másnapra kiássák az örök nyughelyet. Következő nap „csak” édesapám ment ki a temetőbe, mert addigra már özönlött be az orosz

horda a városba, mi, nők nem mertünk kimenni az utcára, így csak ő állt a sírnál. Minden szertartás nélkül, egy imát mondvá földelték el tarkón lőtt katona bátyámat.

A további tíz ember sorsáról csak annyit sikerült megtudnunk a Munkásházából, hogy a halomra lőttek egyetlen túlélőjét beszállították az akkor még működő, a Széles utcán lévő Szent József-kórházba.

Családunknak ez volt a „dicsőséges felszabadítás”!

Két hónap múlva engem vittek el a donyeci szénmedence Krasznylucs (nb. Krasznij Lucs) nevű városába málenkij robotra, ahol nagyváradi, balmazújvárosi és debreceni társaimmal szénbányában dolgoztattak bennünket évekig. Magyarországi társaink hamarabb „szabadultak”, mi, erdélyiek öt évet áldoztunk életünkől a ma már „újjáépítés”-nek átnevezett munkával a „dicsőséges felszabadító oroszoknak”! (...)

Az átvonuló orosz horda nőket erőszakolt meg, lerészegedve embereket lőttek le, és aki a „davaj barizsnya” (elő a nővel) felszólításra nem engedelmeskedett, csak úgy simán belelőttek. Reszketés, jajgatás, félelem volt a lakosság éjjele-nappala. Aztán megérkeztek a szovjet rendfenntartó tiszti gárda tagjai, akik a helybeli rendfenntartókat kiválogatták. A Munkáspárt házában lévő, magukat kommunistáknak vallók közül választottak vezetőket rendfenntartásra és munkára. A visszatért zsidó munkaszolgálatosok a város fő emberei lettek. Nemcsak a helyi munkák végzésére, hanem a „málenkij robotra” Oroszországba hajtandó embereket is gyűjtötték. Először az volt a hír, hogy a német nemzetiségűeket

gyűjtik. Csakhogy azok közül, akik valóban németeknek vallották magukat, sokan már a front megérkezése előtt elmenekültek. Azt gondolván, hogy nekik kevésbé van félnivalójuk, általában azok maradtak Váradon, akiknek német hangzású nevük volt, de a két világháború közti román éra alatt is magyarnak tartották és vallották magukat.

A szükséges csoportlétszám nem jött össze, ezért a Városháza anyakönyvéből írták ki 20-tól 36 éves korig a német vezetéknevű nőket és férfiakat. De a kiszemeltek közé került még 16 éves is. Az összesedés novembertől 1944. december végéig tartott. A gyűjtőtábor a város törvényszéki palotájában székelt. Az összegyűjtött emberek a padlón, asztalokon, megmaradt székeken aludtak, minden – az alváshoz szükséges – kellék nélkül. Víz még csak volt az épületben, de a mellékhelyiségek ellehetetlenül állapotba kerültek. Élelemről a „szervezők” nem gondoskodtak. A hozzátartozók naponta hozhattak be némi ételmet. A zárt udvarra kimehettünk, ahol találkoztunk hozzátartozóinkkal. Senki nem tudott semmit. Egy nap meg kellett jelenni a bizottság előtt. Nőverem behozta az összes iratot, amivel igazolni tudtam, hogy a német név dacára szüleimmel együtt magyarnak vallottuk magunkat. A bizottság elnöke, F. Imre munkaszolgálatból tért vissza, és azt mondta, hogy felejtsem el a papírokat, mert itt most munkaerőre van szükség és nem papírokra. A kihallgatás, illetve felsorakozás így ment pár napig, míg kijelentették, hogy fegyveres őr kíséretében hazamehetünk összeszedni az általuk megnevezett személyes holmikat és élelmiszert. A Nagyváradhoz pár

kilométerre lévő Palota községben élő sváb családoknak üzentek, hogy mit hozzanak be a gyűjtőbe. Így lassan december végére (...) a vagonok készen álltak az indulásra. Az épületből négyes felállásban, a város központjából – fegyveres orosz őnök kíséretében – masíroztunk az állomásra kb. 400-an. Végig a város közepétől az állomásig a lakosság hosszú sora között mentünk. Megérkezve az állomásra kinyitották a marhavagonokat. Minden vagon alá fűrészeltek egy lyukat, ez volt az „illemhely”, továbbá kialakították jobbról-balról emeletes deszkapriccseket húsz fő részére. Külön vagon volt nők és férfiak részére, házaspár esetén mehetett be a férj a női vagonba. Egészségügyi vagon is kijelöltek, amelyben dr. Grüner Géza, dr. Götz A. és Gölner mérnök a szeszgyárból kerültek. (...) Osztálytársammal, a kis Straub Bözsivel együtt maradtunk még a lágerben is. Ő a lágerből az első betegtranszporttal 1945-ben hazajöhetett Nagyváradra, aranygyűrűje „odaajándékozása” ellenében.

Két napig vesztegeltünk a váradi állomáson, miközben megtudtuk, hogy egy Debrecen felől érkező, Balmazújvárosban, Nádudvaron és Debrecenben összegyűjtött emberek szerelvényére várunk.

Azonban a fent említett helyekről nem tudtak elegendő embert küldeni, ezért, hogy kilegyen a létszám, az utcáról és hivatalokból is vagonokba tereltek embereket, úgy, ahogy éppen találták őket. Így került Váradon az egészségügyi vagonba az orvosok mellé segítőnek Károlyi Mária és Dajka Ilona 17 évesen a krasznylucsi táborba. (...)

1945. január 12-én megérkezett a 800 embert szállító szerelvény a donyecki

szénmedence Krasznylucs városába az elcsigázott, éhes emberekkel. A fegyveres orosz kísérek ordítóva „davaj bistrj” (gyerünk gyorsan) kiáltással terelték a jónépet az állomáson sorakozó teherkamionokra, hogy az ideiglenes szálláshelyünkre vigyenek bennünket. Szikrázóan verőfényes, borzasztó hideg nap volt. Mindenki fázott, reszketett. Az állomásról egy dombtetőre gyalogoltunk egy magas, várszerű, elhagyott épületbe. Romos, fedél nélküli épületek vették körül leendő szállásunkat. A nagy épület aránylag lakható lett volna, mert ajtajai-ablakai eléggé épen maradtak, de a padlózat – főleg a földszinten – cementből volt. Az orosz tiszt állandó kiabálása mellett próbáltunk elhelyezkedni. Ami ételünk még megmaradt, azt megettük, és délután egy nagy kondérban megjött az életadó – akkor megismert – langyos, „borcs” nevű lötyty, valami káposztaleves. Jött az este, és megvetettük éjjeli vackunkat a hideg földre. Akinek volt pokróca, letette, és az úttól elcsigázva valahogyan elszundítottunk. Reggel arra ébredtünk, hogy az egyik férfi borotvával felvágta ereit. Megjött a felügyelő orosz tiszt ordítóva és kijelölt négy férfit a sír kiásására a fagyos földben, az épülettől távolabb. (...) Így kezdődött az első oroszországi „málenkij” nap a „paradicsomban”. Kaptunk egy darab kenyeret, üres, cukor nélküli langyos teát, és vártuk a fejleményeket. (...) Az éhség, fázás és a kilátástalanság egyre elkeseredettebbé tett, mire megjött az ordítózó tiszt. Elhatároztam, hogy jelenteni fogom amiatti elégedetlenségünket, hogy az éhezést nem bírjuk tovább, azzal a pár orosz szóval, amit Straub Bözsi szótárából megtanultam. Felsorakozott mellém néhány férfival

és nővel vagontársam, Bözsi, de mire a tiszt elé kerültem, mindenki elpárolgott mellőlem. Egyedül maradtam. A tiszt rám ordított, hogy „csto hocsis”, mit akarsz? Válaszoltam, hogy kenyeret és ételt. Úgy ordított, hogy visszhangzott a ház, és bezárt a lépcső alja alatt lévő bedeszkázott kuckóba. Csak este engedett ki a kuckóból, káromkodott, szidta az anyámat az általuk megszokott módon.

Pár nap múlva (...) kamionok jöttek, és a „Sahta 16 Kaganovics” című bányához szállítottak bennünket. Itt külön épületben helyezték el a nőket és külön a férfiakat. Naponta volt sorakozó, létszámmellenőrzés és beosztás három váltásban. Egy bányamérnök válogatta ki a férfiakat vájárnak, robbantósna, lapátosna és csillésnek, aztán vitték le a lányokat és asszonyokat is. A bányában volt fürdő, ahol 3 cső ontotta a forró vizet, de legalább le tudtuk mosni a fekete szénport anélkül, hogy leforráztuk volna a bőrünket. Ijesztően szaporodott és teljesen előzönlötte a tetű az emberek ruháit, a láger fapriccsét pedig ellepték a poloskák. Nem volt mit tenni, az emberek dolgoztak elcsigázottan a bányában, estek össze a fáradságtól. Az orvos jelentette a stáb főtisztjének, hogy felütötte fejét a lágerben a kiütéses tífusz. A láger épületének végében kialakított betegszobában emeletes priccseket alakítottak ki. Aki ide bekerült... 1945. április végére a láger férfiosztályán földre ledobott szalmán feküdtek a betegek és naponta haltak meg. Volt egy úgynevezett magas hőfokú száraz fertőtlenítő, ahova a ruhákat kellett vinni. Én hordtam oda-vissza a ruhákat, és természetesen tele lettem tetűvel, mígnem április végére én is belázasodtam, ami nem cso-

da, hiszen éjjel-nappal dolgoztam. Már nem volt hely az elkülönítőben, ezért megkérték a bányakórház fertőző osztályának főorvos asszonyát, hogy fogadjon be pár beteget. Így kerültem én is a városi járványkórházba. Szekéren vittek be, az ápoló kopaszra lenyírt nullás géppel, kádba ültettek és egy vödör vízzel leöntve megmosdattak. Vaságyra fektettek, utána elvesztettem az eszméletemet. Az ápolónőknek egyetlen jó cselekedetük volt, minden nap: leemelték forró, szinte élettelen testemet és megfordították a szalmazsákot alattam. Negyven fokos lázban égtem. A drága főorvos asszony minden nap megnézett – ezt azoktól tudom, akik maguknál voltak és kanál segítségével itattak –, majd a lágerben jelentette, hogy Klava nem marad életben. Így került haza szüleimhez az a hír – azoktól, akik az első betegszállítmánnyal hazakerültek Váradra és felkeresték édes szüleimet –, hogy meghaltam. Édesanyám válasza erre az volt, hogy nem hiszi, hogy annyi tragédia után, ami a családot érte, Isten őt még az én elvesztésemmel is megbüntesse.

1945. május 9-én Ana Oszipofna, a kórház főorvos asszonya megállt az ágyamnál, felnyitottam a szememet, mire ő összecsapta a kezét, és azt mondta: a háborúnak vége, és te, Klava, élsz! Téged Isten és az anyád imája mentett meg.

Nagyon lassan tértem magamhoz, mert teljesen legyengültem fizikailag, lábra állni csak nővérek segítségével tudtam, akik naponta felkeltettek, és tanítottak járni. Lassan egyedül is próbálkoztam, közben ettem a káposztalevest. Megkértem a főorvos asszonyt, hogy engedjen vissza a lágerbe, de nem volt hajlandó kiengedni,

mert azt mondta, hogy az ottani káposztaleves-kosztot meg fogok halni. Mondtam, hogy itt is csak az a koszt van. Ez igaz, mondta, de sűrűbb, és nem teszik el a szakácsok az ennivalót, mint a lágerben! Néhány nap múlva mégis kiengedett, de megkért, hogy a piacon adjak el mindent, amit ott-honról hoztam, és nincs rá szükségem. Vegyek a pénzen zakvaszkát és tejet, és egyek, mert ha nem táplálkozom rendesen, nem fogok megmaradni! Odakint sokszor még a drótkerítés alatt is kimásztam és elmentem a bazárba, ahol mindig el tudtam adni valamit. Hálóinget, kombinét, ceruzát, írópapírt, zoknit, harisnyát, végül átdobtam a drótkerítésen a nagy koffert, és azt is eladtam. A kórházból való kijutásom után egy pár hónapig a láger betegszobáján is dolgoztam, tizenötliteres vödörrel hordtam a vizet a két üstbe, és mostam a betegszoba ágyneműit.

Ezt megelőzően, amíg betegálmányban voltam, ki-kijártam tejért, pár tojásért, amíg tartott a pénz az eladott dolgokból. Egyik nap kezembe adott a láger szabóműhelyében dolgozó szabó egy fedeles kannát, hogy hozzak bele tejet valahonnan. Elindultam a láger mellett az egyik utcában és nézelődtem, hogy látok-e valamiféle istállót? Állok, állok, egyszer csak kijön egy svájcisapkás, bicegő alacsony nő sötét köpenyben, és szórja ki az istálló szemetét. Nem akartam hinni a szememnek. Nem lehet ő a doktornő, tudniillik ő csipőficamos volt, és ezért gondoltam, hogy mégis csak ő lehet. Álltam a kapu előtt, egyszer csak megszólalt: „anu igyi szuda Klava”, gyere be, mert én vagyok a vracs, orvosnő.

Bementem a kannával, akkor már a fejést befejezte, bevitt a házba és a

konyhában leültetett. Egy nagy tányér borscsot tett elébem, és azt mondta, most egyél. Én szólni sem tudtam, csak potyogtak a könnyeim. Mire jut az ember kényszerhelyzetben? Kimérte az öt liter tejet, nekem adott egy üveg zakvaszkát, amiért nem vett el tőlem pénzt, és azt mondta, ha kell még más-kor is tej, csak jöjjen hozzá és kapok egy tányér levest is. Így erősödtem én szépen, és nem osztottak le a bányába, hanem mosónő lettem. (...)

Mint benti lágerbeosztott csak egy evésre kaptam jegyet, reggelire, vacsorára nem járt, illetve teát (meleg vizet) kaptam, de abba sem jutott már nekem cukor. (...) Teltek a napok, hónapok, míg megint jött egy komisszió vizsgálni az emberek egészségi állapotát, hogy kiket lehet még a bányamunkára beosztani. Jött a „povisnie dobicsi”, túltermelési napok, és azt ígérték, „bugyet saló” és „mnogo kusaty”, vagyis lesz szalonnaosztás, jó borscs, meg sok alvás, ha a felemelt normát teljesíti a brigád. Szegény balmazújvárosi és váradi fiúk mondták a brigádvezető oroszoknak, hogy „bugyet starsi desatnyik”, meglesz a norma. Amikor azután a vékony kis darabka szalonnát és változatlanul hitvány lötyty káposztalevest kiosztották, nagy volt a felzúdulás, földre csapták a darabka szalonnát és eltaposták. Aki hözöngött vagy reklámált a szolgálatos tisztnél, annak zárka jutott, és a továbbiakban megbélyegzett maradt, lázadónak nevezték. Ilyen és ehhez hasonló dolgok történtek egész ottlétünk alatt.

1945. augusztus 20-án a nagy túltermelési napra rendeztek sorakozót, és mindenki, aki élt és mozgott, ment le a bányába. Ismét volt egy hazamenő transzport kilátásban. Nálam – aki

tífuszon estem át – súlyos szívzörej
állapított meg az orvos. Kíért, hogy a
következő transzporttal hazamehetek.
Össze is pakoltam kevés kis holmimat,
de hajnalban Szepi bácsi – a lágerfele-
lősünk – ébresztett: azonnal öltözzek,
mert beosztottak a bányába csillésnek.
„De hát ki vagyok írva a hazainduló
transzportba” – mondtam, mire ő azt
kiabálta, hogy felejtsem el! Az orvosi
kommisszió elment, a láger tisztje pe-
dig úgy rendelkezett, hogy a termelés
fontosabb, és különben is jól megerő-
södtem a lágeri belső munkán, már
mehetek is le a bányába! Ez volt Szent
István napján, derült égből a villám-
csapás! Nincs apelláta, sorakozó és le a
bányába. Előbb csillésnek, majd a fejtő
részben a rázószalagra való lapátolásra
osztottak be, ahol a szénréteg csak 80-
100 cm volt. Itt térdelve is alig lehetett
mozogni és a rázószalagra lapátolni a
szenet. Birtam egy darabig, de naponta
rosszul lettem. Végül a lágerünk orvo-
sához kerültem, aki azt mondta, nem
tud felmenteni a bányamunka alól.
Éppen ott volt az orosz lágerfőtiszt,
és kérdezte, mi a baja a bárizsnának?
Az orvos elmondta a diagnózist és azt,
hogy az orvosi kommisszió már ki is írt
a hazafelé induló transzportba, mégis
letettek a bányába. Háborús sérült volt
az orosz főtiszt, sántított is, és utasí-
tásba adta az orvosnak, hogy csak ki-
fejezetten fenti munkára írjon ki. Ha
bárki kérdi, ő felel az elhatározásért.
Így kerültem az építőbrigádba, ahol
csak nappal dolgoztunk. Valahogyan
eltelt az 1945-ös év.

Jött 1946, egyre több beteg, illetve
fizikailag legyengült ember szédelgett
ki munkára. Ismét visszakerültem
benti munkára, illetve a betegszobá-
ban segédkezni a betegek ellátásá-

ban. Vorosilovgrádi felülvizsgálatot
várt a láger. Nagy sürgés-forgás lett.
Vételeztek a raktárakból, tiszta új le-
pedőket, párnahuzatokat, pokrócokat,
meszeltek, deszkaasztalokat, lócákat
súroltunk. Volt egy fiatal váradi fiú a
betegszobán, akit két napig vallattak
a kantorán – a lágertisztek összetákolt
kalyibájában –, úgy összeverték a feje
búbjától a talpáig, hogy alig állt a lábán.
Jött a parancs, hogy le kell fürdetni, új
inget, gatyát kell ráadni és úgy visz-
szavinni a betegszobába. Nekem ju-
tott a feladat, hogy lemosdassam, még
szappant is kaptam e célra. Mikor a
szerencsétlen fiúhoz hozzáértem, sír-
va kérte, hogy ne nyúljak hozzá, mert
borzalmas fájdalma van – mivel két na-
pig gumibottal verték, hogy valljon, de
akit megneveztek, hogy árulja el, csak
hallomásból ismerte Nagyváradon.
Egy 1946-os betegtranszporttal haza
is küldték, hogy kibírta-e az utat, nem
tudom.

1946-ban jött a „disztrofia tretye”,
a végelgyengüléses időszak, amikor is
majdnem ugyanúgy hullottak az embe-
rek, mint a kiütéses tífusz alkalmával.
Az alultápláltság és a nehéz bányamunka
teljesen kiszívta az életerőt az
emberekből. A ’46-os tél arra ítélte az
éhezőket, hogy a konyháról kidobott
krumpli héját szedjék össze, és – mi-
vel nem tudtak mérgező hatásáról –
azt főzzék és egyék meg. Ez pedig a
halálukat okozta. Mások a drótkerítés
alatt bejövő kutyákat vadászták le és
ették meg főzve. A fertőtlenítő részleg
felelőse, Mayer Rudi velem is megkös-
toltatta a kutyahúsból készült papriká-
sát, mondván, hogy a városban vette
a kecskehúst. Elhittem és megettem.
Jól elkészítette, valóban ízletesen, és
nem is volt rossz, csak amikor mégis

kitudódott, hogy mit ettem, a borzadálytól lettem rosszul, de valójában nem lett semmi bajom. Mikor a stáb tudomására jutott, hogy fogdossák a kerítéshez közeli szemétdombhoz érkező kutyákat, a szolgálatos fegyveres őrt tették felelőssé, és intézkedtek, hogy többé ne tudják az emberek elfogni a betévedt állatokat.

Nagyon szomorúan zárult a '46-os év, egyre fogytak a munkaképes emberek. A kenyér minősége kritikán aluli volt, amitől csak súlyos gyomorbajt lehetett kapni, de még azért is összeverekedtek az emberek, mert ha a priccsén hagyta valaki és csak félrenézett néhány percre, a másik odakúszott és ellopta. Engem vizsgálat után ismét kiírt a komisszió hazamenetelre, de hiába, mert „zdarova bárizsnya” jelszóval megint felső bányamunkára osztottak be. Már nem is tudtam felfogni a dolgok miértjét, beletörődtem sorsom változathatatlanságába.

Jött az 1947-es év, még nagyobb volt az elkeseredés, és csak azt hajtogatták a lágerbe sűrűn látogató tisztek, hogy „nicsevó ne platyity, skoro, domoj”, ne sírjatok, mert hamarosan hazamentek. Hogy megvigasztalják a népet, két év után először adtak orosz levelezőlapokat és engedélyt, hogy életjelt küldhessünk haza. Szüleim így láthatták kezem írását halálhírem vétele után, hogy élek és várom a velük való mielőbbi találkozást. Erre 1949. december végéig kellett várunk, de legalább tudták, hogy élek!! (...)

Lassan teltek a napok, és az ősz egyre mutatta fogait. Egy október eleji napon sorakozó, de senki nem ment munkába, mert névsorolvasás következett. Közülünk az anyaországiakat jobbra, a transzilvániaiakat (a nagy-

váradiaikat, szebenieket, brassóiakat, ha volt köztünk ilyen illetőségű) balra sorakoztatták. Három nap múlva az anyaországiak ki az állomásra és „pasli domoj”, vagyis mentek haza. Közülük, akinek a testén szinte csak rongyok voltak, azok kaptak ruhát, pufajkát és vattás nadrágot, de legalább tisztát. Röhlik István váradi mozitulajdonos az anyaországiakkal kiszökött az állomásra. Persze, észrevették, hogy nem szerepelt a listán, visszahozták, és zárkába tették – hosszú zaklatás, kihallgatások után teljes idegösszeroppanást kapott. Mindkét lába lebénult, pár hónap múlva átszállították az egyik fogolylágerbe. Minket, ottmaradtakat a Rovinki városkához közeli nagyobb szénbányához, a 3-as sahtához, vagyis Almáznára szállítottak. A szabó, cipész és műszaki hozzáértőket szakmai műhelyekbe helyezték el, elég magas díjazással, de a fizetést nem a dolgozók, hanem a lágerbeli tisztek vették fel. Mi többiek csak egy alkalomra kaptunk annyi összeget, amiért egy csajka levest és egy kanál főtt burizst kaptunk. A bányászoknak és az építkezésen dolgozóknak járt akkora összeg, hogy a kétszeri főételt ki tudták váltani. Ez kezdettől így volt bevezetve. Később mikor megkérdezték, hogy hova megy a keresetük, azt a választ kapták, hogy a fenntartásukra és a lakásukra és az örökre, valamint poloskairtásra, amit seperni lehetett a priccsról.

1947. végén az almaznai lágerbe vittek, majd a 3-as bányába, ami 4 km-re volt tőlünk. (...) Itt a kis Juhász Bözsike lent a bányában csillás lett, és egy baleset következtében – két csille közé szorult, ami annyira összenyomta, hogy kihatott a gyomra –, beszállították a kórházba, ott már kinyílt a hasfal,

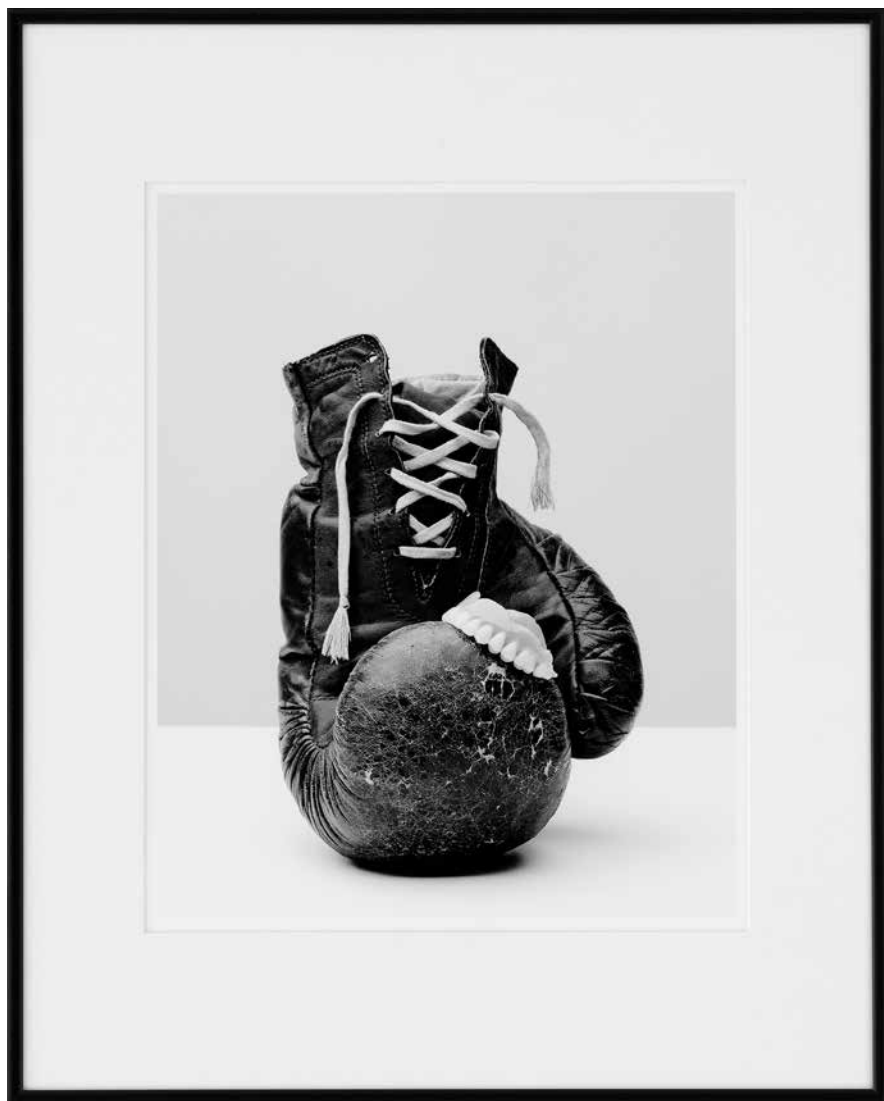
és nem csináltak vele semmit. Feküdt az ágyon egy lepedővel letakarva, még eszméleténél volt, mikor meglátogattam, hangja már alig volt, de a lágerbeli kenyéradagját – 1/2 kg – be kellett vinni a kórházba. Mikor felemelték a lepedőt .... az a látvány, ami elém tárult .... még most is kísért, mert olyat sem előtte, sem utána nem láttam. Borzalom, hogy így hagytak kimúlni egy drága kis fiatal életet. Láttam a sorvadtt gyomrot és beleit elüszkösödve. Amíg a szíve bírta, csont és bőr maradt belőle – pár nap múlva meghalt. A kórháztól nem messze földelték el. (...)

Találtak egy lágerbeli szász-sváb-magyar vegyes csoportot, amellyel összecsapták a mi embereinket, és megkezdődött az elszállítás. Én egy kisebb bányához kerültem, ahol később, 1948. augusztus elején balesetet szenvedtem. Bevittek a rovinki bányabaleseti kórházba. Tele volt a kórház, így egy hordágyon, a folyosón letettek, ott feküdtem. Nem láttam a fájdalomtól, de két napig rám se néztek, „fuj nyemecki” (fúj, német), mondta a debella főorvos asszony. Már búzlótt a sebem és a kötés. Mikor lezajlott a nagyvizit és elment az utálkozó főnökasszony, bementem a kötözőbe, levettem a gézt, a nővér odalökött egy gennyitálat kevés hiperollal, kötszert is, és kiment, mert azt mondta, hogy ezt a bűzt nem bírja. Mit volt mit tenni, szépen lekezeltem a lábamat, elborzadtam a látványtól, mert a térd alatt a belső részen mint egy hatalmas kinyílt rózsza tárult elém sebem látványa. Bekötöttem, de nem bírtam lábra állni. Kaptam két mankót, aminek a segítségével mégiscsak tudtam mozogni. Másnap már nem jött vizitre a debella főnökasszony, mert elment Moszkvába kvarclámpáért és an-

nak a használati utasításáért. Győzelmi fáklyával jött vissza, hogy „vi znajitye sto eto kvarc”, ti tudjátok mi ez a kvarc?

Minden nap saját magam lekezeltem a sebemet, és a nővér is megenyhült irányomban. Már nem voltam bűzös és nem kellett velem törődnie, de mikor lezajlott a vizit és eltűnt az osztályról, a főnökasszony bevitt a kezelőbe és megkezdte a sebem kvarcolását. Lassan, de szépen gyógyult a seb, azonban továbbra se tudtam járni, csak mankóval. Itt maradtam ebben a bányakórházban kb. 3 hétig, amikor is a főnökasszony kiírt. Nagyon haragudott rám, mert az első alkalommal kikértem magamnak, hogy nem vagyok nyemec, német, és adjon papírt, hogy nem kezel. A lábamat mindvégig magam kezeltem, kötöttem. A három hét alatt soha rám se nézett, de legalább a nővér nem gyűlölt.

Visszakerültem az almaznai főlágerbe, ahol még egy hónapig betegálmányban voltam, és lassan elhagytam a mankót is. Ezután egy kisebb bányába kerültem felszíni munkára, amikor is tróglival hordtuk a követ egyik helyről a másikra egy szebeni társammal. Hamar beköszöntött a tél, és erősen fáztunk. Egyik nap azt mondta társam, hogy ő nem csinál semmit, mert megfagy és bemegy melegedni. Gondoltam egy nagyot, azt mondták, itt a főmérnök, odamentem hozzá és megkértem, adjon engedélyt, hogy vattás ruhát vételezzünk a raktárból, mert nagyon fáznak és a lágerben nem kapunk ruhát. Megkaptam a bumácskát, teljesen új ruhát, vattás nadrágot és pufajkát. Boldogan vittük haza, de a brassói lágerparancsnokunk el akarta venni az új ruhánkat és használtat akart adni helyette. Mivel én ellenálltam és nem hagytam, szereztem magamnak egy

ellenséget. Ott és akkor tolt ki velem, amikor csak tudott.

Egy újabb kis felszíni bányamunkára lettem beosztva. Annyira primitív volt a hely, hogy a csilléket, amelyek a szénrel feljöttek a bányából, nekünk, a két felszíni lapátosnak – derekunkkal nekifeszülve – kellett kiborítani vagy kilapátolni. Nehéz téli idő volt és még a napi jegyünkre való bért is ellopta a sánta tiszt a légertizedessel együtt. Pár napja már csak meleg, cukor nélküli lötyöt ittunk, így mentünk dolgozni. Akkor az első váltásban dolgoztam. Míg felértünk a szállásunkig, a teljesen átázott ruhánkat megpróbáltuk az ún. szárítóban megszáritani, hogy másnap fel tudjuk venni. Az egyik nap, mosdás után, lefeküdtem a priccsemre és próbáltam melegedni a pokróc alatt, de elaludtam. Egyszer csak felébredtettem az egyik száz leány, hogy ellenőrzésre jött két kikent-kifent orosz tiszt. Érdeklődtek az internáltak helyzetéről. Felkeltem és bementem a kalyibába. Udvariasan fogadták köszönésemet és érdeklődtek, hogy hogyan megy a munka és van-e panaszunk akár nekem, akár társaimnak? Már elég jól gagyogtam oroszul, és még álmosan mondtam mindent, ami eszembe jutott. Ecseteltem, hogy milyen helyzetben vagyunk. Hamarosan nagyon feszült lett a légkör, és szpasziva – köszönöm – végszóval kiléphettem a kalyibából. Becsuktam magam után a deszkaajtót, és akkor gondoltam bele, hogy mit tettem, most ismét eláshatom magam egy időre. Reggel a sorakozónál mindenki az udvaron volt. Most nem számolták a társaságot. Engem kiállított a sánta csoporttisztünk, káromkodva a kis udvaron lévő villanyoszlophoz köttetett, és azt ordította, hogy mindenki így fog

járni, aki hazudik. Én csak az igazat mondtam. Igen ám, de az éjszakai ellenőrző látogatás nem csak ennyiből állt. Dzsippel mentek a főlágérbe, és a szintén sánta főtisztet, aki az almaznai főlágér parancsnoka volt, kérdőre vonták, hogy mi folyik a kisebb bányatelepeken. Miért nem kaptak fizetést, hogy a kosztjegyeiket kiválthassák? A második váltásra már „feloldottak kötelékeimből”, dúltak-fúltak, káromkodtak, mivel egész napra tervezték a büntetést. A bányamérnök részéről is ment a telefon, mert én, az ott végzett munkám alapján, másik két társammal együtt az „ocseny hárásó”, nagyon jó munkás listán szerepeltem. Így igen meg volt kavarva minden, és a hangulat egyre feszültebbé vált. A bányához érve – beosztásom nem lévén a második váltásban – egy szintén durva, örökösen káromkodó orosz munkafelügyelő leparancsolt a mélybe. Kezembe nyomtak egy bányászlámpát. A lámpa hibás volt, nem lehetett vele világítani. Megint egy ok az ordításra. Úgy okoskodtam, hogy nekem már úgyis befellegzett, ezért visszaordítottam a bányából, hogy nem vagyok kutya, ne ordítson és ne káromkodjon! Erre elhallgatott és csak nézett, hogy szembezálok vele. Ezek után az egyik már kitermelt fejtőrészbe parancsolt, hogy dobáljam le az ottani 1,1 méteres tartófadorongokat. Felmásztam addig a nyílásig, ahonnan a tartófákat le kellett dobálni. Beültem az ottani a részbe, lyukba és elkezdtem dobálni a fákat a sötétben. A mi tizedesünk, Ritter Feri felmászott hozzám a lámpával és kérdezte, hogy „ki van itt”? Válaszoltam: „én, Klári”. Hol a lámpád? Kérdezte.

Az nincs! Erre ő nógatott, hogy azonnal másszak ki a lyukból, ugyan-

is nem volt támaszfával aládúcolva. Ahogy kimásztam, teljesen beomlott a lyuk. Ha ott maradok, nem húznak ki élve a kötőmegeből.

Így és ehhez hasonlóan teltek bányásznapiaink. Fejtettük az antracitot – a legmagasabb kalóriájú szenet – „új-jáépítés” címén, éhesen, elcsigázottan, távol szereteteinktől. Mindenkinél jelentkezett az alultápláltság valamennyi következménye. Egyre többen estek össze és haltak meg végelgyengülésben, oroszul „disztrófia tretye”. A halottakat nem koporsóba tettük. Négy szál deszkát összeütöttek, jeltelen sírokban elföldelve, elfeledve nyugszanak szegény éhenhalt magyarjaink. Akik mindezeket túléltek, erős hitünknek és akaratumknak köszönhetjük életünket, és annak, hogy a körülöttünk lakó orosz nép között sok jó ember volt, akik nem rúgtak belénk, hanem abból a kevés napi kenyerekből, ami nekik jutott, nekünk is adtak egy darabot.

Nagyon sok olyan háznál voltam, ahol az ún. tisztaszobában az egyik sarokban ott függött egy szentkép, körülövezve egy megmunkált tiszta stólával. Sokszor láttam, hogy mikor hazamentek a munkából, a kép előtt meghajolnak és keresztet vetnek. A népből az évtizedekig tartó kommunista rendszer sem tudta kiölni a hitet. Nagyon megtanultak Sztálin alatt hallgatni és minél kevesebbet beszélni, mert ha beszéltek, akkor részükre is jött a Gulág vagy Szibéria. Sokat szenvedett nép az övék, mint a miénk. Még így is, ennyi nyomorúsággal teli életkörülmény között inkább mentek szénbányába vájárnak, robbantósnak, csillésnek, mint-hogy a kolhozban dolgozzanak, mert a kolhozban még kevesebbet lehetett keresni, és ők is éheztek. Bennünket

késő őszi időben, még szabadnapjainkon is kihajtottak a földekre, mivel a burgonya, kukorica, fejes káposzta betakarítása még a fagyot is megérte. Ilyenkor kijelölték, hogy 10 óra alatt milyen területet kell betakarítani. Kora őszi időben szedtük ki a földből a burgonyát. Nadrágszárunkat bekötöttük és tettünk bele néhány szem krumplit. A hazainduló sorakozás alkalmával kiabálás és káromkodás közepette a zabrált (lopott) burgonyát kieresztették velünk nadrágszárainkból. Ott kellett hagyni a pár napra kosztkiegészítőnek szedett „kincset”. Néha, mikor mégis sikerült valamit becsempészni, a lágerben a magunk építette tűzhelyen (pecska) megfőztük, és „lakmározunk”!

Egyszer éjjeli váltásból hazatérő vájárok a betegszoba ablakán kopogtattak, hogy valahogyan rejtjük el a három lopott tyúkot és egy kakast. Ezt már nem hagytam szó nélkül, hiszen ezek a jószágok egy orosz családnak szinte a létfenntartását jelentették. Erre a fiúk azt felelték, hogy mi is éhezünk, és hogy ők is ott lopnak, ahol tudnak. Ilyen volt a szemléletük és véleményük a birodalomról. Ha jött valami kommunista ünnep, még az árnyékszék ajtajára is kiragasztották Sztálin atyuska képét. Így ünnepelt az istenadta nép a nagy Szovjetunióban.

Jött az 1948-as kegyetlen hideg tél. Mivel belázasodtam, az almaznai főlágerbe szállítottak a betegszobára, mert félt a saját lágerfelügyelőnk, hogy ha ott meghalok, akkor őt fogják majd felelősségre vonni. Amikor kezdtem helyre jönni, Grüner doktor azt javasolta, hogy csináljunk egy hemoterápiát, mivel gennyes kelések jöttek ki felső testemen. Vénából vett ki vért és a hátsó felembe beadta. Az ellátásom is

jobb volt valamivel, mert kimehettem a „piacra”. Mások is megkértek – akinek volt pár rubelje –, hogy hozzak tejet, tojást, amivel pótolhatták az „isteni káposztalevest” és az egy kanál vízben főtt burizst. (...)

Eljött a szomorú ősz, és mi csak kérdezgettük légertisztüinktől, hogy mikor megyünk haza. Mindig az volt a felelet, hogy szkoro (hamarosan). Akkor még nem tudtuk, hogy a román átállásnak mi volt orosz részről a feltétele. Ezt egy magyar propagandistától tudtuk meg. Őt a kijevi pártiskola képezte ki, és lágerből lágerre küldték, hogy buzdítsa a honfitársakat a szorgalmas munkára, és az előírt sztahanovista norma teljesítésére. Nekünk a propagandista azt mesélte, hogy az elhurcolásunk az átállási feltételekben volt előírva. Románia néhány százezer embert kell adjon Oroszország újjáépítésére. Végig Erdélyen, Magyarországon keresztül ahogyan haladt előre Berlin felé a harc, a román parancsnokság tisztségviselői mozgósították az elfoglalt városok-falvak vezetőségét, hogy írják össze a munkára fogható férfiakat és nőket 18-35 éves korig, gyűjtsék össze őket, mert kiviszik oroszthonba munkára. Ahogyan ment előre a hadsereg, úgy gyűjtötték az embereket, svábokat, szászokat és magyarokat. Így tudtuk meg, hogy bennünket a román hatalom 5 évre adott ki az oroszoknak.

A rovinki építőbrigádban volt egy érdekes esetem, amelyről elfelejtettem beszámolni. Az egyik brassói leány – aki több nyelvet beszélt és Ritter Ferivel sokat társalgott – a magyar irodalom iránt érdeklődött, mert elég jól beszélt és olvasott is magyarul. Egyebek között arra is kíváncsi volt, hogy a „Tragedie de l’homme”, vagyis Az ember tragédi-

ájának mi a tartalma. Feri azt mondta neki, hogy érdeklődjél Kláritól, ő majd felvilágosítást ad neked. Én hol csá-kánnyal, hol lomvassal (feszítővassal) kínlódva bontottam a pincefal kőkemény boltíves részét, ő fent megállt és lekiabált hozzám: Klári, mondj nekem valamit a Tragedie de l’homme-ról. Én csak néztem lomvassal a kezemben, és azt gondoltam, hogy ennek a lánynak nincsen jobb dolga, és egyáltalán honnan veszi a lomvas tragédiáját? Mondtam, hogy most nem vagyok olyan hangulatban, hogy neked válaszoljak, és ki volt az a bolond író, aki a lomvas tragédiájáról írt költeményt? Otthagytam, én tovább kínlódtam a boltíves pincefal bontásával. Mérgesen, nekifeszülve végre megtaláltam a szerkezet felső részében való bontás nyitját, és örültem, hogy a munkaidő befejezéséig be tudtam fejezni a kiadott munkát, és mehettem a lágerbe.

Jött az én brassói irodalomkedvelő leánykám és nógatott, hogy most hajlandó vagyok-e a kérdéseire válaszolni? Akkor esett le nekem a tantusz, hogy tulajdonképpen mire is kíváncsi. Felvilágosítottam, hogy Madách Imrének Az ember tragédiája című művéről van szó, melyet számos idegen nyelvre lefordítottak. Ha hazakerül, majd keresse Brassóban a könyvesboltokban, mert valószínűleg német nyelven is megvan. Nem tudtam az összes színt elmesélni, de felkeltettem az érdeklődését a mű iránt. Elgondolkodtam, hogy mit produkál az élet, mi jutott eszembe lomvassal (feszítővassal) a kezemben. Valószínű, hogy ha hazajutott, utánajárt a könyvnek, és mivel franciául is tudott, lehet, hogy francia fordításban kapta meg inkább, mivel Románia nagy francia-

barát volt, hiszen Trianont nekik köszönhették.

Lassan, de biztosan telt az idő, és reménykedtünk, hogy a mi nemlétező munkaszerződésünk is lejár egyszer. Visszakerülök Nagyváradra, ahol születtem és szeretteim várnak!

1948 karácsonyán még fenyőfát is állított az egyik rendes légertiszt, mert azt mondta, hogy ő megjárta Európát és Németországban sok jó emberrel találkozott és szép emléke volt az ott tapasztaltakról. A karácsony megünneplése nagyon megható volt számámra, ezért felajánlotta segítségét, hogy tartsuk meg mi is a hagyomány szerint. Segített beszerezni egy fenyőfát. Feldíszítettük, és a jelenlétében sírva énekeltük a karácsonyi dalokat magyarul és németül. Nagyon meg volt hatva, és megköszönte a kis ünnepeket, utána készültek a bányászok le a föld gyomrába szemet fejteni. Ilyen is volt az öt év alatt küldetésünk vége felé, de hogy mikor mehetünk haza, arról akkor sem kaptunk felvilágosítást senkitől.

Visszaemlékezve és így leírva talán nem is tűnik olyan borzasztónak, de az öt év napjait, amiket átéltünk, lehetetlen írásban hüen ecsetelni. Volt rá eset, hogy egyedül mentem munka végeztével vissza a lágerbe, mert nem jött értünk kamion. Vasúti sínek mentén ballagtam, és jött a mozdony. Nem egyszer eszembe jutott, hogy mi lenne, ha lefeküdnék a sínekre, de borzadály fogott el, mikor a hatalmas kerekeivel a mozdony elhaladt mellettem. Egy fohászt küldtem az égiekhez. Nem tépettem szét magam a szörnyű kerekekkel. Sokszor nagyon el voltam keseredve, de olyankor szüleim, testvéreim jutottak eszembe és édesanyám imái, amivel

szüntelenül ostromolta az eget Urát. Ezt igazolta édesanyám gyóntató pátere, aki azt mondta nekem, hogy 40 éve szolgál, de még ilyen hittel nem találkozott, amit édesanyámnál tapasztalt. Nem csüggedt, nem lázongott, de hitt abban, hogy haza fogok jutni, és így is lett. (...)

Mind a munkahelyen, mind a lágerben kissé enyhült a káromkodás, ordítózás a hajcsár oroszok részéről, és csak mondták, hogy szkoro domoj, hamarosan hazamentek. Ezt öt éven keresztül hallottuk és már nem hittük, mert a rendszer alapja a hazugság, a lopás volt, és ki hisz az ilyen rendszerben? Közeledett az 1948-as év vége, és a hangulat egyre rosszabb volt közöttünk. (...) Lassan telt a szigorú téli idő, és egyre kilátástalanabbnak láttuk, hogy egyszer hazajutunk. Engem az egykori betegségem után többé nem osztottak bányába. Építőbrigádban, vagonkirakásnál, téglagyárban dolgoztam. (...)

1949-et írtunk. (...) Továbbra is az építőbrigádnál dolgoztam és lassan, de biztosan mentünk az őszbe, illetve a télbe. Semmi hír a hazamenetelről. Egy rútv, nehéz decemberi napon (...) arról értesültem, hogy a „szkoro damoj” (hamar haza) ígéret mégiscsak beteljesedik! Érdekes, hogy senki nem fogadta a hírt kitörő örömmel, már nem hittük el, csak akkor, ha majd a vagonokban leszünk. (...) Lassan telt az idő és egyszer valóban megtörtént a bevagonírozás. (...) Máramarosszigetre érkeztünk. Ismét láger, vagyis nagy gyűjtő-felszabadító tábor. Sorakozás, lejelentkezés, adatok felírása, hovatarozás, fertőtlenítés tűrhető zuhanyfürdőben. Kétnapi tartózkodás után útravaló pénzt,

útiköltséget kaptunk, aszerint, hogy ki hova utazott. (...) Megváltottam Váradig a jegyet, és vonatra ültem. (...) Irány haza a Kálvária utcai lakásunkra. Édesanyámat a konyhában

találtam, kopogtattam, beléptem, és ő csak ennyit mondott: „hát megjöttél, édes gyermekem, tudtam, hogy az én jó Istenem meghallgatja kérésemet és hazához téged”.

ROTTENSTEINER KLÁRA OLGA (1920, Nagyvárad – 2010, Gödöllő) a második világháború végén szülővárosából az akkori Szovjetunióba deportálták kényszermunkára. Lányai, Dieckmann Dénesné Láng Adrienn (ELTE BTK) és Láng Gabriella zongoraművész, tanár (Liszt Ferenc Zenakadémia) szerint „harag és bosszú nélkül tudott élni 90 éves koráig, szerelve az orosz népet és embereket, mert a történekeért csak a politikát és a háborút okolta”.

Lakatos Artur

A virtuális halhatatlanság, avagy érdemes-e túlélni a biológiai halált

Múltkoriban hallgattam egy előadást a hologramokról és a térbeli háromdimenziós vetítésekről. Az előadó igazi szakember, aki sikeres vállalkozást is működtet e területen, nem valami önjelölt influenszer. Érdekes és felemelő volt nézni a vízből kiugró delfin és az ember lábához simogatásért odasétáló párdúc hologramjait, ugyanakkor egy mellékgondolat tette rám a legnagyobb hatást. E szerint az ember mint éntudattal rendelkező egyén a mesterséges intelligencia segítségével elérheti 70-80 éven belül a virtuális örökéletet. No, nem a biológiai, arra még várni kell, ha az lehetséges egyáltalán. De körülbelül akkorára jut el a technológiai fejlődés oda, hogy az informatikai rendszerek képesek legyenek beszkenyelni egy ember „mind”-jét (ejtsd: májnd), a tudásának, egyéniségének és érzéseinek összességét, ami fájlként és programként megőrzésre kerül az informatikai rendszer felhőjében. X. Y. teste meghal, a lelkével lesz, ami lesz – ebben a legnagyobb vallási irányzatok sem tudnak kiegyezni –, de a tudat tovább él. Mindaddig, amíg az informatikai rendszer is működik.

Pár másodperces Google-kereséssel láttam, hogy ez távolról sem valamiféle ötletezés, amiből nem lesz semmi, a piacon már jelen vannak cégek, amik kisebb összeg fejében az ember beszédét és mozgását adatbázisban tárolják, és a szóban forgó egyénnek e módon létrejövő virtuális egyéniségével az elhunyt szerettei kapcsolatba léphetnek, beszélgethetnek vele. És ez már most létezik. Idővel pedig csak tökéletesedhet.

Lesznek sokan, akik vallási megfontolásból fognak érvelni a földi létezés ilyenfajta meghosszabbítása ellen, mások pedig disztópia-elméleteket fognak gyártani a mesterséges intelligencia mindenhatóságáról és megállításának szükségességéről. E sorok írója különösen nem retteg attól, hogy az informatikai rendszerek valaha is az emberi irányítástól független életre kelnének, ugyanakkor az emberi tudat virtuális halhatatlansága több érdekes etikai, életmódbeli és módszertani kérdést is felvet.

Az egyik ezek közül, hogy ha már túlél a tudat, miért is lenne kötelező megmaradnia a virtuális térben, miért ne kaphatna hologramtestet, vagy akár

gépi testet is? Esetleg egy új biológiai, habár e téren tényleg nagyon messze áll még az emberi tudomány a megvalósíthatóságtól, még a kipusztult állatfajok klónozással történő újraélesztését sem tudjuk megoldani. Ahogy lehet élő állatokat klónozni, talán embert is lehetséges, a klón ugyanakkor sosem lesz maga az eredeti, saját én-tudattal fog rendelkezni, és környezete is meg fogja határozni a fejlődését. Attól, hogy klónozással másolatot készítünk egy kiemelkedőnek tartott személyről, a klón még nem válik teljes mértékben az eredetivé, csak nagyon fog hozzá hasonlítani. Persze, ez akkor, ha megszületik, és végigmegy a magzati fejlődés, majd a gyerek- és ifjúkori fejlődés menetén, ennek minden szépségével és megpróbáltatásaival együtt. De mi van akkor, ha egy angolul *mind*-nak nevezett fogalom – amihez a *tudat* a legközelebb álló magyar kifejezés – hozzá lesz csatolva egy új testhez, amit képes is irányítani, oly módon, hogy az összecsatolást megelőzően a test rendelkezik már biológiai funkciókkal, saját öntudattal viszont nem, valószínű, hogy még állati ösztönökkel sem?

De ha nem is kalandozunk el ilyen messzire, és megmaradunk a virtuális térben létező tudatnál: mennyire fog másképpen működni a virtuális tudat a korábbi biológiai élőlényhez képest? Milyen belső motivációkkal fog rendelkezni, hiszen a hústest elvesztésével ezek jó részét is elveszíti, mint például a táplálkozás funkcióját, de az anyagi javak gyűjtése sem feltétlenül marad meg – a jelenlegi ismereteink szerint – motivációs tényezőnek. Mennyire lesz ugyanakkor motivált a szkennelt tudat arra, hogy saját magát, ismeretanyagát és képességeit fejlessze, akár a

végtelenségig, és mennyire lenne fejlődőképes saját erejéből, anélkül, hogy külső adatbázisok a rendelkezésére állanának? Mennyit fog megőrizni a szkennelt tudat a korábbi hústesthez kapcsolt érzemvilágból, mennyire lesz motivált ellenségein bosszút állni, és mennyire fogja a sajátjának érezni korábbi szeretettjeit, és mennyire tudja és akarja érzelmileg megkülönböztetni őket azoktól, akik a biológiai élet során semlegesek voltak a számára? Annyira lesz csak személyiség, mint egy akármilyen játékprogram vagy chatbot is lenne, vagy megőrizne a hús-vér test sajátos személyiségjegyeiből is valamit? Mondjuk, nosztalgiával beszélne-e arról, hogy milyen marhapörköltet evett az ifjúsági táborban, vagy érdekelné-e a focimeccsek eredménye?

Azok részéről, akik a személyiség-lenyomattal kapcsolatba szeretnének lépni, szintén felmerül egy pár probléma. Valószínű, hogy például egy olyan kérdésre, hogy „Nagymama, hova tetted a banki betétről szóló papírokat, valamint a ház tulajdonát biztosító telekkönyvi kivonatot? Ne haragudj, hogy ezzel zaklatlak, de hirtelen jött az agyvérzésem, nem voltunk felkészülve rá” kérdésre hasznos és megnyugtató választ adna a személyiség-lenyomat, feltéve, ha a tudat beszkenelésének pillanatában ő maga birtokában volt ezen információk pontos és aktualizált változatának, és nem később helyezte el máshová a szóban forgó papírokat. Ugyanakkor felmerül a kérdés, mennyire lehet addiktív az életben maradtak számára az elhunyt mesterséges intelligenciára leképezett tudatával zajló kommunikáció. Valószínű, hogy ezt esete válogatja, az életben maradt egyénisége és az elhunythoz való

kötődési foka lehetnek a legfontosabb meghatározói ennek. De már így is hatalmas kampány zajlik a videojátékok és a közösségi platformok ellen, amiatt, mert elveszik a nem-virtuális, valós hétköznapi élet megélésétől az időt, és sokakat a betegségig függővé tesznek. Hogyha valaki az elhunyt tudatával zajló chatelésbe merülve elkezd nem bejárni a munkahelyére, vagy egészséges életmódjáról mond le, akkor ki lesz a károkért az erkölcsi felelős? A technológia, a technológiát kezelők, a szkennelt tudat, vagy pedig maga a károsult, aki nem rendelkezik kellő akaratereővel?

Nemcsak a virtuális tudat fontossága jelenthet problémát, hanem e fontosságának idővel történő degradálódása is. Kicsit játszunk el a gondolattal, hogy ifjabb Kovács István beszkenelteti édesapja, idősebb Kovács István tudatát, mondjuk mikor ez utóbbi hatvanöt éves. Idősebb Kovács István nyolcvan éves korában meghal, és eltemetik, virtuális tudata azonban tovább él. A virtuális tudattal ifj. (és immáron az egyetlen) Kovács István rendszeresen beszélget, mondjuk napi egy órát, bekapcsolja arra az időre, majd kikapcsolja. Így felesége és gyermekei néha morgolódnak (bár velem foglalkoznál annyit, mint...), de lényegében sem családi élete, sem egészsége, sem pedig

karrierje nem megy rá az elhunyt apával való kapcsolattartásra. Ugyanakkor eljön az ideje az ő biológiai halálának is, és utódai vagy szkenneltetik a tudatát, vagy nem, de mindkét esetben valószínű, hogy az ő számukra már nem fog jelenteni annyit idősebbik Kovács István virtuális énje, mint jelentett a hozzá közel álló fiának, ifj. Kovács Istvánnak. Hogyan fogja megélni a virtuálisan létező tudat, hogy ő már nem kell? Ha egyáltalán megéli valamilyen módon. Mennyire erkölcsi van bűnügyi probléma törölni a felhőből egy már senki által nem igényelt virtuális tudatot?

Mindezeket nem tudhatjuk, és nem láthatjuk előre. Valószínűsíteni tudunk csupán, valamint az sem kizárt, hogy a természet – akár a globális felmelegedés kritikus pontja, akár más Armageddon-szerű katasztrófa – le veszi a vállunkról azt a terhet, hogy ilyen és ehhez hasonló problémák fölött rágódjunk. Esetleg az a kis létszámú túlélő, aki megmarad, boldog lenne, ha a mesterséges intelligenciát övező etikai kérdésfelvetések lennének a legnagyobb problémái, ha egyáltalán tudná majd, hogy mi lehetne az. Addig viszont mi beszélhetünk róla, ha más miatt nem is, akkor azért, hogy legyünk felkészülve a jelenségre, amennyiben ez bekövetkezik.

Haraji Adalbert

Melyik országban a legjobb élni?

Ezt a kérdést legalább egyszer mindnyájan feltettük. Ahol a legjobb a konyha? Ahol a leghosszabb a várható élettartam? Ahol a legjobb az időjárás? Az elmúlt 70 év során a legtöbb kormány egyetlen egy számra koncentrált, hogy ezt megválaszolja. Ez a szám befolyásolja a választásokat, a tőzsdepiacot és a politikát. Azonban nem emiatt jött létre. Néhányan azt állítják, hogy a világon mindenki kényszeresen növelni akarja – örökre. Ez a szám nem más, mint a bruttó hazai termék, azaz a GDP, amit Simon Kuznets amerikai közgazdász talált ki az 1930-as években, hogy egyetlen, könnyen értelmezhető számmal írhasa le egy gazdaság méretét.

A GDP a pénzügyi értéke mindannak, amit egy ország termel és elad a piacon. A mai napig a GDP per fő, ami a teljes GDP elosztva az országban lakók számával, a jólét mértékegysége. A GDP azonban nem árul el semmit közvetlenül a jólétről, mivel nem veszi figyelembe, hogy mit termel egy ország, vagy hogy ki fér hozzá. Egymillió dollárnyi fegyver pontosan annyit tesz hozzá az ország GDP-jéhez, mint egymillió dollár értékű vakcina vagy étel.

Az érték, amit a társadalom például az állami iskolákból vagy tűzoltókból nyer, nem számít a GDP-be, mert ezeket a szolgáltatásokat nem árulják a

piacon. Valamint ha egy országnak sok pénze van, de a nagy része relatíve kevés ember kezében összpontosul, akkor a GDP per fő félrevezető képet ad arról, hogy mennyi pénze van az átlagembernek. Ennek ellenére a magasabb GDP számos országban sokáig a magasabb életszínvonal jele volt. 1945 és 1970 között, mikor a GDP néhány nyugati országban kétszeresére, háromszorosára vagy akár négyszeresére nőtt, a bérek is arányosan nőttek. Az 1980-as évekre ez megváltozott.

Az országok tovább gazdagodtak, viszont a bérek nem nőttek együtt a GDP-vel, sőt néhány esetben csökkentek, és a legtöbb extra juttatást a társadalom nagyon kicsi százaléka kapta. Ennek ellenére az, hogy egy nemzet jólétét egyetlen számmal mérjük, nagyon vonzó volt. 1972-ben Jigme Singye Wangchuch, a közép-ázsiai Bhután királya kitalálta a bruttó nemzeti boldogságot mint a bruttó hazai termék alternatív változatát. A bruttó nemzeti boldogság olyan dolgokat mér, mint az egészség, az oktatás, az erős közösségek és az életszínvonal, olyan kérdések megválaszolásával, mint: „Ön szerint mennyire boldog jelenleg a családja?”, „Meg tudja nevezni a környezetében élő növényeket és állatokat?” és „Milyen volt a tegnapi nap?”.

Az ENSZ emberi fejlettségi indexének mérőszáma szintén figyelembe veszi az egészséget és az oktatást, valamint a fejenkénti jövedelmet, hogy megállapítsa a jólétet. Ugyanakkor az ún. fenntartható fejlődési mutató a jólét mellett a gazdasági növekedés környezeti hatásait is méri, és ezekből ad meg egy számot. Bár egyik országnak sem sikerült kielégíteni az emberek igényeit úgy, hogy csakis fenntartható forrásokat használ fel, egyedül a közép-amerikai Costa Rica áll valamelyest közel hozzá. Az elmúlt pár évtizedben sikerült jelentősen fejleszteni a gazdaságot és emelni az életszínvonalat is, miközben a károsanyag-kibocsátás sem nőtt különösebben. Ezen a téren Kolumbia

és Jordánia is jelentős fejlődést mutatnak. Costa Ricában most már hosszabb a várható élettartam, szemben a világ leggazdagabb országaival.

Összességében minden megközelítésnek, amely egy ország életszínvonalát egyetlen számmal akarja kifejezni, megvannak a határai. A szakértők ma inkább olyan módszert részesítenek előnyben, amely olyan tényezőkre is rávilágít, melyekre egyetlen szám nem képes. Ennek azért is van több értelme, mert minden ember mást részesít előnyben, és a válasz arra, hogy melyik országban a legjobb élni, attól függ, ki kérdezi és kit. Mi lenne, ha te terveznéd meg az országod jóléti mérőszámát? Te mit tartasz fontosnak? Te mit mérnél?

Fleisz János

Nagyvárad népessége 1900 és 1920 között

Egy város jelenét alakítani, jövőjét formálni, a folyamatosan változó körülmények között csak a múlt kellő ismeretében lehetséges. A nagyváradiak az utóbbi években sok, a város történetének valamilyen vetületével foglalkozó kiadványt vehettek kézbe, de jóval kevesebb az olyan munka, amely a város fejlődését rendszerezve követi nyomon, bemutatva ennek alapjait és főbb jellegzetességeit. A népességi viszonyok egy város fejlődését alapvetően meghatározó feltételek közé tartoznak. Fontos a távoli múlt, de a mai város életére elsősorban a 19. század második felétől végbement demográfiai folyamatok a meghatározók, emiatt az előzmények vizsgálata mellett főleg a 20. század első két évtizedének fontosabb népmozgalmi jelenségeit ismertetni szükségszerű. A város népességének korabeli alakulását bemutatni csak látszólag könnyű feladat. A dualizmus kori rendszeres és szakszerű adatfelvételekkel szemben mind előtte, mind pedig közvetlenül utána kevésbé szakszerűen összeállított statisztikákkal találkozunk. Ezek többsége ráadásul összefoglaló adat, amelyből nehéz az egyes települések sajátosságait elkülöníteni. Az adatok felvételének módszerei is vitára adhatnak okot, azonban a várostörténet, egyéb megbízható források hiányában,

ezeket veszi vizsgálatának alapjául. Az ezzel kapcsolatos disputák, de a szóban forgó időszak során a sokféle népességi változást előidéző tényezők és folyamatok részletes elemzése sem tartozik jelen tanulmány témakörébe.

A demográfiai változások általános jellegzetességei a századfordulón és a századelőn

A 19. század második felében a korszerűsödés felgyorsulása nyomán minőségileg új típusú városfejlesztő tényezők léptek működésbe, amelyek hatására Nagyvárad városképe, településszerkezete, központi funkcióinak jellege és társadalmi struktúrája lényegesen átalakult. Ez tükrözi az egész korabeli Magyarországon végbement változásokat, néhány helyi szinten tapasztalható eltéréssel.

Nagyvárad estében a kiindulópont, amely megalapozta a városfejlődést, az 1850-ben történt városegyesítés volt, amikor a Habsburg-adminisztráció először politikai, majd közigazgatási szempontból egyesítette az addig különálló, de régóta együtt élő négy városrészt: Olaszit, Újvárost, Váralját és Velencét, létrehozva Nagyváradot. Az egyesítés jogi és vagyoni folyamata még hosszú időt vett igénybe, de a folyamat iránya egyértelmű volt. 1850

decemberében az osztrák hatóságok összeírták a város népét, és összesen 22 538 lakost találtak.¹ Ennél pontosabbak a következő népszámlálás adatai, az 1869-es census összesen 28 698 lakost talált. A demográfiai struktúra fő pillére a népesség számának alakulása volt. Nagyvárad lakossága a dualizmus korában dinamikusan növekedett: 1880-ban már 31 324, 1890-ben 38 557, majd 1900-ban 47 018 volt a lakosság száma.² Fél évszázad alatt tehát Nagyvárad lakossága megduplázódott.³ Ez egy országos viszonylatban is kiemelkedő gyarapodás, amely nem a természetes szaporulatnak, hanem a belső mobilitásnak köszönhető. Erről a statisztikai adatok is beszámolnak.

1. táblázat

Nagyvárad fő népmozgalmi adatai 1901–1910 között⁴

Élve születések	Halálozások száma	Természetes szaporulat	Tényleges szaporulat	Különbözet
16 601	15 110	+1 491	17 151	15 660

Nagyvárad a dualizmus korában végig Magyarország nagyvárosai közé tartozott⁵, népességszámának leggyorsabb emelkedése a századelőn ment végbe, amikor mindössze tíz év alatt a gyarapodás 17 151 fő volt. Az

adatokból kitűnik, hogy Nagyvárad nagy vonzerővel rendelkezett, és hogy a jelentős növekedést az élénk belső mobilitás okozta, így 1910-ben a város lakosságának alig több mint egyharmada, vagyis 36,7 százaléka volt helybeli születésű, a bevándorlók aránya pedig elérte a 63,3 százalékot, amely országosan is a legmagasabbak közé tartozott.⁶ A lakosság száma tekintében Nagyvárad 1910-ben elmaradt ugyan a nagy területű Debrecentől, viszont megelőzte a korábban előtte álló Hódmezővásárhelyt és Aradot, Kolozsvárral szemben pedig megtartotta előnyét, így akkor országosan a kilencedik helyre jött fel.⁷ Népsűrűség szempontjából Nagyváradot viszont csak Budapest előzte meg. 1910-ben Várad már sokkal előrébb tartott az urbanizáció folyamatában, megerősítve regionális centrum szerepét, a városok

hierarchiájában is előretör, sőt a legfontosabb fejlettségi mutatók összesítése alapján ekkor az ország negyedik városa. A fővároson, Budapesten kívül csak Pozsony és Zágráb előzte meg, közvetlenül utána pedig a hasonló értéket felmutató Temesvár következett.⁸

Érdekes betekinteni a korabeli város demográfiai struktúrájába is. A férfiak és nők arányát illetően a városokban általában a vidéknél nagyobb nőtöbbség

¹ RNL BMH PI 141. t. 214. cs. Sajnos az adatok nem pontosak, a helyesbített számok zárójelben. Vö. Fleisz, 2001. 260-261.

² A katonasággal együtt 50 177.

³ MSTK 42.k. Ezek a korabeli város területére vonatkozó népesedési adatok.

⁴ Varga E. Á., 1999. 72.

⁵ Nagyvárad dualizmus kori történetéhez ld. Fleisz, 1996.

⁶ MSTK 61.k.

⁷ Ebben benne van Budapest és Zágráb is.

⁸ Beluszky-Győri 2005. 177–189.

a jellemző. A dualizmus korában szem-
betűnik a nemek arányának viszony-
lagos kiegyensúlyozottsága. Az össz-
lakosságot véve figyelembe, a férfiak
enyhe többségét az emelkedő létszámú
katonaság biztosította. Így, 1900-ban
még 1041 férfi jutott 1000 nőre, 1910-
ben már csak 1012.⁹ 1910-ben a 64 169
lakosból 32 287 (50,32%) volt férfi és
31 882 (49,68%) volt nő.¹⁰ Ez a város-
ban állomásozó jelentős létszámú ka-
tonaságot nem számítva a valóságban
szerény nőtöbbletet jelentett, amely
a 20. században még kis mértékben
emelkedett is.

Az 1900 és 1910 közötti interval-
lumban a korösszetételben nem talá-
lunk lényeges eltéréseket.

2. táblázat

**Nagyvárad lakosságának életkor
szerinti megoszlása 1900-ban és
1910-ben¹¹**

	Összes lakos	0-6 év	6-11	12-14	15-19	20-39	40-59	60 év fölött	Isme- retlen
1900	50177	6100	5323	3149	5540	17786	9096	3176	7
%	100	12,15	10,60	6,27	11,04	35,44	18,12	6,32	0,01
1910	64169	7103	6685	4321	7553	22891	11487	4114	15
%	100	11,06	10,41	3,75	11,77	35,67	17,90	6,41	0,02

1910-et véve a dualizmuskori
korszak referenciaévének, megál-
lapíthatjuk, hogy 1900-hoz képest
Nagyváradon érezhetően csökkent a
0–6 év közötti korosztály aránya, amely

a születések számának fogyását jelzi,
de főleg a 12–14 közöttiek alacsony
aránya meglepő, mivel ez nem köthető
semmilyen különleges eseményhez. A
60 fölöttiek kissé növekvő száma az
átlagéletkor lassú emelkedéséhez kap-
csolódik, de számuk így is a legalacso-
nyabbak közé tartozott és jóval alatta
maradt az országos átlagnak, amely ak-
kor 8,2 százalék volt.¹² A munkaerő-be-
vándorlás révén növekvő modern vá-
ros korösszetételére a munkaképes
korú korcsoportoknak (15–60 között)
az átlagosnál nagyobb, a fiatal (15 év
alatti) korosztályoknak az átlagosnál
kisebb súlya jellemző. A 15–60 közöt-
tiek százalékaránya 65,34, azaz előnyös
struktúrát mutat, amely lényegesen
meghaladja a magyarországi átlagot
(56,5%), de közép-kelet-európai ösz-
szehasonlításban is magasnak számít.¹³
Nagyvárad a „városias” korstruktúrá-
jú városok közé tartozott Temesvárral

vagy Pozsonnyal együtt, viszont a je-
lenségek köztudottan bonyolultak. Az
előregedés szempontjából is viszonylag
kedvező a kép. Ennek mutatóját úgy
kapjuk, hogy a 60 éven felüliek szá-
mát a 15 éven aluliakéhoz viszonyít-

⁹ MSTK 46. k.

¹⁰ Uo.

¹¹ MSTK 61.k.

¹² Uo.

¹³ Uo.

Városterkép a 19. század végén

juk. Ebből a szempontból Nagyváradi közelebb állt a hagyományos, azaz „fiatalabb” korszerkezetű magyar városok többségéhez, mint a nyugati „öregebb” városokhoz. 1900-ban Nagyváradi 218 öreg jutott ezer gyermekre, 1910-ben pedig 227. Utóbbi adat erősen megközelíti a magyarországi átlagot (232), illetve az ezzel csaknem azonos budapesti arányt (233).¹⁴

A népesedési elemzések egyik fontos iránya a lakosság nemzetiségi, anyanyelvi megoszlása, amely Nagyváradi esetében a 20. századi három hatalomváltás következtében nagy jelentőséget kapott. Az 1850-es összeírás

etnikai szempontból a 22 538 lakosból 14 356 magyart (63,7%), 3289 románt (14,6%) 2906 zsidót (12,9%) és 1987 (8,8%) egyéb nemzetiségűt talált.¹⁵ Ez eleinte kevésbé változott, de az 1867-es kiegyezés utáni gyors fejlődés ezen a területen is éreztette hatását. A 20. századra a város jellegét jobban kifejező anyanyelvi megoszlás a következőképpen alakult. A század eleji Nagyváradi lakosságának anyanyelvi-nemzetiségi összetételét tekintve feltűnik, hogy döntően magyar többségű város volt.¹⁶

¹⁵ RNL BMH PI 141. t. 214. cs.

¹⁶ Az 1900 és 1910-es népszámlálás adatai nem mutattak ki egyetlen jiddis anyanyelvűt sem.

¹⁴ Uo.

3. táblázat

Nagyvárad lakosságának anyanyelv szerinti megoszlása 1900–1910 között¹⁷

Népesség	1900	%	1910	%	Növekedés, fő
Magyar	44750	89,2	58421	91,0	13671
Román	3335	6,7	3604	5,6	269
Német	1404	2,8	1416	2,2	12
Egyéb	688	1,3	728	1,2	40
Összesen	50177	100,0	64169	100,0	13992

Ha a növekedést vesszük szemügyre, kiderül, hogy a magyarok száma nagyobb ütemben, a románoké lassan emelkedett. Ez a folyamat már 1880-tól meghatározó, de a századelőn nagyobb méreteket öltött. A magyarok számá-

4. táblázat

Nagyvárad lakosságának vallás szerinti megoszlása 1900–1910 között¹⁸

Népesség	1900	%	1910	%	Növekedés, fő
Római katolikus	15391	30,6	19819	30,9	4428
Görög-katolikus	2884	5,7	3385	5,3	501
Református	14984	29,9	19459	30,6	4475
Ortodox	3638	7,2	4649	7,2	1011
Izraelita	12294	24,5	15155	23,6	2861
Egyéb	986	1,9	1702	2,6	716
Összesen	50177	100,0	64169	100,0	13992

nak 1910-es kiemelkedően magas aránya jóval megelőzi a magyarországi átlagot (72%). Jellemző volt a németek számának a stagnálása és az egyéb anyanyelvű lakosság kis száma. Ezeket az adatokat érdemes a korabeli vallási összetétellel is összevetni.

A vallási összetételt kissé árnyalja az anyanyelv szerinti összetétel, hiszen az adatokban 1910-ben 15 155 izraelita vallású jelenik meg, akiknek nagy többsége a magyar anyanyelvűek közé lett besorolva. Érdekeség a városban domináló római katolikusok és a re-

¹⁷ MSTK 61. k.

¹⁸ Uo.

Városkép a 20. század elejéről, román felirattal „felülbélyegezve”

formátusok számának és arányának rendkívül kis eltérése, illetve az ortodoxok és a görögkatolikusok közötti kis különbség is. Összesített számuk a román nemzetiségűeknek az anyanyelvi adatokban megjelenő számának magasabb voltát jelzik a városban. A tízéves növekedést elemezve a reformátusok kevéssel megelőzik a katolikusokat, míg az izraeliták számának növekedése meghaladja az összes többi felekezeti összesített növekedését.

Az 1910 utáni időszak már népesebbi szempontból is bonyolultabban alakult a Sebes-Körös parti városban. A következő három évben még folytatódhatnak a kedvezőbb trendek, de az első világháború ebből a szempontból

kizökkenti a nagyváradai népesebbi folyamatokat, komoly szerkezeti és rétegződési módosulásokat okozva. Nagyvárad városfejlődése az első világháború végére megtorpant, és az egymást követő politikai fordulatok, illetve a határváltozás miatt beszűkültek a lehetőségei. A városban 1919. április 20., vagyis a román hatalom bevezetése utáni megváltozott helyzethez egy 1920 decemberében sebtében végrehajtott kevésbé pontos összeírás szolgált támpontot. A felmérés a város kerületek és utcák szerinti etnikai megoszlását próbálja rögzíteni, de feldolgozza városrészenként a férfiak és nők arányát, illetve feljegyzi a 21 év feletti férfiak számát.

5. táblázat
Nagyvárad lakosságának etnikai megoszlása és struktúrája 1920 decemberében¹⁹

helyzethez képest. A lakosság döntő többségét a már elkezdődött menekültáradat ellenére is a magyarok alkották, közel 60%-kal, de mivel akkor

Városrész	Lakosok száma	Magyar	Román	Zsidó	Egyéb	Férfi	Nő	21 év feletti férfi
Nagyvárad-Olaszi	22866	16806	2777	2922	361	10258	12608	6014
Nagyvárad-Ujváros	22962	11104	2939	8675	344	10249	12.713	5983
Nagyvárad-Velence és -Váralja	17986	9095	2432	6204	255	8351	9635	4596
Hegy	4266	3739	393	78	56	2071	2195	1085
Nagyvárad összesen	68080	40744	8641 (8541)	17879	1016	30949 (30929)	37171 (37151)	17678
%	100	59,8	12,5	26,2	1,5	-	-	-

Az adatok pontatlansága ellenére is néhány fontos megfigyelést tehetünk. Először is, a világháború hatására lényegesen csökkent a férfiak száma, így 1920-ban 833 férfira jutott 1000 nő. A 21 év alatti férfiak aránya pedig mindössze 25,9 százalék.²⁰ Mindezek bizonyítják a háború által okozott strukturális torzulásokat, amelyek kiküszöbölésére 2-3 generációra volt szükség. Az etnikai-nemzetiségi összetétel újszerűsége, a zsidók külön etnikumként való megjelenése a statisztikákban, illetve a románok számának bő megduplázódása az 1910-es

még a zsidók nagy többsége is a magyar nyelvet használta, így anyanyelvi szempontból a magyar többség a 19. század végi helyzetet idézi.

1920 után az addigi természetes demográfiai ciklusból kizökkent városban lényeges átalakulás ment végbe, a sorozatos megrázkódtatások szétroppantották a váradi társadalom korábbi szerkezetét, a bevándorlás tovább folytatódott, de immár más irányból. A következő két évtized demográfiai folyamatainak a feldolgozása már egy másik írás témája lehet.

¹⁹ RNL BMH PI. 142. t. 7/1920. cs. Az adatok sajnos nem mindenütt pontosak, zárójelben a helyesbített számok.

²⁰ Uo.

Rövidítések jegyzéke

- Beluszky–Győri, 2005: Beluszky Pál – Győri Róbert: *Magyar városhálózat a 20. század elején*. Budapest – Pécs, 2005.
- Fleisz, 1996: Fleisz János: *Város, kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában*. Nagyvárad, 1996.
- Fleisz, 2001: Fleisz János: *Nagyvárad közigazgatási egyesítése (1850) és fejlődésének néhány sajátossága a XIX–XX. században*. In Pál Judit, Fleisz János: *Erdélyi város-történeti tanulmányok*. Csíkszereda, 2001.
- MSTK: *Magyar Statisztikai Közlemények*, Új sorozat. 42. kötet, Budapest. Új sorozat. 46. kötet, Budapest. Új sorozat. 61. kötet, Budapest.
- RNL BMH: Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Hivatala, Nagyvárad.
- PI: Polgármesteri Hivatal Iratai Nagyvárad. (Fond Primăria Municipiului Oradea)
- Varga E. Á., 1999: Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869–1992 között*. Budapest–Csíkszereda, 1999.

Fleisz Judit

Egy nagy álom megvalósulása

**A nagyvárad-velencei római katolikus kultúrház jelentősége
a közösségépítésben**

Az I. (Szent) László által 1082 körül alapított Nagyvárad az évszázadok során több településből alakult ki, ezek közül az egyik Váradvelence volt, amely a váradi vár körül szerveződött és az 1291–1294-es tizedjegyzékben már megemlítik. Az egyház megerősödésére a XIV. században került sor Velencén, amikor is Báthori András püspök 1338. augusztus 1-jén több telket vásárol azzal a szándékkal, hogy egyházat és klostrot építsen „in

vico Venetiis”, azaz Velence részen. Hányatott történelme volt: 1722-ben különválnak a várostól, majd 1850-ben felső utasításra a az Újváros, Olaszi, Velence és Váralja egyesítésével létrejövő Nagyvárad részévé válik. A 19. század végén és a 20. század elején a polgári fejlődés Váradvelence városrészt is érintette, a lakosság száma növekedett, fejlődött az ipar, a kereskedelem és a kultúra, megjelentek az egyházi és világi társadalmi szerveződések. Élénk

A kultúrház Fráter zenekara

egyházi, kulturális és társadalmi élet folyt. Akárcsak az egész várost és térséget, Váradvelencét is mélyen érintette a már 1919-ben végbement hatalomváltás, amely teljesen megváltoztatta az itteni magyar közösség életét.

A román állam keretébe kerülve a váradvelencei magyar közösség számára nagyon fontossá vált az együvé tartozás, a közösségi szellem, egymás kölcsönös támogatásának igénye, amely kifejeződött az önszerveződés különböző formáiban. Az 1920-as évek sajátos viszonyai között a történelmi magyar egyházaknak kiemelkedő szerepük volt a magyar közösség erősítésében, formálásában, így a váradvelencei katolikus egyházközség élharcosává vált a közösségi ügyeknek.

Közvetlen előzmények

1921-ben fogalmazódott meg és 1922-ben már döntést hoztak egy váradvelencei közművelődési otthon építéséről, mely állandó hajlékot biztosíthat a velencei magyar fiatalok számára, hogy megfelelő lelki vezetés mellett szórakozhassanak és képezhesék magukat. E nemes cél elérésében a katolikus egyházközség támogatást kapott a református egyházközségtől is. Számos tevékenységet rendeztek, melyek a nemes cél anyagi alapjainak összegyűjtését szorgalmazták: zenés-táncos összejövetelek, jótékonyági estek, színművészeti előadások. E tevékenységek lelke Wallner László kántortanító volt, aki több előadásnak a színpadi adaptációit írta és rendezte. Plakátokat, színes meghívókat készítettek, kiemelkedő rendezvényeket szerveztek.

Az első ilyen rendezvényt 1922 májusában tartották, ez a váradvelencei

katolikus fiúiskola zártkörű jótékony célú kabaréja és táncmulatsága volt. Műsoron a *Páni orvossága* elnevezésű bohózat, a *Hogy kell udvarolni?* és *Az ökö* című jelenetek voltak; rendező F. Novák Ferenc, szereplők: Molnár László, Rimonú Sarolta Ibolya, Flusza Bözsike, Szavalló István, Románszky Ede. 1925. augusztus 10-én jótékonyági estet szerveztek az építési alap javára, melyet nagysikerű nyári táncmulatság követett. Nagy eseményt rendeztek 1926. augusztus 8-án „Jöjjetek a harang hívó szavára, / Adjátok felesleg pénzetek a szent cél javára!” mottójú felhívással. Főtisztelendő Halász Gyula tiszteletbeli kanonok mint a szervezőbizottság díszelnöke és Bazili Mihály, a Villamosmű igazgatója mint alelnök, illetve a bizottság többi tagja, Sztankovits Gyula, Wallner László, Románszky Ede, gyűjtési akciót indítottak el. Az e célból rendezett összejövetelen bemutatták a *Hadnagy úr apósa* vígjátékot, az *Anyáink szíve* melodramát, *Péter, a rövidlátó vendég* című vígjátékot Középpessy László és Wallner László rendezésében.

1934. február 11-én a Nyisztorvendéglőben nagysikerű regrutaestélyt szerveztek, melynek keretében előadták a *Makacs ember* című vígjátékot egy felvonásban, illetve a *Hetedik parancsolat*, valamint a *Vörös kakas* színpadi műveket Bornemissza István, Szuper Zoltán és Kovács Károly, Éhik Ica, Üveges Bözsike szereplésével; *A meztelen embert* Bornemissza István, Szuper Zoltán és Kovács Károly, Éhik Ica, Üveges Bözsike szereplésével; a *Hacsek és Sajót* Roszkopf Károly, Cservák Sándor, Kiss István szereplőkkel. 1934. május 27-én Gárdonyi Géza *Az öreg tekintetes* című vígjátékát

mutatták be három felvonásban, hat képben. A szereplők: Gazdovits László, Szele Béla, Rusz Kató, Aranyi József stb. voltak. „Telt ház előtt fényes siker” – jegyezte meg a helyi lap.

1934. július 14. Aratóbált rendeztek. Rendezőbizottság: Tempalszky Viktor, Szokol Ferenc, az előadást Farkas Imre rendezte, és nagy sikert aratott az *Iglói diákok – Régi diáktörténet 4 felvonásban* című színművel, a szereplők többek közt: Holubák Károly, Mayer László, Maksay Sándor, Rusz József voltak. 1934. szeptember 1-jén megrendezték a hagyományos szüreti bált. A műkedvelők bemutatták *Az álom* parasztkomédiát, *A szobacica* polgári jelenetet, a *Mezei bokréta* népies jelenetet. Mindegyik színdarab forgatókönyvét Wallner László készítette. Az 1934. szeptember 4-i újságcikk így

emlékezett meg róla: „Az egyes darabokban minden szereplő a legszebb teljesítményt nyújtotta és a közönség sűrű tapsokkal honorálta a kedves alakításait”.

1935. március 17-én a Katolikus Kör belvárosi nagytermében az egyházközség kulturális alapjának javára színre vitték nagy sikerrel Paul Authelme *Az abbé* című drámáját három felvonásban, öt képben. Rendező: Wallner László. Egy megrázó jelenet, melyben bemutatják, hogy mint járul a bűn a falu papjára, aki nem védheti magát, mert szavát a gyónási titok köti, a bűnös szabadon jár, a pap Istenben bízva belenyugszik a halálos ítéletbe. 1935 júliusában táncmulatságot szerveznek, majd különböző jeleneteket adnak elő Aranyi József, Roszkopf Károly, Kovács Károly, Hory Mancsi, Szilágyi Sándor, Kakucsi Lajos, Maksay Sándor, Mayer László szereplésével. A műsorlapon megjelent előadások: *Falu és város*, dialóg; *A vén cigány*, énekes jelenet; *Ki fizet ma?*, jelenet. A kultúrház leltárkönyvéből kitűnik, hogy a műkedvelő csoport tulajdona egyre gyarapodott mindazokkal a díszletekkel, díszes színpadi ruhákkal, melyeket maguk készítettek. A kutatások kimutatták, hogy 1922 és 1935 között összesen 31 színelőadást tartottak.

A húszas évek vége felé az infláció és a gazdasági világválság gátja lett a szép álom, a kultúrház megvalósításának. Ilyen körülmények között 1935-ben Halász Gyula váradvelencei plébános, címzetes apátkanonok, valamint Kiss Károly református lelképásztor felhívással fordultak egyházközségeik tagjaihoz, hogy lehetőségeik szerint támogassák a kultúrház felépítését. A plébános úr felajánlotta a plébánia

Plakát 1935-ből

A Dalárda

területének egy részét az építéshez. Velence fiatalsága lelkesen kivette a részét a munkából, önkéntes munkával az anyagi alapok megszerzésére pedig újabb műkedvelő előadásokat szerveztek. Tevékenységük gyümölcseként, valamint a római katolikus püspökség adományainak jóvoltából 1935 májusában elhelyezték a kultúrház alapkövét.

A kultúrház átadása

A kultúrház építését 1936. október 18-ára fejezték be, Megyeri Ferenc építész tervezte és az ő irányítása alatt folyt az építkezés. Megtarthatták a megnyitót, melyet összekötöttek a plébánia 200 éves fennállásának megünneplésével, mely alkalomból népi missziót tartottak. A templomból kivonuló hívek a plébánosuk, Halász Gyula és Fiedler István püspök vezetésével körmenettel

átvonultak a kultúrházba. A Katolikus Házban a váradvelencei Dalárda alkalmi énekkel köszöntötte az egybegyűlteket, majd a főpásztor megáldotta az épületet. Dr. Gyöngyössy István, a Katolikus Akció társadalmi osztályának elnöke ünnepi beszédet tartott, ezután alkalomhoz illő költeményeket adtak elő a műkedvelők. Az összejövetel a pápai himnusz eléneklésével ért véget. Az ünnepség délután hat órakor folytatódott a Dalárda énekével, majd Halász Gyula apátplébános előadását hallgatták meg a 200 éves plébániáról, ezután megtekintették *A kereszt diadala* jelenetet a katakombák világából – színjátékot egy felvonásban. Az ünnepséget a Dalárda előadása zárta, majd a pápai himnusz eléneklése után a műkedvelő fiatalok négy előadást tartottak: a *Színházalapítást*, a *Falu és város* nevezetű dialógust, *A vén cigány* énekes jelenetet és a *Ki fizet ma?* című

jelenetet. A szép ünnepséget tánccmúltság fejezte be. A korabeli sajtó szerint a váravelencei kultúrház a város egyik legszebb művelődési háza lett. A ház sosem volt csendes. Irodalmi estéket, táncestélyeket, jótékonyági akciókat, különböző tanfolyamokat tartottak, tovább működött a Dalárda és az amatőr színjátszó csoport, és saját zenekarral is rendelkezett. A dokumentumokból az is kitűnik, hogy Wallner László kezdetben 38 velencei fiataalt gyűjtött össze, akik főleg iparosok (cipész, lakatos, szerelő, vésnök, kalapos, szabó, könyvkötő), kereskedők, tisztviselők és tanítók voltak. 1936 és 1940 között összesen hét színelőadást tartottak: 1936. december 27-én a *Dúsgazdag*, 1937. január 3-án a *Füsti fecske*, 1937. április 4-én Emmet Levery *Az úr katonái* című dráma három felvonásban, 11 képben került műsorra Aranyi László, Mayer László, Szele Gyula és Béla, Rusz József, Pleiner József, Kovács Károly, Kakucsai Lajos, Kis Jenő, Dobos József, Horváth Irén szereplésével.

Még nagyobb szabású vállalkozásra került sor, amikor 1938. július 9-én a kultúrházban, majd pedig szeptember

A kultúrház felszentelése Bjelik István püspök által

22-én a váradi színházban előadták a Huszka Jenő és Marton Ferenc által írt *Gül baba* operettet három felvonásban. A nagyváradi *Magyar Lapok*ban hirdetik meg 1937. októberben: „műkedvelő előadás, egy kultúrház jótékonyági alapja javára”. Ennek megfelelően mutatták be 1938. február 26-án a *Vadvirág*, 1938. május 22-én és 1938. december 26-án a *Zárda* című előadásokat, míg 1939. július 16-án fogadták az építőiparosok műkedvelő gárdáját, amelyik előadták a *Mágnás Miska* című operettet.

Meg kell említeni, hogy a kultúrházban működő Szent Erzsébet Nőszövetség is nagyon sok tevékenységet szervezett: gyűjtéseket a szegények javára, teadélutánokat, megemlékezéseket, karácsonyi vásárokat. Az egyik ilyen nagyméretű akciójuk az 1938 decemberében megtartott vásár, melyen a város jeles művészei is részt vettek alkotásaikkal, mint például Kmetz Manyi iparművész, Kuchta Endréné házicipő- és papucskészítő, Schlezinger Ferdinánd cukrász, Deutsch K. I. üvegművész, Húvé László műbútorasztalos, Zsigmond Béla festőművész, de a látogatók megcsodálhatták a nőszövetség tagjainak munkáit is: gobelineket, csipkéket, zsúr abroszokat stb.

A *Magyar Lapok* így emlékezett meg az eseményről az 1938. december 18-i számában:

„Az egész város meleg és lelkes érdeklődése mellett nyílt meg csütörtök délután a velencei katolikus társadalom által rendezett Karácsonyi Vásár. A Katolikus Ház nagyterme valóban elragadó látványt nyújt. Pazar színek pompáznak és a művészet, a kifinomult ízlés hangulata tölt be minden termet.

A rendezőség nagyszerű munkája valószínű tündérgertet varázsolt a falak közé, melyben pazar gazdagságban sorakozik a kiállított értékes tárgyak özöne. A nagyszámú közönség alig tud betelni a látnivalókkal. A vásárt csütörtök délután 7 órakor Halász Gyula c. kanonok, apátplébános nyitotta meg. Közvetlen hangú, szép beszédben méltatta a vásár nemes célját, majd üdvözölte az eladókat, a vevőket és a látogatókat. Ezután köszönetét fejezte ki a vásár rendezőinek. Halász Gyula apátkanonok megnyitó beszéde után a Boda-zeneiskola növendékei karácsonyi motívumú zeneszámokat adtak elő frenetikus siker mellett. Az apró gyermekek mindegyike külön-külön dicséretet érdemel. A Katolikus Ház lépcsőfeljárata előtt hatalmas magyar motívumú kapu ringó-lengő virágai mosolyognak a karácsonyi vásár látogatóira. (...)”

1940. szeptember 6-án Nagyvárad visszatért Magyarországhoz, így az 1940–1944-es időszak új korszakot jelentett a kultúrház életében, amikor számos rendezvényt szerveztek, tevékenyen részt vállaltak a város magyar kulturális életében. Ebben az időszakban a katolikus kultúrházban számos előadást tartottak, így öt színdarabot mutattak be, és számos jótékonysági estet szerveztek. Ezek közül megemlítjük a következőket:

1941. április 6. – *A Jézusfaragó ember*: havasi játék öt képben, rendezte: Wallner László.

1941. november 28. – *Virradat*: népszínmű Ugrin József rendezésében.

1942. február 1. – *Egy bolond százat csinál*, a szereplők: Rosskopf Károly, Kovács Károly, Nagy Magda, Miklósi Jolán, Dobos István, Májér László, Tóth

Gábor, Holubák Kató, Kővágó Lajos, Seres András, Bauda Pál voltak.

A '40-es évek elején a Katolikus Házban működő Szent Erzsébet Nőszövetség is számos tevékenységet szervezett itt, melyek közül két jelentős eseményt említenék meg, melyet a *Magyar Lapok* is gazdagon ismertetett. Az egyik ilyen az 1940. október 12-én megrendezett jótékonysági est volt, amelyet a váradi Szigligeti Színházban megtartott *Magyar est* keretében mutattak be a menekültek javára. A tartalmas estet Halász Gyula c. kanonok ünnepi beszéde nyitotta meg; eseményei közül kiemelnénk a Fráter zenekar előadását, a műkedvelők által előadott jeleneteket: *Szent Korona* című élőkép, *Megemlékezés a múlttól* című prológos. Tíz pár magyar ruhában a palotást adta elő, továbbá hazafias költeményeket szavaltak. Az ünnepségen a kultúrház ifjúsági zenekara is bemutatkozott. Az ünnepi est Szent István élőképpel és a *Himnusz* eléneklésével ért véget. Az estély teljes jövedelmét „a sokat szenvedett menekültek véreinek segélyezésére fordítja a rendezőség” – írja a *Magyar Lapok* tudósítója. Egy másik esemény a Nőszövetség hagyományos karácsonyi vására, melyet 1940. december 14-től tartottak. Mint a város közönségéhez intézett felhívásból értesülünk, nemes célra szánták a háborús időkben: „Női kezek egyévi munkája kerül ismét kiállításra, hogy nyomorban élő iskolás gyermekek téli felruházását előmozdítsák.”

Az 1942-es Szent László-év alkalmából megtartott rendezvényekről, melyen részt vettek a velenceiek is, a helyi újság, a *Magyar Lapok* így ír: „Városunk műkedvelői nemes versengés jegyében sorozatos színházi előa-

dásokkal ünneplik a Szent László-évet, az előadások június hó 6-tól július hó 11-ig bezárólag tartanak... minden együttes egy estét betöltő több felvonásos színművel szerepel.”

1943. november 9-én mutatták be az *Iglói diákok* színművet Farkas Imre rendezésében, majd december 26-án az *Erzsébet* című daljátékot 3 felvonásban, 5 képben, írta: Szilágyi László, zenéjét szerezte: Huszka Jenő, rendezte: Wallner László. A bevétel egy részét a hadi árvák megsegítésére ajánlották fel. A *Magyar Lapok* 1944. június 8-i számában a következőket írja: „A váradi velencei Katolikus Kör és Dalárda június 11-én csütörtökön este fél kilenc órai kezdettel, műkedvelő előadást rendez a Szigligeti Színházban. Nagyvárad egyik legrégibb műkedvelő gárdája, amely közel 20 esztendő múlta tekinthet vissza, s a román megszállás idejében nagy nehézségekkel küzdve bátran teljesítette közművelődési feladatát, ezúttal Martos Ferenc és Huszka Jenő *Gül Baba* című háromfelvonásos operettjét adja elő.” Az előadás nagy sikernek örvendett, olyannyira, hogy ezt követően meghívták a velenceieket a budapesti erzsébetvárosi színházba, ahol szintén sikeresen adták elő a Huszka-operettet.

1945 márciusától Nagyvárad újra Románia része lett, az átmeneti időszakban 1949-ig a váradi velencei műkedvelők különböző elnevezések alatt működtek: úgymint a Magyar Népi Szövetség Csokonai műkedvelő csoportja vagy a Szociáldemokrata Párt váradi velencei Barátság kultúrcsoportja. Szinte hihetetlen módon 1948-ban nem államosították az épületet, mivel a közeli Szeszgyár, később a Bernáth Andor gépgyár használta mint sajátját.

Ilyen körülmények között megpróbálták folytatni a hagyományokat, s egy ideig a hatalom még engedte, hogy Wallner László tovább folytassa áldozatos tevékenységét. Ebben az időszakban számos előadást újból színpadra állítottak, de új darabokat is betanultak, ezekből a jelentősebbek:

1946: *Csavargó lány, Marica grófné*, operett.

1947: *Vadvirág*, operett, 3 felvonás. Rendező: Roszkopf Károly. *János vitéz*, rendező: Brumina András. Buday Déneske: *Csárdás*, operett három felvonásban, kilenc képben. Szereplők: Nagy Iza, Üveges Rózsi, Bauda Ica Ikes, Kádas Ferenc, Onos Gyula, Kovács Károly. Rendező: Roszkopf Károly, karnagy: Bornemissza András. *Viki cigányverés*, vígjáték, három felvonás, hat kép, rendező: Kiss Jenő, karnagy: Brumina András.

1948. május 2.: Gárdonyi Géza *A bor* című három felvonásos színművét adták elő, és részt vettek a Magyar Népi Szövetség műkedvelői gárdáinak versenyén, ahol a *Csárdás* című operettet játszották nagy sikerrel.

Kiemelkedő produkció volt Kiss Jenő műkedvelő színjátszó 25 éves jubileuma alkalmával. Az ünnepi előadást, a *Zsindelyezik a kaszárnya tetejét* című három felvonásos operettet Wallner László rendezte. Ebben az időszakban több sikeres előadás is volt, mint például: *Nótás kapitány*, operett, 3 felvonásban, rendező: Roszkopf Károly; Kovács Kálmán: *Száz piros rózsa*, operett három felvonásban, rendező: Szelle Béla, karnagy: Bornemissza András; vagy az 1949. június 25-én bemutatott *A csikós* népszínmű három felvonásban, rendező: Nosz Andor, karnagy: Bornemissza András.

A megtorlás évei

Az '50-es években szomorú eseménynek voltak szemtanúi a kultúrház falai. Az 1956-os magyarországi eseményeket követően a megtorlás évei következtek. Itt zajlott le a Sass Kálmán-csoport elleni kirakatper. Sass Kálmán érmihályfalvi lelkész és társai rendszerellenes fegyveres összeesküvés vádjával kerültek a kommunista bíróság elé. Illetőségi hely szerint főképp három Bihar megyei községből emelték ki őket: Érmihályfalváról, Érolasziból és Biharvajdáról. A perben 31 személyt ítélt el a kolozsvári Katonai Bíróság a kultúrházban lefolytatott nagyvárad-i kihelyezett tárgyalásán. 1958. október 4-én Sass Kálmánt, Hollós István tanárt és Balaskó Vilmos lelkészt halálra ítélték, míg a többiek súlyos börtönéveket kaptak. Sass Kálmánt és Hollós Istvánt 1958. december 2-án Szamosújváron kivégezték, Balaskó Vilmos ítéletét a Nagy Nemzetgyűlés Elnöki Tanácsának kegyelmi rendelete alapján életfogytiglanra változtatták. A nagyvárad-velencei katolikus kultúrház az ismert és megfelelően feldolgozott történetű Sass Kálmán-peren kívül valószínűleg más koncepciós pereknek is a helyszíne volt. Az írásokban erről nem találtunk biztos fogódzókat, de nincs kizárva, hogy előzőleg itt folyhatott le a Kolozsvári Katonai Bíróság 1957. március 28-i nagyvárad-i kihelyezett tárgyalása is, amely során az ún. szilágyosomlyói csoport öt tagját súlyos börtönévekkel sújtották. A magyar forradalommal rokonszenvező és kapcsolatfelvételt szervező csoportot 1956. december elején tartóztatták le. Elsőrendű vádlottja és a bírósági ira-

tok szerinti névadója Mike András volt, akit 15 év fegyházra ítélték.

Hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évek

Az 1960-as és 1970-es években munkásklubként működött a kultúrház Papp Tibor vezetésével. Szerveztek színjátszókört, amelynek keretében a kor szellemét tükröző darabokat adták elő. A '70-es években itt mutatták be Szophoklész *Elektráját* Schneider Antal és S. Németh Katalin főszereplésével, mely előadás az országos megmérettetésen is díjazott lett. Működött itt balett- és néptáncscsoport, az óvoda növendékeinek, valamint a környező iskolák diákjainak előadásai is itt zajlottak. Az 1980-as években átvette a kultúrházat az Azbociment gyár, mely az Eternit sportegyesületet működtette itt, ebben az időben szüntették meg a színpadot, ugrógyűrűt csináltak a helyén, megrongálták a parkettet, az alagsorban öltözőket rendeztek be. Megjegyzendő, hogy a városi könyvtár egy részleget működtetett az irodahe-lyiségben. Ilyen körülmények között az épület elvesztette kultúrház jellegét.

Új fordulat

Az 1989-es decemberi események új fordulatot hoztak Nagyvárad és a váradvelencei magyarság, illetve a kultúrház életében. 1990 januárjában a református templomban megalakult az RMDSZ velencei körzeti szervezete, melynek egykori elnöke, Szűcs Miklós nyomdaipari mester, illetve Újvárosi László bíró, valamint Nemes József plébános fáradságos munkája nyomán a kultúrházat kiürítették. Időközben az

A kultúrház kívülről 2020-ban

egyház visszakarta az épületet, közös megegyezés értelmében a könyvtár is kivonult, a kultúrház helyreállítása megkezdődött. Ehhez járult hozzá az a lelkes csapat, melynek munkája nyoma 2020-ig volt látható (Wallner András, Orbán Miklós és Teréz, Rimai Mária és László, Cservák Sándor és Irén, Cservák Miklós, Csarnó László, Bücsi Ilona, Juhász Ilona, Fleisz János és Judit és még sokan mások). Számos tevékenységet újraindítottak, így az óévbúcsúztatókat, valamint a farsangi és szüreti bált is. Megpróbálták kórust alapítani, befogadták a színjátszó Kortárs Színpad '71-et, az Ady Endre Sajtókollégiumot, megjelentették a helyi újságot, a *Váradvelencei Híradót*, és számos előadót is meghívtak. Jó néhány olyan tevékenységet szerveztek, melyekből a közösség gyarapodott és erőt meríthetett a továbblépéshez, ezek ismertetése külön írás témája le-

hetne. A kultúrházban tevékenykedett az újrászervezett katolikus nőszövetség, mely a Lisieux-i Kis Szent Teréz nevet vette fel, szervezésében itt tartották 2015 szeptemberében az Erdélyi Katolikus Nőszövetségek Egysége őszi összejövetelét és lelki napjait, mely találkozón 32 nőszövetség képviselői vettek részt. Koncerteket szerveztek minden év decemberében Thurzó Sándor muzikológus emlékére, melyeket a Varadinum vonósnégyes tartott Tokaji Ágnes vezetésével. Nótaestekre is sor került ismert előadók részvételével, mint például Tarnai Kiss László. Könyvtárat működtettek adományokból, melynek rendezését Bücsi Ilona vállalta fel. A Festum Varadinum ünnepeken idején számos rendezvénynek, kiállításnak adott helyet a kultúrház. Sok tehetséges fiatal mutatkozott be a *Ki mit tud?* vetélkedőkön a ház színpadán.

1996-ban megtartották a kultúrház alapításának 60. évfordulóját, emléktáblát avattak az alapítók tiszteletére, valamint emlékkönyvet szerkesztettek, s elhatározták, hogy tíz évenként ünnepélyes megemlékezéseket tartanak színvonalas kulturális műsorral, kiállításokkal. Ennek jegyében rendezték meg a 70-ik, illetve a 80-ik évfordulót. Utóbbit összekötötték a katolikus templom 150. évfordulójával, és az 1936-os eseményekre emlékezve népmissziót hirdettek, meghívták misézni a Váradvelencéről származó tisztelendőket: Pálos Istvánt, Osváth Józsefet, Bodor Zoltánt. A rendezvényen köszöntőt mondott néhai Curaliuc Demeter plébános, majd az egyházközség fiataljai és a kórus Tóth Beáta kántor vezetésével az alkalomhoz méltó előadással emlékeztek meg az alapítókról.

2020-ban a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség és a Bihar Megyei Tanács megegyezése alapján egy határon átívelő RO-HU projekt keretében újítták fel és bővítették a kultúrházat, amely megmaradt a váradvelencei katolikus egyházközség tulajdonában, de a projekt értelmében öt évig a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár adminisztrálja. A plébánia kialakította itt a Szent József-termet, amelyben különböző egyházi tevékenységeket folytat.

Összegzésként: a zordra forduló időkben a visszaszorult magyar intézmények helyettesítésére 1936 októberében felépült a Kultúrház, és ettől kezdve a városrész közösségi életének egyik fő helyszínévé vált, ahová valláskülönbőség nélkül mindenki betérhetett és részt vállalhatott a kulturális és társadalmi életben. A kezdeti nehézségeket áthidal-

A kultúrház egykori nagyterme

va a város egyik legtevékenyebb magyar kulturális és közösségépítő tevékenysége bontakozott itt ki, s bár a nehéz körülmények miatt többször is megszakadt, de 1990-ben a váravelencei magyar közösség ismét mutatott elég

erőt ahhoz, hogy helyreállítsa, belakja és működtesse kultúrházát. Az intézmény a helyi magyar közösség helytállásának szép példája, emiatt létrehozóinak, helyreállítóinak és működtetőinek emlékét kötelességünk megőrizni.

Felhasznált források és irodalom

Bihari Napló, 1996. október 26., 2006. október 20.

Fleisz János: *Nagyvárad várostörténete*. Kismonográfia. Nagyvárad, 2011.

Fleisz Judit: *A nagyvárad-velencei plébániatemplom*. Emlékkötet a templom felszentelésének 150. évfordulója alkalmából. Nagyvárad, 2012.

Historia domus. Váravelencei Plébánia.

Lakos Lajos: *Nagyvárad múltja és jelenéből*. Nagyvárad, 1904.

Magyar Lapok, 1935-1942.

Reggeli Újság, 2006. október 20.

Tóth Emerencia–Oláh Márta: *A nagyvárad-velencei katolikus kultúrház múltja és jelene*.

Irányító tanár Fleisz Judit. In *Honismeret*, 2015/2., 46–50. o.

Váravelencei Híradó, 1995, I. évfolyam. 11. szám.

Wallner András: *60 éves a kultúrház*. Emlékkönyv. (Kézirat).

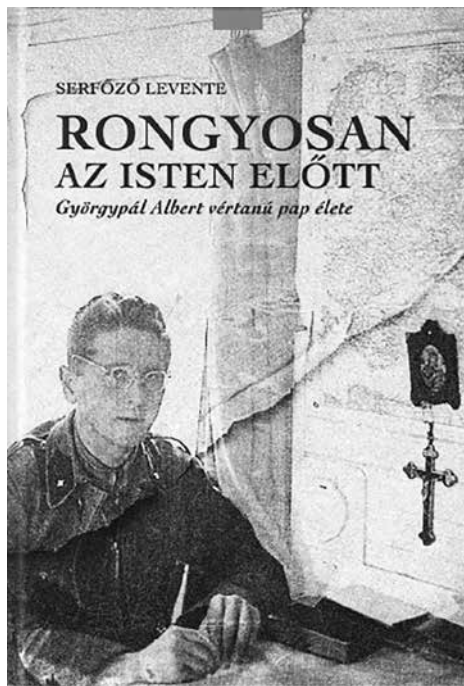
Wallner László: *Nagyvárad-Velence, 1922-től 1948-ig, színlapok, meghívók, korabeli újságcikkek gyűjteménye*. (Magángyűjtemény).

A szóval tartás

„a tő az égben van”
(Györgypál Albert)

Serfőző Levente a *Rongyosan az Isten előtt* című könyvében egy fiatal és korán eltávozott katolikus pap életét tárja elénk, akinek útja azonban nem egy ponton találkozást mutat a szerzőével. Györgypál Albert erdélyi, majd partiumi gyökerei és léte, illetve a szegedi teológiai tanulmányok ugyanis közösséget képeznek a *Rongyosan az Isten előtt* írójával. A kötet mindkét ajánlója, Böcskei László nagyváradi és Kiss-Rigó László szeged-csanádi püspök kitér történeteink elmondásának szükségességére, így Györgypál Albert sorsának megismertetésére. Az eseménysor és annak értelmezése ily módon válhat hagyományunk részévé, azaz mint hagyomány ekképpen állhat a múlt és a jelen metszéspontjában. Ahhoz viszont, hogy a jelenben a fiatal lelkészről tudásunk legyen, a történetét el kell mondani, vagyis működtetni kell a hagyomány mechanizmusát. A két püspök tehát Györgypál Albert hagyományunkban tartásában látja Serfőző Levente munkájának nagy erényét.

A könyv főalakja egész életében a múlt átírásának erőszakosságát tapasztalhatta meg. Ez a történelmi mozgások következménye volt. Egyrészt a határok átrajzolása miatt a családja arra kényszerült, hogy elhagyja otthonát. Az egész egyházmegyére kihatással volt a területi alakítás, hiszen annak felépítését, összetételét szintén

átformálták a béke feltételei. Az addig megtartott és életben tartott rend felüggesztődött.

Másrészt Györgypál Albert a kommunista ideológia hagyománydeformálásával gyakorló papként később szembesült. Az említett gondolatrendszer a múlt eltörlésének vágyát, sürgetését csak önnön ideológiájának szolgálatában vette fel. Ha ez nem így lenne, akkor alkalmazói nem emlékeztettek volna folyton-folyvást az egyének előző időszakokban betöltött társadalmi szerepére, látásmódjára. A hatalom nagyváradi gyakorlói pontos információkkal rendelkeztek a pap állomásairól. Serfőző Levente ugyanakkor azt sugallja magyarázatá-

ban, hogy a Securitatét, a kommunista Állambiztonsági Osztályt a múltból és a jelenből leginkább két aspektus foglalkoztatta: Györgypál Albert 1944. március 4. és 18. között megírt három cikke (*Mit láttam Oroszországban?*) és a környezetre, főként a fiatalokra tett lehetséges hatás. Érzékelnünk kell a megjegyzésben, hogy a hatás az egyház világegyetemének terjesztését jelenti. Ez természetesen nem választható el a Nagyváradra került fiatal teológiai jártasságától. Ő az oroszországi körülményekkel a háború során tábori lelkészként szembesült. A *Magyar Lapok*ban publikált cikksorozatban bemutatta a bolsevista eszmerendszer Istent tagadó létét, az ideológia álságait, az általános szegénységet és éhezést. Ha a jegyzőkönyvben írott formában nem erősítette volna meg a cikkekben olvashatókat, akkor talán elfogadóbb lett volna vele a hatalom („Én mindent hiszek, amit a cikkekben írtam [...]”; 110.). Tudható ugyanis, hogy az előző rendszerben a mímelés a túlélés záloga volt.

Györgypál Albert igazsághoz való ragaszkodása azonban érthetetlen volt az alkalmazkodók számára. Nekik a mindennapokban sem a hit képezte a problémát, hanem annak vállalása. Erről több kötetben beszámol például Visky Ferenc, Visky Júlia vagy Richard Wurmbrand. Az elfedés és a mímelés logikája érhető tetten a fiatal pap internálásának elrendelésekor is: a határozat felelősségét senki nem vette magára („[a] hivatalosnak nevezett dokumentumot név nélkül, lepecsételve, egy felismerhetetlen szignó kíséretében tették hivatalossá. Ez annyit feltételez, hogy a hivatalos véghatározathoz senki nem adta a nevét”; 112.).

Napjaink elemzője felvet, majd gyorsan lezár egy lehetséges, kisebbségi lét-höz kötődő magyarázatot. Fontos elem, ugyanakkor nem kizárólagos, hogy a lelkipásztor magyarként munkálkodott az 1944 őszi szovjet-román megszállás alá került Nagyváradon. Vélhetően Serfőző Levente nem szeretne belebonnyolódni hosszas történelmi és filozófiai fejtegetésekbe a kisebbség-többség fogalom párosával kapcsolatban – gyaníthatóan az adott egyén sorsát nem világitaná meg jobban –, hanem egy eszmerendszer megsemmisítést eredményező tettét húzza alá. Az író szerint az üldöztetésnek ideológiai meghatározottságai az erősebbek („[a]z eljárás tehát nem feltétlen a nemzetiségi, mint inkább a világnézeti motívumoktól vezérelt folyamat volt”, 109.). Györgypál Albert a kegyetlen, testi, lelki megaláztatásokkal és fenyegetésekkel teli hónapok után a börtönből kikerülve rendkívül rossz állapotban volt 1945-ben. Papi teendőit szinte egy éven keresztül igyekezett ellátni a megfigyelések közepette, ám szervezete nem bírta a megerőltetéseket. A vincés nővérek Szent József Szanatóriumába került, ahol 1947. július 19-én következett be halála.

A mindössze 33 évet élt, nagy filozófiai, teológiai olvasottsággal rendelkező, a *Cor Unum* folyóiratban rendszeresen publikáló, fordító, tanulmányíró pap közösség-szervező tevékenysége kimagasló volt. Tudása mellett a hívek megszólítása, a velük való együtt gondolkodás, segítségük elengedhetetlen lehetett számára. Ebből is következik és a képekből látható, hogy sokan kísérték utolsó útjára. Szeretettel viseltettek iránta, s ezért rengetegen ereklyeként vágta a ruhájából darabokat. Ez a közösségi tett ihlette a könyv címét.

A kötetnek a függelékében pár oldalon megtalálhatók részletek Györgypál Albert írásaiból, jegyzeteiből, leveleiből. Ezek a kisebb passzusok bizonyítják, hogy meglátásai jelentősek és a szövegei érdekesekek még mély elemzésekre.

Serfőző Levente, a szeged-csanádi egyházmegye oktatásért felelős püspöki helynöke *Rongyosan az Isten előtt* munkájában Györgypál Albert életét

nagy részletesség tárja fel gondosan, képekkel bőségesen ellátva. A kötet egésze szép nyelvvél bír, és mutatja a szerző személyes elköteleződését a fiatal lelkész emlékezetben tartása iránt. A szegedi Lectum Kiadónál idén megjelent könyv mindenképpen hiánypótlást teljesít.

Kovács Flóra

Majd mi leszünk a testvéreid, apa...

Igencsak kézenfekvő volt a Von Erich család történetét filmre vinni, hisz a valóban megtörtént eseményeken alapuló *Vaskarom* (*The Iron Claw*) című 2023-as filmdráma, Sean Durkin rendező-forgatókönyvíró alkotása ennek a fámiliának a drámáját mutatja be.

Van néhány igazán amerikai dolog, amiket mi, európaiak olykor igencsak furcsa szemmel nézünk az Atlanti-óceán ezen oldaláról. Ilyen dolog többek között az amerikai foci, a rodeó, a baseball vagy éppen a pankráció.

Míg Darren Aronofsky 2008-as *A pankrátora* hiteles betekintést nyújtott

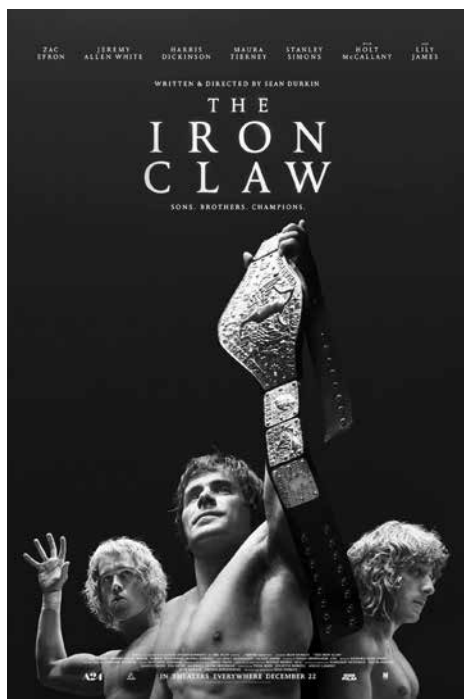
ebbe az igencsak érdekes és néhol értelmetlen világba, addig a *Vaskarom* egészen más oldaláról nyúl a pankráció témájához.

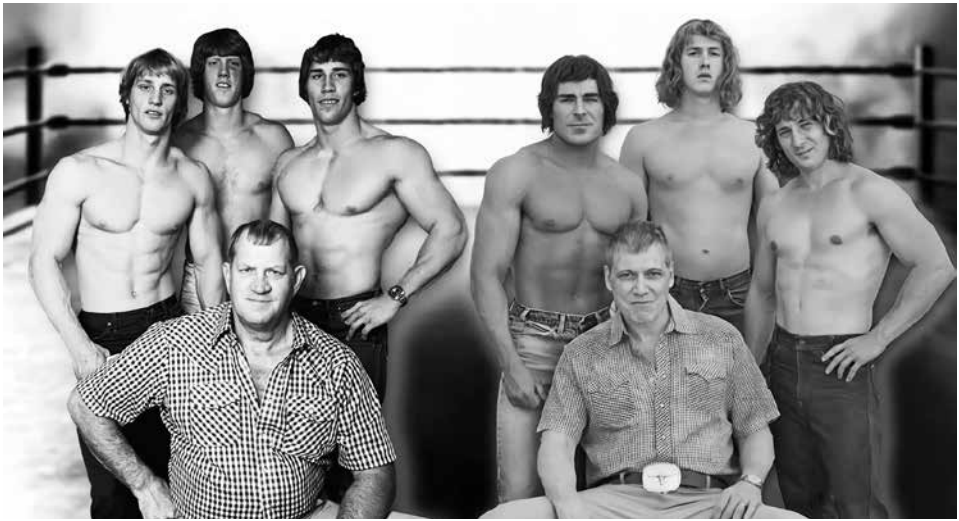
Sean Durkin több filmjében is (*Martha Marcy May Marlene*, *A fészek*) az amerikai család kerül a középpontba, gerjeszti a fő konfliktust. A Von Erich pankrátordinasztia története a családfővel, Fritz-cel (Holt McCallany) kezdődik, aki sosem kapja meg azt a lehetőséget, amit szerinte megérdemel, nem bunyóozhat a nehézsúlyú világbajnoki címért. A visszautasítások után eldönti: amit ő nem érhetett el, ahhoz hozzásegíti a fiait.

Kevin (Zac Efron), Kerry (Jeremy Allen White), David (Harris Dickinson) és Mike (Stanley Simons) is megpróbálkozik a „sportággal”, inkább kevesebb, mint több sikerrel. Ám nem nehéz belátni, hogy ők igazából nem az ellenfelekkel és még csak nem is egymással küzdenek. A fő ellenségük az örökség, vagy ahogyan ők nevezik, az átok.

Megdöbentő a családfőnek – és egyébként az egész családnak – a szülő-gyermek kapcsolatokról vallott alapfelfogása. Az apa minden szeretete feltételes, azaz igazságos, hiszen a mindenki által ismert feltétel az, hogy valóra kell váltani az ő vágyait. És természetesen azt szereti jobban, aki a legtöbbet valósította meg azok közül.

Némi külső nézőpont is megjelenik a filmben, ám sajnos a két női karak-

ter szörnyen kidolgozatlan. Teljesen érthető, hogy a rendező elsősorban a férfiak közötti dinamikára koncentrált, de nagy ziccert hagyott ki Kevin feleségének (Lilly James) és a fiúk anyjának (Maura Tierney) háttérbe szorításával. Ők lehetek volna azok, akik a néző helyett mutatnak rá az eltúlzott maszkulin világot visszásságaira.

A film talán legerősebb rétege a szereplők egymáshoz való viszonyának kibontása mellett, hogy a korszakot is sikerül érzékletesen és hangulatosan felidézni. A '70-es évek második, valamint a '80-as évek első felének megfelelő ruhák és frizurák, a jelzés értékűen megemléített történelmi mozzanatok és a meglepően előtérbe tolt zene gondoskodik a retró érzésről.

Szintén a zenei motívumok révén érzékelhető leginkább a *Vaskarom* hangulatváltása, az addig dübörgő pop és rock helyét drámai ütemek váltják fel. Míg a film az első felében már-már „feel good” jelleget ölt a humoros párbeszédekkel és jelenetekkel, a Von Erich család felemelkedésével és Kevin sikeres szerelmi életével, addig a második fele kímélet-

lenül döngöli földbe az addig oly erősen megalapozott jó hangulatot.

Az Erich-fiúk karrierjük (vagy akár életük) során sohasem az aktuális ellenfelükkel küzdöttek meg a ringben, hanem az apjuk által katonásan beléjük sulykolt elvárásokkal, melyek kegyetlenül magukkal vonták a szükségszerűen bekövetkező tragikus véget, esetünkben végeket.

Érdemes megemlíteni az operatőri munkát is. A rendezővel ismét együtt dolgozó Erdély Máttyás operatőr hangulatképei letisztult nosztalgiával idézik meg a korszakot. A nagy mélységélességgel és nagylátószögben rögzített felvételek sok teret engednek a hiteles díszleteknek, valamint az élénk kosztümöknek.

A *Vaskarom* korántsem tökéletes alkotás, különösen a film lezárása hagy munkát a kritikusoknak, de hűen idéz meg egy korszakot és mutat be a pankráció világán keresztül egy diszfunkcionális családot, miközben színészeiből és a forgatókönyvből a lehető legtöbbet hozza ki.

Lencar Péter

Iráni konferencia Dániában

Az idén Kaposváron június 10–16. között megtartott Országos Színházi Találkozón (OSZT) a legjobb rendezés díját Bocszárdi László kapta a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház *Iráni konferencia* című előadásának színre viteléért. A szibériai Irkutszkban 1974-ben született, 2023-ban távollétében Oroszországban nyolc év börtönre ítélt Ivan Viripajev 2017-ben írta a darabot. A 2014 óta Lengyelországban élő szerző művét Nagyváradon a HolnapUtán színházi fesztiválon láthattuk.

Mikor beléptünk a színház épületébe, azonnal a „konferencián” találtuk magunkat, hiszen minden néző megkapta a saját azonosító kártyáját,

és a konferencia néhány „előadója” is a nézők között foglalt helyet, onnan szólott hozzá a vitához, vagy éppen ment fel a színpadra, ahogyan szerepe megkívánta. Ezek a megoldások elősegítik azt, hogy a nézők még inkább bevonódjanak az előadásba, hiszen nincs éles határvonal a nézőtér és a színpad között. A kivetítőkön a felszólalókat láthattuk, mozgásukat, színpadra lépésüket olykor kamera követte, így az annak látószögébe került nézők is láthatók voltak, ami tovább erősítette azt az érzést: az elhangzottakat nemcsak külső szemlélőként követjük, akár mikrofonhoz is szólíthatnak bennünket.

Miközben a darabban különféle eszméket ütköztetnek azok képviselői,

Fotó: Vigh László Mikiós

a közöttük lévő viszonyok is megjelennek, akárcsak személyes tapasztalataik. S miközben Dánia fővárosában, Koppenhágában újságíró és teológus, író és karmester mondja egymásnak a magáét, Iránt a háttérben álló burkás nőalak jeleníti meg. Ő Shirin Shirazi, a Nobel-díjas, de kamaszlányként szerelmes versei miatt elítélt költőnő, aki az előadás végén arról beszél, mit jelentett számára a szabadság és a szerelem. A fárszi (perzsa) és magyar nyelven elhangzó versben egy olyan világgép jelenik meg, ami a nyugati ember számára szinte értelmezhetetlen.

A konferencia szereplői ugyanis ízig-vérig nyugatiak, bár valamilyen módon ki-ki találkozott már más kultúrákkal. Astrid Petersen haditudósítónőt például a fogságban megerősítették, a miniszterelnök felesége többek között Dél-Amerikában jótékonykodott, az aktivista a muzulmánokat segítené...

A haditudósító a saját tapasztalatai alapján, avagy éppen azok ellenére mégis alapvető emberi jogokért emel szót, bár mikor sarokba szorítják, kimondja, bár ellenzi a halálbüntetést, az erőszaktevőt halva látná, míg egykori volt férje, az író, a lehető legkonzervatívabb nézeteket vallja. A miniszterelnök felesége egy teljesen elvont boldogságról beszél, amit a szegénységben élők szemében vélt látni, az aktivista már csak struktúrákat lát emberek helyett. A punkzenekart a templomból kitiltó pap és a teológus Istenre hivatkozik ugyan, de mikor kiderül, hogy a televíziós újságírót gyermekként egy kollégájuk molesztálta, arra nincs érdemleges válaszuk.

Az idős karmester a mítosz és a hagyományok szerepéről értekezik, és az ő esetében is, akárcsak a szereplők legtöbbször azt érezhetjük: van igazság abban, amit a világról gondol és mond, és mégis hiányérzettel maradunk. Az *Iráni konferencia* nem egy megnyugtató, kész válaszokat kínáló előadás, de ez az egyik legnagyobb érdeme: vitára, továbbgondolkodásra, valamint az önmagunkkal és saját hiteinkkel, eszméinkkel és véleményünkkel való szembenézésre is késztet.

Fried Noémi Lujza

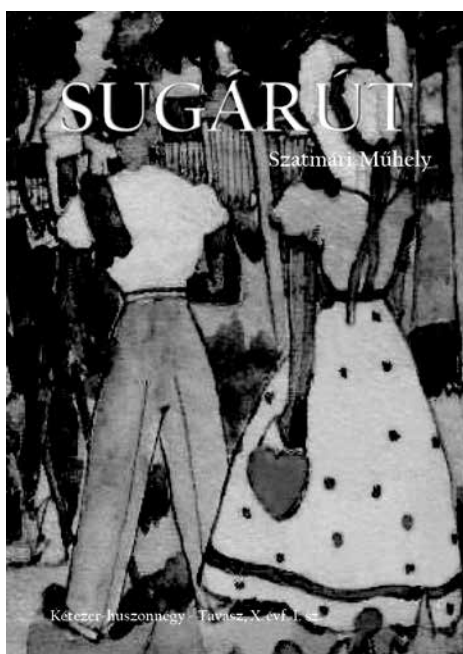
Szereposztás: Philip Rasmussen, 50 éves: Kónya-Ütő Bence, Kolcsár József; Daniel Christensen, 42 éves: Pálffy Tibor, Márton Lóránt-László; Oliver Larsen, 60 éves: Szakács László, Pignitzky Gellért; Magnus Thomsen, 35 éves: Varsányi Szabolcs, Kónya-Ütő Bence; Astrid Petersen, 33 éves: Gajzágó Zsuzsa, Korodi Janka; Emma Schmidt-Poulsen, 40 éves: D. Albu Annamária, Fekete Mária; Gustav Jensen, 42 éves: Erdei Gábor; Augustin atya, 50 éves: Mátray László; Pasquale Andersen, 90 éves: Nemes Levente; Shirin Shirazi, 38 éves: Szalma Hajnalka, Pál Ferenczi Gyöngyi; Mathilde Hansen: Göllner Boróka; Kathrine Johansen: Vass Zsuzsanna; Patrik Nilsson: Nagy-Kopeczky Kristóf. (Kettős szereposztás esetén dőlt betűvel a Nagyváradon fellépett színészek neveit emeltük ki.)

Tízéves a szatmári Sugárút

Júniusban Nagyváradon mutatták be a negyedévente megjelenő *Sugárút Szatmári Műhely* című folyóirat X. évfolyamának tavaszi számát a negyedévenként megjelenő lap felelős szerkesztői, Lakatos-Fleisz Katalin és Lakatos Artur. A Szent László Napok égisze alatt, a Partiumi Keresztény Egyetem Fényes Elek Műhelyének szervezésében megtartott lapbemutatóon a folyóirat történetével és annak felépítésével is megismerkedhettünk.

„Végh Balázs Béla tanár úr álmodta meg, hogy a szatmári magyarságnak is legyen kulturális folyóirata” – mondta Lakatos Artur, aki arra is kitért: több megyei önkormányzat is jelentet meg kulturális kiadványokat, így az ötlet nem volt precedens nélküli. Az aránykeresés még tart, hogy mennyire legyen helyi és mennyire összmagyar a kiadvány, tette hozzá a felelős szerkesztő, aki azt is elárulta: a folyóiratot fenntartó Szatmár Megyei Tanács támogatja a *Szamos* folyóiratot is. A *Sugárút* egyébként jelenleg száz példányban jelenik meg, a lapból például a hazai és magyarországi közönyvtárakba is terveznek juttatni példányokat.

„Rengeteg mondanivaló feszíti az embereket (...), és sok minden kimondatlan marad” – említette meg a furcsa kettősséget Lakatos-Fleisz Katalin, aki elmondta: tapasztalatuk szerint egyre többen szeretnék publikálni. Bizonyos dolgokat például csak vers-

ben vagy esszében lehet elmondani, és a folyóiratok erre adnak teret. Sokan vágnak-várnak megjelenésre, és ezért írnak az internetes közösségi oldalakra, ahol szinte azonnali a visszajelzés, de ott nincs szűrő, nincs minőség-ellenőrzés, bármi felkerülhet, a szövegek nem mennek keresztül a szerkesztő kezén. Pedig a szűrés, szerkesztés az íróvá válás útján elkerülhetetlen. A lapnak egyébként állandó szerzői is vannak, például Kovács-Széles Andrea vagy Pinteá László. (Az ő írásaikkal a *Várad* hasábjain is találkozhattak olvasóink.)

A negyedévi folyóiratban a szépirodalom – vers, próza és esszé – mellett

helyet kapnak recenziók, a történelemmel és társadalommal kapcsolatos írások, a képzőművészet, itt szatmári és partiumi alkotók is megjelennek, illetve az interjú. Újdonság a lapban a *Szülőföld* rovat, ez egy pályázat alapján indult, itt nem voltak műfaji megkötések, bármilyen szöveget vártak, de a szülőföld volt a hívószó. Amit viszont a szerkesztők is hiányolnak, a zenei tárgyú írások és a filmkritikák, hangzott el.

A história rovat Szócs Péterrel indult, majd őt kérték fel ennek folytatására – mondta Lakatos Artur, aki hozzátette: egy-két írás kap helyet a lapban, és nagyon fontos szempont, hogy olvasmányosan megírt szövegekben legyen szó a történelemlről.

Kaptak már kéziratot Markó Bélától, Kónya-Hamar Sándortól és Jeszenszky Gézától, mondta a szerkesztő, aki szerint a folyóiratban az értékközlésre, értékközvetítésre törekszenek. A *Sugárút* egyébként szerepel a Magyar Tudományos Művek Tárában, de más adatbázisokba is terveznek bekerülni. A folyóirat egyelőre nyomtatott formában jelenik meg, és a legnagyobb közösségi oldalon is követhető *Sugárút Szatmárnémeti* néven. Tervezik egy honlap elkészítését is, de ezt csak a következő költségvetési ciklusban látják megvalósíthatónak, hangzott el a nagyváradi lapbemutatón.

F. N. L.

Picasso véleménye

Pablo Ruiz Picasso (1881–1973) spanyol festő, szobrász, keramikus, grafikus volt. Az ő egyik gondolata olvasható a **vízszintes 1.** és a **függőleges 65.** alatt.

VÍZSZINTES: **13.** Látványos műsor, sorozat. **14.** Ország Kelet-Ázsiában. **15.** Fafűvós hangszer. **16.** G. Ibrăileanu kisregénye. **18.** Névsor. **20.** Orosz folyó, a Volgába ömlik. **21.** Tudománya az ügyvédeké. **22.** Európai nép. **24.** Lakoma (rég). **26.** Nitrogén és szén vegyjele. **27.**

Menyasszony. **28.** Értékes prémű víziállat. **29.** Gyümölcsnedv. **30.** Kossuth-díjas költő, műfordító (László). **32.** Gólya igéje. **34.** Dél-koreai gépkozmimárka. **36.** Indiai uralkodó (Kr. e. 3. sz.). **38.** Teherán része. **39.** Középkori birodalom Dél-Amerikában. **41.** Női ruha dísze. **43.** Forma. **45.** Gárdonyi regényhőse. **47.** Közúti jármű. **49.** Orosz uralkodó volt. **50.** Pótkávé. **53.** Író, költő (István, 1891–1969). **55.** Kettős betű. **56.** Méretét meghatározza. **58.** Húz. **59.** Római számmal 1050.

1	2	3	4	É	5	6	7	8	9	E	10	11	12	S
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			L
26			27						28				29	
K		30				31		32				33		
34	35			36		37				38				E
39			40		41				42		43		44	
		45		46		47			48		49			
50	51				52			53			54			Ö
55			56			57		58					59	
		60				61		62				63		64
65	66			67	68					69	70			
71			72		73				74		75			
I				N						P				

60. Kis nyaraló. 61. Kéret. 63. Kézben tart. 65. Állami bevétel. 69. Üdülőhely Svájc keleti részén. 71. ... megvénülünk (Jókai regénye). 73. Hatalmában tartó. 75. Jegyzetelne.

FÜGGŐLEGES: 1. Richard Wagner operája. 2. Francia borvidék. 3. Átlátszó anyagból készült edény. 4. Részben hevül. 5. Saját kezűleg (röv.). 6. Francia író (Émile). 7. A viszály istennője az ókori görögöknél. 8. Cselekszik. 9. Régi súlymérték. 10. Molibdén vegyjele. 11. Nemes nedű. 12. Számos. 17. Főütőér. 19. Dél-amerikai kukoricaital. 23. Ország Délkelet-Ázsiában. 25. Európa egyik fő folyója. 27. Azonos betűk. 28. Hélium vegyjele. 29. A mélybe. 30. Életét tölti. 31. Szemcsés anyag tisztító eszköze. 32. Népszerű komikus (László, 1923–2004). 33. Vékony bot. 35. Kötőszövet. 37. Végtag. 40. Rövid, vidám történet. 42. Olajbogyó. 44. Ékezetben különbözök. 46. A bételdiót adó pálmafaj. 48. Várpalotához csatolt település. 51. Lekvár. 52. Gyógykenőcs. 54. Kína egynemű betűi. 57. Nemrég. 59. Tisztítaná. 60. Angol főnemesi cím. 61. Zeusz testvére és felesége. 62. Vanádium, alumínium és oxigén

vegyjele. 63. Zubog. 64. Gallium és asztácium vegyjele. 66. Az erő egyik egysége. 68. Bankpánik. 72. Azonos magánhangzók. 74. Móka „veleje”.

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére:

Várad folyóirat, 410087
Oradea, str. Armatei Române
nr. 1/A, corp C;
varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő:
szeptember 30.

Júliusi rejtvényünk (*Cicero gondolata*) helyes megfejtése:
„Legszébb emlék a szeretet,
melyet mások szívében hagyunk
magunk után.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A *VÁRAD* előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament *Várad*” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk egyes szerzőiről

AKNAY TIBOR (1944, Érsekújvár) költő, fotóművész. Magyar–oroszlakos tanárként végzett, könyvtáros. Az eddigi nyolc könyvből az utolsó három verseskötet. Elbeszéléseiért 2010-ben Gyulai Pál-díjat kapott.

BOROS ZOLTÁN (1939, Gyanta) filmrendező, zeneszerző, televíziós szerkesztő, zongorista, Marosvásárhelyen él. Nagyváradon érettségizett, Kolozsváron tanult filológiát és zenét, 1971-től a Román Televízió Magyar Adásának munkatársa, majd annak 1989-es újraindításakor főszerkesztője volt 2002-es nyugdíjazásáig.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN (1951, Arad) író, költő, az *Irodalmi Jelen* alapító főszerkesztője. A Torontói York Egyetemen filozófiát tanult. Számos vers- és prózakötete jelent meg. A Magyar PEN Club elnöke. Legutóbbi kötete: *Legszebb versei*, AB-Art kiadó, Budapest, 2024.

CZILLI ARANKA (1982, Kovászna) költő, író, magyartanárként dolgozik szülővárosában. Kötetei: *Nyitott ablak* (versek, 2018), *A varázslatos szekrény* (versek és mesék gyerekeknek és felnőtteknek, 2020) *Késsel és villával* (versek, 2022).

CSÁKY ZOLTÁN (1945, Sümeg) újságíró, televíziós műsorszerkesztő, forgatókönyvíró, a Román Televízió magyar adásának, a Kossuth Rádióknak, a Magyar Televízióknak és a Duna Televízióknak volt munkatársa. Legutóbbi kötete: *Kérdezni (még) szabad? – Interjúk, riportok, esszék* (2021).

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) magyar–angol szakos tanár, irodalomtörténész, PhD. 2022 januárja óta a *Magyar Múza* folyóirat olvasószerkesztője. Verseket, aforizmákat, tanulmányokat, kritikákat ír, rendszeresen publikál mértékadó irodalmi lapokban. Az idei könyvhétre jelent meg huszadik kötete *Intézményesített lélek* címmel.

FLEISZ JUDIT (1952, Nagyvárad.) Ny. történelemtanár, a nagyváradai Ady

Endre Elméleti Líceum volt igazgatója. Szülővárosában él. A nagyvárad-velencei plébániatemplom egyháztanácsának, valamint nőszolettségének elnöke. Több szakmai tanulmánya és egy könyve jelent meg: *A nagyvárad-velencei plébániatemplom* (Nagyvárad, 2012).

HARAJI ADALBERT (1963, Csíkszereda) szociológus, gitáros, Nagyváradon él, ahol főállásban a bábszínház hangmestere. A Partiumi Keresztény Egyetemen diplomázott és mesterizett, több felsőfokú tanintézet és alapítvány munkatársa.

JEZSÓ ÁKOS (1965, Budapest) író, tanár, újságíró, jelenleg az MTVA munkatársa, a Másféle Írók Társaságnak tagja. Tucatnyi könyvnek önálló szerzője, többnek pedig társszerzője, legutóbbi regényei: *Megyek túlra* (2017), *Vörös mágus* (2019), *Mécses a ködben* (2021).

LAKATOS ARTUR LÓRÁND (1980, Kolozsvár), történész, közgazdász, egyetemi adjunktus a Partium Keresztény Egyetemen. Több mint 300 különböző tudományos publikáció szerzője. Fő kutatási területei: közpénzügyek, geopolitika és nemzetközi kapcsolatok elmélete, gazdaságtörténet, a turizmus hatása a társadalom fejlődésére.

NAGYPÁL ISTVÁN (1987, Budapest) költő, író, műfordító, korábban szerkesztő. Pilisen él. Három verseskötet szerzője: *A fiúkról* (2012), *Rózsaszín daloskönyv* (2014), *Prelúdiumok és fűgák között* (2016).

VICEI KÁROLY (1944, Zenta) délvidéki magyar író, szülővárosában él. Az újvidéki egyetemen szerzett magyar szakos tanári diplomát. 1975-ben amatőr kísérleti színpad szervezéséért kétévi börtönbüntetésre ítélik. 1987-ben nemzeti türelmetlenség szítása címén ismét perbe fogják, de hosszas letartóztatás és ítélet nélküli lecsukás után 1989 november végén, a megváltozott politikai körülmények és a tiltakozás hatására felmentik. Eddig három kötete jelent meg.

Ára 20 lej